

Tysk nu

Konference om tysk sprog og kultur i offentlighed, forskning og undervisning i Danmark

Copenhagen
Business School
HANDELSHØJSKOLEN

nach
to

Check

Zürich	2	07:55
Zürich	1	07:55
Berlin/Tegel	2	08:05
Düsseldorf	1	08:10
Frankfurt/Main	2	08:20
Düsseldorf	2	08:30
Köln/Bonn	2	08:30
Wien	2	08:30
Copenhagen	1	08:35
München	1	08:40

Terminal
Terminal

Terminal 2

Udgivet af

Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet

Institut for Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi,

Copenhagen Business School/Handelshøjskolen.

2010

Redigeret af

Mette Skovgaard Andersen

Karen Sonne Jakobsen

Alex Klinge

Jens Erik Mogensen

Anna Sandberg

Detlef Siegfried

Korrektur ved:

Nina Bellak

Mette Blok

Jessica Ortner

Forside

Mads Buddig

Tryk

KUA Grafisk

Indhold

Forord	3
Tysk i krise - tysk i det danske uddannelsessystem	4
Anbefalinger	11
Åbning af konferencen	16
Åbningstale	16
Velkomst og introduktion	18
Velkomsthilsen	20
Del I: Tysk sprog og kultur i Danmark	23
Indledning: At fremme flersprogetheden er den bedste reklame for tysk	23
A. Laboratorium for den moderne tid. Tyskland i dag	26
B. Tysk sprog og interkulturel kompetence i Danmark	29
C. Tysk nutidskultur i Danmark	32
D. Tysk som trend: forandringer i det danske tysklandsbillede	34
E. Hvorfor skal der forskes i tysk i Danmark? Om forskning, offentlighed og historie	37
Del II: Tysk i uddannelsessystemet - indlæg fra politikere og beslutningstagere	41
Fremmedsprogene skal bruges – ikke blot læres	41
Tysk før og nu	44
Fremmedsprogskompetencer fra børnehave til grav	47
Del III: Workshops	50
A. Tysk fra folkeskolen til universitetet	50
Om tysk i folkeskolen	50
Om tysk i gymnasiet og ”Content and Language Integrated Learning” (CLIL)	52
Tysk i det almene gymnasium	54
Har tyskfaget et kommunikationsproblem?	57
Referat fra workshop A: Tysk fra folkeskolen til universitetet	60
B. Tværs over grænserne. Samarbejde i forskning og undervisning	64
Transnationalt og transdisciplinært samarbejde i forskning og undervisning (Tyskland – Danmark): Eksempler på nye aktiviteter	64
Fremmedsprogenes fremtid på universitetet: fra dannelsesinstrument via kernerdisciplin til støttefag? ..	66
Internationalt samarbejde med Tyskland - det kan hverken tyskstudier eller andre studerende i Danmark undvære!	70

1. Tyskstuderende.....	70
2. Undervisere og forskere i tysk.....	71
3. En uudnyttet mulighed for samarbejde og nødvendig kompetenceudvikling	72
Referat fra workshop B: Tværs over grænserne. Samarbejde i forskning og undervisning	73
C. Tysk i erhvervslivet: sprogbehov og interkulturel kompetence i virksomheder	77
(Mer)behov for tysk i danske virksomheder.....	77
Placebranding i et interkulturelt perspektiv	80
Referat fra workshop C: Tysk i erhvervslivet: sprogbehov og interkulturel kompetence i virksomheder	83
D. Tysk historie, samfund og litteratur: forskning og offentlige diskurser	86
Tyskfag og faglighed.....	86
Forskning i tysk historie i Danmark	89
Tysk kultur i Danmark - mellem ”tyskerforagt” og Sonningpris-hæder	92
Referat fra workshop D: Tysk historie, samfund og litteratur: forskning og offentlige diskurser	96
E. Tysk i offentlig debat og kulturliv: medier, litteratur, scenekunst	99
Tysk i medierne	99
Tysk på bogmarkedet.....	101
Referat fra workshop E: Tysk i offentlig debat og kulturliv: medier, litteratur, scenekunst	104
F. Tysk som videnskabssprog.....	109
Gør tysk en forskel?.....	109
Tysk på teologi – en selvfølge?	111
Tysk som filosofiens sprog.....	114
Referat fra workshop F: Tysk som videnskabssprog.....	118
Afslutning af konferencen	122
Afslutningstale.....	122
<i>Bilag: Kronik i Politiken 21.10.2009.....</i>	<i>126</i>
Durch, für, gegen... hvad skete der lige med tysk?.....	126
Bidragydere	132
Deltagere i konferencen.....	133

Mette Skovgaard Andersen, Søren Dahl, Karen Sonne Jakobsen, Alex Klinge, Jens Erik Mogensen, Anna Sandberg, Detlef Siegfried.

Forord

I anledning af 60-årsdagen for Forbundsrepublikken Tysklands grundlæggelse og 20-årsdagen for Murens fald blev der fredag den 23. oktober 2009 afholdt en konference på Københavns Universitet med det formål at sætte spot på tysk sprog og kultur i offentlighed, forskning og undervisning i Danmark. Konferencen, som samlede mere end 250 tyske eksperter, kulturpersoner, politikere, undervisere, forskere og studerende, var arrangeret af Københavns Universitet, Roskilde Universitet og Copenhagen Business School.

Med konferencen havde miljøerne omkring tyskuddannelserne i samarbejde med Goethe-Institutet og Den Tyske Ambassade i København slået sig sammen om en dobbelt opgave. En opgave, der på mange måder oven i købet er paradoksal. På den ene side opleves på mange fronter en voksende interesse for Tyskland og for tysk kultur. På den anden side må der råbes vagt i gevær for faget. Tyskfaget er trykket og trængt såvel i forskningsverdenen som i hele uddannelsessystemet. Selv om mange stadig vælger tysk i folkeskolen, vælger stadig færre tysk i gymnasiet, endnu færre på de høje læreanstalter og næsten ingen på seminarierne. Mange seminarier har sågar måttet opgive at udbyde faget. Man behøver derfor ingen krystalkugle for at forudse, at der om føje tid vil være endnu færre kvalificerede tysklærere til at undervise i folkeskolen. Tyskuddannelserne er med andre ord inde i en ond spiral.

Konferencen belyste den paradoksale situation ved dels at fokusere på, hvordan tysk sprog, kultur og samfund repræsenteres og formidles i Danmark og i den danske offentlighed, og dels på de mange interessante ting, der sker lige nu – deraf konferencens navn ”Tysk nu!”. Men konferencen gav også lejlighed til at diskutere og debattere med fagfolk, undervisningsministeren, politikere, aftagere i erhvervslivet og studerende om, hvad der kan/skal gøres for, at tyskmiljøerne kan blive ved med at uddanne folk med tilstrækkeligt gode tyskkompetencer. Det kræver bedre vilkår for faget gennem hele systemet, og det er – som man ville sige i miljøet – ”höchste Eisenbahn” for handling, deraf det lille udråbstegn i konferencens navn. I fem forskellige tema-workshops blev der udarbejdet en række anbefalinger til handling fremover for at bedre situationen for tyskfaget. Planlægningsgruppen har på grundlag heraf samlet de vigtigste anbefalinger for tysk i offentlighed, undervisning og forskning. De kan læses på de følgende sider. Konferencen dokumenteres med denne publikation i sin helhed og dele af den kan desuden ses som podcast via konferencens hjemmeside. tysknu.ku.dk

Mette Skovgaard Andersen:

Tysk i krise – tysk i det danske uddannelsessystem¹

Tysk er i krise overalt i uddannelsessystemet, fra folkeskole til universitet. Planlægningsgruppen for *Tysk nu* konferencen har tidligere argumenteret for², at det er helt essentielt for det danske samfund, at tyskkompetencerne i Danmark ikke alene bevares, men opgraderes. Denne artikel vil især beskæftige sig med årsagerne til krisen. I det følgende nævnes derfor først et par eksempler blot for at illustrere denne krise, dernæst rides nogle årsager til krisen op, idet der skelnes mellem eksterne og interne årsager. Denne redegørelse for tingenes tilstand munder ud i planlægningsgruppens samlede *anbefalinger*, baseret på samtlige indlæg i konferencen. Anbefalingerne peger fremad og giver nogle bud på, hvad der kan gøres for at hjælpe tyskfaget i det danske uddannelsessystem ud af krisen.

1. Eksempler fra et presset fag

Der er ingen tvivl om, at tysk er under pres i hele det danske uddannelsessystem. Selvom en stor del af de danske folkeskoleelever stadig vælger tysk, er antallet af elever, der har tysk i folkeskolen de sidste 20-25 år faldet fra næsten 100 % til ca. 78 % i 2008³. Der er altså tale om en tilbagegang på næsten en fjerdedel. Gymnasierne melder ligeledes om nedgange i studentertallet af tyskstuderende, fra 2005-2008 var der tale om i gennemsnit 66 % af eleverne, der afsluttede med tysk, i 2009 er der tale om 58 %⁴. Seminariernes tyskstudier, der kan anses for at være hele fagets fødekæde, er i den grad under pres og har oplevet en nedadgående spiral i studentertallet. Som eksempel var der i 2007 200, der aflagde liniefagseksamen i tysk på landets seminarier, i 2008 var der 100⁵! Og det går fortsat tilbage. I sommeren 2009 var der ifølge undervisningsministerens udtalelser på konferencen således kun 105 studerende, der startede på tysk på seminarierne, så med de sædvanlige omvalg og frafald, er tendensen i uddannelsessystemet kun alt for tydelig. Samtlige uddannelsesinstitutioner melder ligeledes om markant færre ansatte til at varetage tyskundervisningen. Også langt færre end

¹ Denne artikel bygger overvejende på det oplæg, som lektor Mette Skovgaard Andersen på planlægningsgruppens vegne holdt som indledning til paneldebatten med politikerne. Planlægningsgruppen består af konstitueret institutleder Karen Sonne Jakobsen (RUC), videnskabelig assistent Søren Dahl (KU), institutleder Alex Klinge (CBS), institutleder Jens Erik Mogensen (KU), postdoc-stipendiat Anna Sandberg (KU), lektor Detlef Siegfried (KU) og lektor Mette Skovgaard Andersen (CBS).

² Jf. *Hvad skete der lige med tysk?*, kronik af planlægningsgruppen, trykt i Politiken, 21. Oktober 2009.

³ Jf. rapporten *Andet fremmedsprog i folkeskolen*, af Elisabeth Lauridsen. 2007. Downloadet fra www.tysknet.dk

⁴ Jf. evalueringsrapporten fra www.eva.dk fra 2009. *Fremmedsprog på STX og HHX. Evaluering af fagområder 2008*.

⁵ Jf. www.tysknet.dk i Brev til Uddannelsesudvalget 2008.

studentertalsnedgangene berettiger. Tyskfaget i det danske uddannelsessystem er med andre ord i en hidtil uset krise, og de faglige miljøers eksistens er i fare.

Som andre komplekse fænomener kan denne situation givetvis forklares på mange måder. For at skabe sig et overblik over situationen kan det være en fordel at skelne mellem eksterne og interne årsager. De eksterne årsager ligger uden for fagets direkte indflydelsessfære og består af mere eller mindre gennemskuelige og for faget uheldige uddannelsespolitiske beslutninger, mens de interne er inden for fagets indflydelsessfære og kan skyldes fagets egenorganisering og selvforståelse.

2. Eksterne årsager

De rammebetingelser, som tysk opererer under, er vanskelige. På *folkeskoleniveau* har faget siden omkring 1990 tabt status, idet faget gik fra at være mere eller mindre obligatorisk til at være mere eller mindre valgfrit. Hvilken betydning dette har, kan naturligvis altid diskuteres, men alene det faktum, at det overhovedet er muligt at fravælge et 2. fremmedsprog, har – udover at være i strid med Bruxelles-erklæringen fra 2005 og Den Nordiske Sprogdeklarations anbefalinger fra 2006 om ”modersmål+2 fremmedsprog” – uden tvivl en klar signalværdi over for unge mennesker. Et ofte hørt argument for denne valgfrihed er, at de bogligt svage ikke skal tvinges til at lære endnu et fremmedsprog, hvis de i forvejen har det svært. Men argumentet forekommer – ”weit hergeholt” – og der forefindes ingen videnskabelig dokumentation for, at et fag som tysk skulle være sværere at lære end andre fag. Det er i sidste ende en politisk beslutning, hvilke fag der anses for at være tilstrækkelige og nødvendige for at blive færdig med sin 9. eller 10. klasse og kunne fortsætte i uddannelsessystemet. Og det er et yderst beklageligt faktum, at andre fremmedsprog end engelsk, og her altså tysk, i den forbindelse fra politisk side ikke skønnes nødvendige.

En anden problematik på folkeskoleniveau er den sene introduktionsalder til 2. fremmedsprog. De fleste danske børn er 9 år, før de introduceres til deres 1. fremmedsprog, der naturligvis og rimeligt nok er engelsk, og tilsvarende ældre, når og hvis de møder 2. fremmedsprog. I Sverige og Finland, som vi ynder at sammenligne os med i skolesammenhænge, starter fremmedsprogsundervisningen, når børnene er 7. Det andet fremmedsprog i Danmark er oftest tysk og introduceres typisk, når eleverne går i 7. klasse. Men 7. klasse er blandt lærere kendt som et af de år, hvor det kan være endog rigtigt svært at motivere de unge mennesker for andet end hinanden (og sig selv), så måske dette tidspunkt heller ikke er det mest velvalgte til at blive introduceret til et helt nyt sprog og dermed et helt nyt tankesæt.

På folkeskoleniveau bør også den markante forskel i timetallet mellem engelsk og tysk nævnes. Det vejledende timetal for tysk er 330, mens det tilsvarende for engelsk er 570 (www.uvm.dk). I betragtning af, hvor meget de unge mennesker i forvejen møder engelsk i deres hverdag blandt andet foran computeren, forekommer fordelingen ikke indlysende.

Betingelserne for tyskfaget på *gymnasierne* er stik modsat gymnasireformens erklærede formål ligeledes blevet forringet. Tysk udbydes de facto kun som fortsættersprog, og fagbindinger, fagtrængsel og niveauekrav i forbindelse med studenternes valg til de højere læreanstalter medfører, at fagene nedprioriteres, når der skal vælges A-niveaufag. Endvidere spænder strukturelle forhold - som fx det faktum, at tyskhold på gymnasierne oftest er sammensat af flere stamhold/klasser - ben for de ellers udmærkede tværfaglige projektføløb. I praksis betyder det, at tysk meget sjældent indgår i disse forløb; det er simpelthen praktisk svært at gennemføre.

På *de højere læreanstalter* rammes mindre fag som fx tysk af kassetænkning. De lave taxametertilskud, som bl.a. tysk får, tvinger universiteterne til at tænke masse i stedet for klasse. Taxameterordningen skulle ganske vist ideelt set stille universiteterne frit og give dem mulighed for at oprette ikke rentable hold. Men markedstænkningen har for længst vundet indpas på de højere læreanstalter, og man skal være en dårlig købmand, hvis man som leder ikke skeler til pengepungen og spørger sig ”hvor meget kan jeg få for pengene”? Og her rammes sprog hårdt. Selv om det er sjovere og mere lærerigt at være studerende på mindre hold, vil man ofte se, at små hold enten ikke oprettes eller får færre og færre timer til rådighed. Det fremmer ikke indlæringen og motivationen. Og drejer det sig om storhold, må vi konstatere, at sprogundervisning og storhold ikke er nogen god cocktail. Samtidig er markedsmekanismen ikke fuldt funktionsdygtige, for når stadig færre elever i gymnasiet har mulighed for at læse tysk, begrænses også universiteternes tilgangsmuligheder, og dermed er markedet delvist bestemt på forhånd. Ingen synes dog at ville se det som en samfundsopgave at sikre humanioras og her tysks overlevelse. Men hvis samfundets repræsentanter, altså politikerne, virkelig mener, at det er vigtigt i globaliseringstider, at et tilstrækkeligt antal danskere er virkeligt tyskkompetente, så må rammebetingelserne være til stede overalt i uddannelsessystemet, og hvis der hersker konsensus om, at tyskfaget ikke er vigtigt for samfundet, så må man tone rent flag og ikke lade det være op til de enkelte institutioner at træffe mere eller mindre tilfældige beslutninger om at nedlægge ikke rentable uddannelser. Tysk bliver et stadig mindre fag på universiteterne, og inden vi får set os om, er det nedlagt, til trods for, at der generelt ikke er problemer med at afsætte kandidaterne.

Også rammebetingelserne for faget på *seminarierne* er blevet forringet med den gennemførte seminarireform. I bestræbelserne på at gøre uddannelsen bedre indførtes en skelnen mellem store og små fag, ligesom der indførtes en række valgbegrænsninger. En for faget tysk væsentlig begrænsning består i, at en tidligere meget kendt kombination som dansk, engelsk og tysk ikke længere er mulig, hvilket mange seminarielærere peger på som skæbnesvangert for faget.

En ekstern årsag, der ofte glemmes, er *mediernes* fokuseren og leflen for amerikansk/engelsk kultur, der medfører, at unge mennesker ikke møder tysk i samfundet som et sprog, der har relevans og kan bruges til noget. Man kan ikke lade være med at spørge, om ikke nogle medier stadig har en public service forpligtelse til at give et differentieret billede af det omkringliggende samfund og ikke kun af det angloamerikanske. Medierne er endvidere medproducenter af en diskurs omkring sprogviden og sprogkunnen som værende en ikke-kompetence. Sprog italesættes som noget, man enten har naturligt anlæg for eller ikke, og som det derfor ikke kræver hårdt arbejde at lære. Det kommer ligesom til en, hvis man har anlæg for det. Som manna fra himlen! Det gør det legitimt ikke at arbejde seriøst med sprog og sprogtilegnelse. Og selvom nogen naturligvis – fuldstændig i lighed med andre kompetencer – har lettere ved at tilegne sig sprog end andre, er der intet belæg for at mene, at sprog her skulle have en særlig status. Sprog kan og skal læres lige som så meget andet, uanset hvor store sprogører man har. Samtidig hænger medierne fast i en ekstrem stereotypisering af tysk. Vi så det senest i forbindelse med nærværende konference. Stereotype remser som 'durch, für, gegen..' blev brugt som blikfang og overskrifter på omtaler af og artikler om konferencen, men dette er med til at fastholde faget i en aura af kedelig udenadslære, der ikke kan bruges til noget. Men tysk kan bruges til noget, ret meget faktisk.

Andre medproducenter af denne diskurs er *erhvervslivet* og dets udtalte manglende lyst til at honorere sprogkompetencer, mentalt såvel som pekuniært. Erhvervslivet fremhæver ganske vist ofte, at der er brug for folk, der kan tysk, men tyskkompetencerne ønskes især som en bonuskompetence i tråd med, hvad en nylig rapport viste⁶. Dansk Industri kalder ganske vist denne bonuskompetence for en dobbeltkompetence, men fremhæver altid ingeniøren, der kan tysk som eksemplet til efterfølgelse. Og det er også fint, men kunne det også være omvendt? Hvis man er virkelig kompetent inden for tyskfaget, så har man så store interkulturelle kompetencer og forcer, at man kan være en endog rigtig god investering for virksomheden, og lur os om ikke den sprogligt højtuddannede ikke også kan lære andre ting. Men erhvervslivet må efterspørge kompetencerne eksplicit, anerkende dem og betale for dem. Det er måske i sidste ende her, en meget stor del af

⁶ Lisbeth Verstraete-Hansen. 2008 *Hvad skal vi med sprog?* Udgivet af Institut for Internationale Kultur- og Kommunikationsstudier, CBS.

hunden ligger begravet. Så længe de unge mennesker ikke oplever sprog-/tyskkompetencer som efterspurgt og attråværdige, kan man ikke klandre dem for at tænke: Wozu die Mühe? Eller måske snarere: Why bother?

3. Mellem interne og eksterne årsager

En væsentlig årsag til tyskfagets nuværende krise findes midt mellem de eksterne og de interne årsager og gælder ikke kun tysk, men er en situation som stort set alle sprogfag, der har hvilet på en klassisk filologisk tradition, har oplevet. Den handler om fagets egendefinition og om fagets genstandsområde. Hvor man tidligere som tyskstuderende populært sagt kom til at vide ”alt om Tyskland” og dermed blev Tysklandseksperter inden for sprog, kultur og samfund, har faget om ikke afgivet så i hvert fald lånt ud af faglige delområder til generiske ikke-kulturspecifikke fag og indtil videre ikke formået at udfylde nogle af de derved opståede huller eller bevare fornemmelse af et hele. Det er en af grundene til, at en stor del af offentligheden har svært ved at forstå, hvad det er man kan, når man har læst sprog på højeste niveau. Ved man noget om kommunikation? Næh, det er vist de kommunikationsuddannede. Ved man noget om samfundet? Næh, det er vist dem, der har læst samfundsfag. Ved man noget om historie? Næh, det er historikerne osv. osv. Men pointen er jo netop, at man faktisk ved en hel del om en hel del, og at det netop er dette konglomerat af viden, der betyder, at man får den dybe forståelse for samfundet, kulturen, historien etc., der gør, at man er i stand til at agere kvalificeret inden for mange områder, hvor der kræves tyskkompetencer.

4. Interne årsager

Som det fremgår af ovenstående har vi svære odds at kæmpe imod ift. rammebetingelserne uden for vores direkte indflydelsessfære, men vi må ikke vende det blinde øje til vores eget ansvar. Her må der tegnes med den brede pen, hvis artiklen skal omfatte hele uddannelsessystemet. Det er naturligvis store forskelle mellem folkeskolen og universitetet, både hvad angår pædagogik og indhold, men til trods for dette kan der rides nogle spørgsmål og mulige tendenser op.

Faget kan ikke fraskrive sig et ansvar for mediernes omtale; vi er som fagpersoner med til at italesætte faget og skal konstant være opmærksomme på, hvordan vi gør det. Og også når det gælder de såkaldte *nye medier*, har vi et ansvar og bør måske spørge os selv, om vi har taget disse nye medier fuldt og helt til os, og om vi har de rette kompetencer hertil eller skal efteruddannes. Sammenlignet med sprogstudierne for 15-20 år siden, har vi som undervisere nu en overflod af didaktiske muligheder, men de bruges næppe nok. Hvor ofte ser og hører de unge mennesker

autentisk tysk i undervisningen, hvor mange har blogvenner, tandemklasser osv.? Selv om der er mange undervisere, der kan se sig selv i øjnene i den forbindelse, er det ikke utænkeligt, at endnu flere kunne profitere af mere anvendelse af de nye medier.

De forskellige *faglige miljøer* omkring tyskfaget har ligeledes været og er fortsat ret lukkede. Det gælder både på langs og på tværs, og også eksternt: Tysk og fransk har fx i en årrække kæmpet om at råbe højest om hvilket af sprogene, der var det vigtigste. Men lad os i stedet fordre dialogen, lægge stridsøksen og erkende, at vi grundlæggende kæmper samme sag, nemlig sagen for flere sprog og højere sprogkompetencer i Danmark. At fagene så hver især naturligvis helst så sit eget som første andetsprog er vel helt forklarligt og bør ikke medvirke til dybere grøfter. Og lad os også stoppe skyttegravskrigen i miljøerne. Der er ingen tvivl om, at der fortsat er overgangsproblemer mellem folkeskolen og gymnasiet og mellem gymnasiet og den videre uddannelse, men disse løses kun ved øget samarbejde og øget dialog, ikke ved mudderkastning. Og der er heller ingen tvivl om, at der universiteterne imellem altid har været rangordninger og manglende respekt over for hinandens fagligheder. Men med så små og sårbare tyskmiljøer, som vi har i øjeblikket på de højere læreanstalter, kan denne yppen kiv virke stik imod hensigten (som naturligvis er at fremhæve sig selv på bekostning af de andre og i bedste fald trække de andres studerende til sig) og medføre miljøernes død. Forener vi derimod kræfterne, kan vi måske igen fremstå som et attraktivt tilbud til unge mennesker. Øget samarbejde både på forsknings- og undervisningssiden vil derfor være til gavn og glæde ikke blot for de potentielle studerende, der måske i fremtiden vil kunne sammensætte deres eget tyskstudium efter behov her eller der, men også for VIP'erne i de små miljøer, der kan trænge til ny inspiration og brud på vanetænkningen. Det kan måske lyde nemt, men er reelt slet ikke let, da universiteterne i stort set alle sammenhænge tvinges til at konkurrere: om eksterne midler, studerende etc., men samarbejde er ikke desto mindre bydende nødvendigt.

Også når det drejer sig om *undervisningsindholdet*, kan vi blive bedre. Vi skal udnytte den gryende interesse og bevidsthed omkring Tyskland og dermed fange de unges interesse for det aktuelle. På basis af det kan vi give dem den historiske og dybere forståelse. De unge mennesker skal konfronteres med sproget og med Tyskland her og nu. Det skal naturligvis ikke være en ahistorisk tilgang, historisk viden fremmer forståelsen, men en specialestuderende skrev for nylig speciale om, hvorfor de unge mennesker ikke gider læse tysk⁷, og et gennemgående svar fra fokusgrupperne var, at der var alt for meget historie og alt for lidt nutid. Det er dog stof til eftertanke. Man kan måske endda stille det retoriske spørgsmål, om vi generelt - delvist betinget af

⁷ Jf. Louise Lindtners speciale ved CBS fra 2007. *Faldende interesse for tysk som fremmedsprog*. Ikke publiceret.

de konstante nedskæringer - har for snævert et syn på, hvad et tyskstudium er? Tysk er jo netop ikke kun et sprog, der tales i Tyskland, men også i Schweiz og i Østrig, og samtidig et fremmedsprog, der bruges i stor udstrækning i Østeuropa. Inden for fransk taler man undertiden om frankofone studier, og måske kunne vi vide blikket lidt mere ud og kigge mere på de germane. Fordelen ved en bredere tilgang ville være, at den kan åbne de unges øjne for, at tysk er mange ting og kan bruges mange steder. På undervisningssiden skal alle niveauer naturligvis igen og igen justere, men også være indstillet på at justere tilbage, hvis der begås fejl. En kættersk tanke kunne være, at man måske slet ikke gør de unge mennesker en tjeneste ved at nedtone grammatikken, men derimod hjælper dem med hurtigt at strukturere deres viden, så de netop langt hurtigere, end det gælder for fx engelsk, kan få succesoplevelser med tysk.

Et andet sted man kunne gribe fat er i forbindelse med *internationalisering*. Det er fremragende, at vi sender de unge mennesker ud i verden og her til et tysktalende sted, men mon vi udnytter de internationaliseringsmuligheder, vi selv har som undervisere godt nok, eller er det administrativt for bøvlet og uigennemskueligt?

En sidste ting, der skal nævnes, som en mulig intern årsag til tyskkrisen er *lærerbesætningen*, særligt i folkeskolen. Et tal, der ofte høres, er at 60 % af dem, der underviser i folkeskolen ikke er tyskuddannede. Ved konferencen henviste undervisningsminister Bertel Haarder dog til, at han fra UNI-C, Danmarks IT-center for Uddannelse og Forskning, havde fået oplyst, at ca. 97 % af underviserne havde tysk som linjefag – eller tilsvarende kvalifikationer. Konsulterer man rapporten⁸ viser det sig, at det er op til skolelederen i hvert enkelt tilfælde at vurdere, om en ikke linjefagsuddannet lærer har tilsvarende kvalifikationer. Men uanset hvilket tal, der kommer tættest på sandheden, er resultatet forstemmende. Skulle det virkelig være sandt, at kun lidt over halvdelen er uddannede til at undervise i tysk, så er det sørgelige tilstande for faget. I så fald ville det måske være forståeligt, at faget skranter. Skulle det vise sig, at UNI-C's tal på næsten 100 % er det korrekte, hvad rapporten tyder på, er det næsten endnu mere forstemmende, at så få ønsker at fortsætte med faget, og stadig flere ønsker at slippe for det. Under alle omstændigheder er der grund til eftertanke. Det må vi da kunne gøre bedre. Det gælder generelt for hele uddannelsessystemet, og vi kan helt sikkert også gøre det bedre, men kun hvis de ydre omstændigheder bedres.

⁸ http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Videre/PDF09/090706_Rapport_linjefag_2009.ashx

Mette Skovgaard Andersen, Søren Dahl, Karen Sonne Jakobsen, Alex Klinge, Jens Erik Mogensen, Anna Sandberg, Detlef Siegfried

Anbefalinger

Tyskkompetencer og forståelse af tysk kultur og samfundsliv er en nødvendig forudsætning for at Danmark kan agere kvalificeret i Europa og i det internationale samfund. Tyskkompetencer og indsigt i tyske forhold skal forankres og formidles bredt i det danske samfund gennem uddannelse, forskning, offentlighed, kultur- og erhvervsliv. Dette ser vi ikke ud fra et snævert tyskfagligt perspektiv, men som en vigtig brik i styrkelsen af den kulturelle mangfoldighed i Danmark, som også omfatter andre europæiske og ikke-europæiske sprog og kulturer.

På baggrund af indlæg og workshops på konferencen *Tysk nu* har vi formuleret en række anbefalinger af hvordan tysk kan styrkes i Danmark. De retter sig mod forskellige niveauer – politikere, medie- og kulturansvarlige, lærere og forskere – og er inddelt i fire hovedgrupper med forskellige primære aktører: 1. Offentlighed; 2. Erhvervsliv; 3. Uddannelse; 4. Forskning.

1. Offentlighed

Der er behov for et mere differentieret tysklandsbillede i den danske offentlighed. Kulturinstitutioner, medier og politikere har et ansvar for at formidle flere nuancer af Tyskland, historisk, kulturelt og sprogligt.

Derfor anbefaler vi

- at lade tysk komme til orde! En højere prioritering af tysk stof og nyheder i de elektroniske public service-kanaler - også på tysk
- at sendefladerne i radio og tv også består af tysksprogede programmer
- at tyske officielle gæster taler tysk i Danmark, således at det tyske sprog høres og tales
- at der sikres midler til oversættelse, tekstning og tolkning af god kvalitet
- at kulturbærende institutioner formulerer og efterlever en fremmedsprogstrategi, som sikrer at medarbejdere kan kommunikere på tysk
- at politikere bidrager til en mere nuanceret offentlig debat om fremmedsprog – engelsk er nødvendigt, men ikke tilstrækkeligt!

2. Erhvervsliv

Undersøgelser og erfaringer viser at erhvervslivet har brug for sproglige og interkulturelle kompetencer i forhandlinger med tysksprogede partnere og kunder, men i praksis sjældent efterspørger dem. For unge under uddannelse er udsigt til beskæftigelse et stærkt motiv til at vælge tysk.

Derfor anbefaler vi

- at tysk anerkendes, efterspørges og honoreres som en faglig kompetence
- at der skelnes mellem tysk som kernekompetence og som delkompetence – begge er nødvendige
- at repræsentanter for erhvervslivet beskriver og formidler job- og karrieremuligheder med tysk til elever og studerende
- at medarbejdere får relevante tilbud om efter- og videreuddannelse i tysk
- at virksomheder formulerer og efterlever en flersproglig fremmedsprogstrategi for den eksterne og interne kommunikation

3. Uddannelse

Der er en stigende tendens til fravalg af tysk – og 2. fremmedsprog i det hele taget – på alle uddannelsesniveauer, fra grunduddannelserne til de videregående uddannelser og læreruddannelserne. Det er nødvendigt at sætte ind med politiske beslutninger og faglige og pædagogiske initiativer for at vende tendensen.

Derfor anbefaler vi

for folkeskole og læreruddannelse

- at 2. fremmedsprog gøres obligatorisk og at alle elever skal have tilbud om tre fremmedsprog ("3-6-8-model"). Som nabosprog og som centralt europæisk sprog er tysk oplagt som det 2. fremmedsprog
- at der udvikles læreplaner der udnytter synergieffekter ved at lære flere sprog på alle trin og på tværs af uddannelsesniveauer
- at der genskabes mulighed for at vælge sprogprofiler i læreruddannelsen

- at læreruddannelsen internationaliseres, f.eks. gennem samarbejde med institutter med ekspertise i *Deutsch als Fremdsprache* i Tyskland og andre lande
- at læreruddannelsen indgår i et samarbejde med universiteter og handelshøjskoler

for gymnasieskolen

- at strukturelle barrierer for valg af tysk i gymnasiet – og 2. og 3. fremmedsprog i det hele taget – fjernes
- at det tyske sprogs betydning i Europa – og fremmedsprogenes forskellige roller i den internationale kommunikation generelt – gøres til et emne i undervisningen
- at det tyske sprogs indflydelse på dansk gøres til et emne i undervisningen, f.eks. i *almen sprogforståelse*
- at der udvikles tværfaglige projekter hvor tysk har en central rolle
- at der arbejdes med pædagogiske tilgange der styrker tysk og anvendelsen af tysk sprog i tværfagligt samarbejde (prioritering af læseforståelse)
- at der udvikles internationalt orienterede studieretninger med tysktalende partnere
- at der arbejdes med pædagogiske tilgange der styrker tysk og anvendelsen af tysk sprog i interkulturel kommunikation

for tyskstudierne

- at tyskstudiernes indhold og kompetencemål gennemtænkes og fornyes ift. målgruppens faglige interesser og orienteringer - med fordel i samarbejde med studerende
- at studie- og erhvervsmuligheder med tysk profileres tydeligere over for potentielle studerende
- at tyskstudierne deltager i internationale uddannelsesprogrammer med institutter i tysktalende lande og tyskinstitutter i andre lande i - og udenfor Europa
- at tyskinstitutter i Danmark samarbejder om at tilbyde de studerende varierede studiemuligheder af høj kvalitet

for uddannelsesinstitutionerne generelt

- at der samarbejdes på tværs af institutioner om en hensigtsmæssig tilrettelæggelse af overgangen i tysk fra det ene niveau til det næste

- at de videregående uddannelser får mulighed for at vedligeholde og udvikle tyskkompetencer – og fremmedsproglige kompetencer i det hele taget – gennem tilbud om studierelevante, pointgivende sprogkurser på alle fakulteter

4. Forskning

Det er en nødvendig forudsætning for en god og tidssvarende undervisning og formidling af tysk sprog, kultur og samfundsliv at der forskes i og på tysk. Den vigende interesse for tysk medfører – pga. taxameterfinansieringen – en udtynding af forskningsmiljøerne. Der er behov for at forskningen i tysk styrkes og stimuleres med nye impulser. I et videre sprog- og videnskabspolitisk perspektiv er der behov for at tysk – og andre sprog – anvendes og formidles som videnskabssprog.

Derfor anbefaler vi

- at forskningen i tyske forhold og tysk sprog og kultur styrkes gennem samarbejde med beslægtede forskningsmiljøer (historiske, æstetiske, sprogvidenskabelige og -pædagogiske etc.)
- at tyske forhold studeres såvel i et europæisk som i et globalt perspektiv
- at forskere i tysk deltager i tværfaglige og internationale samarbejder om bl.a. transnationale temaer og problemstillinger (eksempelvis europæisk historie, migration/eksil, flersprogethed, nye medier etc.)
- at forskere formidler et differentieret og tidssvarende billede af Tyskland og tysk samfundsdebat i offentligheden og derigennem bidrager til at perspektivere og kvalificere den danske debat
- at der investeres i faglig fornyelse af tyskfaget med organisatoriske og økonomiske initiativer fra universitetsledelser og fra politisk hold
- at anvendelse af tysk - og andre fremmedsprog - som videnskabssprog i opgaver og afhandlinger ikke betragtes som en undtagelse, men støttes og evalueres som faglig kvalitet
- at der for danske forskere er incitament til at publicere på tysk i tysksprogede tidsskrifter, og at den bibliometriske forskningsindikator tager højde for at forskning ikke kun er og skal være engelsksproget
- at oversættelser af videnskabelig litteratur fra tysk – og andre sprog - til dansk støttes og værdsættes som bidrag til udviklingen af dansk som videnskabssprog

- at universiteter formulerer og efterlever en flersproglig fremmedsprogstrategi for forskning og uddannelse og for den eksterne og interne kommunikation

Åbning af konferencen

Lykke Friis

Åbningstale

Lad os starte i DDR, hvor Erich Honecker får besøg af en filmstjerne. Honecker inviterer hende ud og bliver så betaget af hende, at han lover: ”Du kan få ét ønske opfyldt.” Filmstjernen tænker sig om og svarer: ”Hr. Honecker, så vil jeg gerne have, at du river muren ned.” Hvorpå Honecker smiler og svarer: ”Nåh, det er fordi, du gerne vil være alene med mig!”

Det er naturligvis kun én af de mange DDR-vittigheder, som den vesttyske efterretningstjeneste samlede én gang om året i et vittighedskatalog. Selvom den slags vittigheder er nærliggende her i 20-året for murens fald, skal man være varsom med skæve sammenligninger. Ikke desto mindre holdes konferencen *Tysk nu* jo netop for at sikre, at det tyske sprog ikke kun bliver for de få inkarnerede.

Som prorektor taler jeg varmt for alle fag. Men det er vist ingen hemmelighed, at det tyske ligger mig særligt på sinde; bl.a. fordi jeg er opvokset i et dansk-tysk hjem, har gået på den dansk-tyske skole og specialiseret mig i al slags tysk, lige fra ”99 Luftballons” over ”bundesligahår” til ”Überhangmandate” i Forbundsdagen. Ja, forrige år var jeg sågar sprogambassadør og skulle forsøge at overtale skolebørn til at vælge tysk.

Og lad det være sagt med det samme: Danskernes forhold til Tyskland har ændret sig radikalt. Uden at det skal lyde alt for Knud Romer-agtigt voksede jeg op med, at det ikke gav ”street credit” at have en tysk mor. ”Nazisvin” og ”pølsetysker” indgik så sandelig også i børns ordforråd i Nordsjælland.

I dag derimod er Tyskland - og ikke mindst Berlin - blevet hipt. Ungdommen nynner med på det (øst)tyske band Tokio Hotels sange, drager til Berlin med deres forældre, der for længst har købt en billig herskabslejlighed, mens de herhjemme gladeligt tuner ind på DR’s satireprogram *Normalerweise* eller drager på *Café Gefährlich* på Nørrebro for at drikke *Weissbier*.

Ja, det er lige før, at der heller ikke længere bliver set skævt til en, når man siger, man også holder med det tyske fodboldlandshold. For de arrangerede faktisk det VM i 2006 ret flot. Da jeg for nylig havde fornøjelsen af at tale med Lise Nørgaard - Matadors mor - kunne jeg ikke dy mig

for at spørge, om hun troede, at den der med ”Kvik, det er en tysker”, ville gå i dag. Hun svarede: ”Nej, den droppede jeg allerede i ’70’erne. I de fremskrivninger af Matador jeg har skrevet, hedder det, ’det er en Nixon, det er en Nixon’”.

Paradokset er imidlertid, at fascinationen for Tyskland - og naturligvis Berlin - ikke slår over i øget interesse for det tyske sprog. I folkeskolen vælger færre og færre elever tysk, som siden 1990 har været et valgfag. Det er svært for mange skoler at finde lærere i tysk. Antallet af lærerstuderende i tysk er halveret på få år. Og sproglærerforeningen råbte ”kvælningsforsøg”, da mundtlig tysk for et par år siden blev droppet som et af de obligatoriske eksamensfag i 9. klasse.

I gymnasierne går vi fra slemt til værre. Før reformen havde flere end 6 ud af 10 af 1.g’erne tysk. Efter reformen er det nærmere 4 ud af 10. Samtidig drister kun 1 ud af 20 af gymnasieeleverne sig til at vælge et tredje fremmedsprog, mens det var 8 ud af 20 før reformen. Og her på universitetet – selve forudsætningen for fødekædens økosystem - er fagets yngelbetingelser også truet. Optaget er halveret på 10 år. Ja, man må sige, at TV2 tog grueligt fejl, da de i 1990 indspillede nummeret “The Whole world is gonna speak German again”.

Men gør det virkelig så meget? Svaret er ja! Uden tysk bliver Danmark et fattigere land. Ikke alene går vi glip af den kulturelle kapital – når vi f.eks. ikke kender Maria Simon aus Schabach im Hunsrück” (fra den tyske TV-serie ”Heimat”, red.). Og så får man altså noget mere ud af Berlin, når man kan tale sproget.

Men når vi kapper den sproglige forbindelse, mister vi også kapital på nationalregnskabet. Det siger sig selv, når det drejer sig om Danmarks største samhandelspartner. Halvdelen af de danske virksomheder har oplevet, at sprogproblemer giver kommunikationsproblemer. Sat på spidsen kan man miste en ordre ved at sige du til Herr Diplomingenieur Müller, som typisk er mere nålestribet end hr. Jensen i de udjokkede Ecco-sko. Sat helt på spidsen er ambitionerne om at gøre Danmark til en global vindernation ikke realiserbare uden de nødvendige sprogkompetencer.

Nu er det store spørgsmål så, hvordan vi kommer ud af denne krise. Hvordan får vi bygget en sproglig Fehmarn-forbindelse? Det er hovedtemaet for konferencen *Tysk nu* Det ville være prætentivt at tro, at jeg allerede har facitlisten. Men tillad mig at komme med to indspark.

Det første knytter sig til dét, nogle har kaldt ”den engelske syge”.

Pointen er her, at det ikke nytter noget, at vi i vor insisteren på tysk - eller for den sags skyld fransk og italiensk - lægger engelsk for had. Essensen af vor sprogpolitik bør være, at der ikke er tale om et enten-eller – men et både-og. Tilegnelse af flere fremmedsprog er ikke et nul-sum-spil, men et plus-sum-spil.

Det andet er, at vi må holde - undskyld udtrykket - den tyske sprogfane højere, end vi gjort hidtil. Nogle har måske fulgt med i, hvordan Tysklands sikkert kommende udenrigsminister Westerwelle kom lidt galt af sted, da han snurrede ad en engelsktalende BBC-journalist ved en pressekonference: ”In Deutschland wird Deutsch gesprochen!”

Nuvel, det kunne han have sagt mere diplomatisk. Men han har jo en pointe. For hvis ikke tyskerne kæmper for deres sprog, så går det helt galt. Det bør vi også være bevidste om her i Danmark. Jeg må indrømme, at jeg også mange gange har tænkt, at vi hellere må bede en tysk politiker eller kulturpersonlighed om at tale engelsk. For ellers kommer der jo ikke nogen. Men dermed bidrager vi jo selv til, at det tyske langsomt forsvinder, samtidigt med, at man leverer den bedste undskyldning: Hvorfor skal man dog lære tysk - when the whole world is speaking English?

Så som sagt så gjort. Forleden talte jeg med nestor i tysk, Per Øhrgaard, og han sagde: ”Nu lader du vel Enzensberger tale tysk, når han får Sonningprisen - og rektor taler vel også tysk?” Jeg måtte give Øhrgaard ret, ellers ville vi ikke være troværdige. Så netop fordi vi ikke skal forblive alene som tysksprogede, så holdes overrækkelsen af Sonning-prisen på tysk!

Jens Erik Mogensen

Velkomst og introduktion

Rigtig hjertelig velkommen til *Tysk nu* – konference om tysk sprog og kultur i offentlighed, forskning og undervisning i Danmark – arrangeret i samarbejde mellem KU, CBS og RUC. Det er vores ønske som arrangører, at konferencen gennem dialog skal sætte fokus på, hvordan kendskabet til tysk sprog og kultur kan styrkes til gavn for det danske samfund ind i det 21. århundrede.

Og det er der i dag de allerbedste forudsætninger for. Vi er i planlægningsgruppen helt overvældede og meget glade for den kolossale interesse for konferencen og det store antal deltagere, som ikke blot repræsenterer forskellige geografiske områder af landet, men også vidner om den mangfoldighed af områder, hvor tysk er repræsenteret i Danmark, hvor sproget bruges, og hvor der er brug for det.

Dette gælder de mange deltagere, som i dag er kommet fra hele landet – fra gymnasierne, handelsskolerne, folkeskolen, lærerseminarierne samt fra alle landets universiteter: Lærere og studerende i tysk, i filosofi, i litteraturvidenskab, i teologi. Det gælder deltagere fra forlagene, fra

Undervisningsministeriet, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, Det Kongelige Teater, Skolen for Moderne Dans, ambassaderne, Goethe-Institutet, Handelskammeret, Danmarks Radio, de skrevne medier, mange private virksomheder, Danmarks Erhvervsakademi og Dansk Industri. Også fra udlandet har deltagere fundet vej: Fra Amsterdam, fra Siegen og fra Berlin, her fra den danske ambassade og fra Jüdisches Museum. Ikke mindst er vi glade for, at bl.a. undervisningsminister Bertel Haarder vil deltage i formiddagens paneldebat.

Den store interesse har betydet, at vi af hensyn til brandtilsynet måtte lukke for tilmeldingerne, efter at de første par hundrede deltagere havde optaget alle pladser i auditoriet, men da de alligevel blev ved at strømme ind, har vi sat storskærme op i tilstødende lokaler (her sidder yderligere ca. 50 mennesker) og har også valgt at livestream konferencen, så den lige nu kan følges på internettet, hvor den også bliver gemt på hjemmesiden som webcast.

Og der er stor og tiltagende interesse for de tysksprogede lande og det tyske. Ikke blot blandt deltagerne i konferencen, men også generelt i det danske samfund. Derfor er det paradoksalt, at faget tysk bliver mere og mere trængt i uddannelsessystemet.⁹ Hvad er der for barrierer – strukturelle, didaktiske, mentale osv. Hvorfor er faget ved at komme ind i ond cirkel, hvor fødekæden brydes, og tyskkompetencerne falder i samfundet? Det vil vi diskutere, men ikke lade os nøje med det. Konferencen skal munde ud i et katalog med anbefalinger til de politiske beslutningstagere. Vi vil mere end at analysere problemerne – vi vil løsninger. NU.

Konferencen er struktureret i tre hoveddele. Første del er et panel med fem oplæg og efterfølgende diskussion. Anden del er en debat mellem et panel – bestående af politikere, andre beslutningstagere – og publikum. To medhjælpere med hver deres håndholdte mikrofon vil under debatten kunne være hurtigt fremme ved publikum. – Efter frokost er der seks workshops med følgende temaer:

1. Tysk i uddannelsessystemet og forskningsverdenen
2. Internationalt samarbejde og udenlandsk inspiration
3. Tysk i dansk erhvervsliv
4. Tyskforskning og offentlig diskurs
5. Tysk i medie- og kulturliv

⁹ Jf. Mette Skovgaard Andersen, Karen Sonne Jakobsen, Alex Klinge, Jens Erik Mogensen, Anna Sandberg og Detlef Siegfried: *Durch, für, gegen... Hvad skete der lige med tysk?* (kronik i Politiken, 21.10.2009). Se også op til konferencen Morten Moesgaard Sørensen: *Et efterår i Tysklands tegn* (Humanist 7/09, s. 6-9), Nilo Zand: *Deutschland, ist alles vorbei?* (Urban, 28.10.2009) og Charlotte Holst: *Ich bin, du bist – tysk er trist* (MetroXpress København, 23.10.2009, s. 34).

6. Tysk som videnskabsprog

De enkelte workshops har et dobbelt sigte, nemlig dels at give en status for området, dels at komme med konkrete forslag til, hvordan tysk kan styrkes inden for området. En referent vil i hver workshop sammenskrive resultater og løsningsforslag fra de enkelte workshops.

Afslutningsvis vil jeg takke mine kolleger i planlægningsgruppen for det gode samarbejde. Den har udover mig selv bestået af to andre institutledere, nemlig konstitueret institutleder Karen Sonne Jakobsen (RUC) og institutleder Alex Klinge (CBS). Derudover af lektor Detlef Siegfried (KU), lektor Mette Skovgaard Andersen (CBS) og postdoc-stipendiat Anna Sandberg (KU), ligesom videnskabelig assistent Søren Dahl (KU) har ydet en helt uvurderlig indsats som praktisk koordinator med både et stort overblik og sans for alle myriaderne af praktiske detaljer.

Med disse ord atter engang hjertelig velkommen til *Tysk nu*. Vi venter os rigtig meget af konferencen.

Christian Baukhage

oversat af *Mette Blok*

Velkomsthilsen

Mine damer og herrer, først vil jeg gerne overbringe de hjerteligste hilsener fra ambassadør Christoph Jessen, der desværre ikke kan være her personligt i dag, sådan som det oprindeligt var annonceret. Jeg synes, at I har fundet en meget god titel til jeres konference. Jeg synes endda at titlen er så god at jeg vil rette mig efter den med det samme, og derfor fortsætter jeg på *tysk nu*!

Goethe sagde i 1821: „Wer fremde Sprachen nicht kennt, weiß nichts von seiner eigenen.“ Goethe taler ikke uden grund i flertal; et enkelt fremmedsprog rækker ikke langt. Dette bliver i historiens løb igen og igen tydeligt med det herskende *lingua franca* som eksempel, altså i vore dage med engelsk. Mange mener, at kendskabet til engelsk er fuldkommen tilstrækkeligt. Men er engelsk overhovedet et fremmedsprog? Er engelsk ikke snarere blevet til et redskab? At beherske dette redskab i det mindste tilnærmelsesvist er blevet nødvendigt i vore dage.

Det er ikke for ingenting, at princippet om *flersprogethed* gælder i EU. EU er symbolet på det fredelige samliv mellem mennesker og folk i Europa, som tidligere bekrigede hinanden. Disse mennesker skal kunne forstå hinanden indbyrdes. Og denne forståelse forudsætter, at de kan gøre

sig forståelige på mere end blot deres eget sprog. Engelsk er et nyttigt redskab, men det er ikke tilstrækkeligt for den indbyrdes forståelse mellem de forskellige naboer; eller har Tyskland eller Danmark en nabostat, hvor engelsk er modersmålet?

At gøre sig selv bevidst og at gøre det klart for andre, hvilken merværdi denne flersprogethed bibringer ens eget land og også én selv, dét er en ansvarsfuld opgave. Jeg mener, at denne konference kan og skal yde et vigtigt bidrag hertil, med tysk i Danmark som eksempel.

Man kan helt sikkert beklage, at tysk i Danmark er i tilbagegang: Stadigt færre elever lærer tysk, stadigt færre mennesker kan det, nu er der sågar tv-udbydere, der ikke længere tilbyder tyske kanaler. Det er naturligvis en udvikling, som vi kunne ønske os anderledes.

I analysen af situationen skal vi være realistiske: I globaliseringens tidsalder og i et stadigt tættere sammenvokset Europa skærpes også konkurrencen mellem fremmedsprogene indbyrdes. Og fremmedsprogene er også i konkurrence med tendensen til besindelse på sig selv, besindelse på ens egen identitet, som mange anser for truet.

Denne analyse bør efter min mening ikke kun føre til, at vi f.eks. kræver nye regler om sprogtilbud etc. Jeg mener snarere, at den skildrede tendens skal være en tilskyndelse til at gøre noget aktivt for fremmedsprog, for flersprogethed, for tysk.

Jeg synes for det første, at betingelserne herfor er relativt gode i Danmark; for det andet er fremtidsudsigterne også gode – hvis man forstår at udnytte dem!

- Det er stadig næsten 80 % af danskerne, der på et eller andet tidspunkt lærer tysk i skolen. I hvilket andet europæisk land er det tilfældet?
- Tyskland og især Berlin bliver stadigt mere attraktive. Berlin tiltrækker unge, kreative, kulturelt interesserede mennesker – dette er et incitament til atter i større omfang at lære det sprog, der tales i Berlin - tysk.
- Netop i år kan den øgede interesse for Tyskland tydeligt mærkes – murens fald for tyve år siden var en betydningsfuld begivenhed for hele Europa. Denne interesse for landet vil også slå igennem i interessen for sproget.
- Vi så i begyndelsen af året, hvor stor tilstrømningen til arrangementerne med Enzensberger, Grass, Lenz og Zeh var her i København. Og der var ikke kun folk tilhørende generationen over halvtreds til stede!

- Danske virksomheder søger hændervridende medarbejdere, der taler tysk, nøjagtigt på samme måde i øvrigt, som danskere søges i Nordtyskland. Den, der taler sin handelspartners sprog, åbner døre for sig selv og gør ganske enkelt bedre forretninger.
- Hvor meget jeg end ønsker FN-klimakonferencen succes: Den globale opvarmning vil føre til, at endnu flere danskere end hidtil holder ferie i Tyskland og måske køber deres sommerhus dér – ligesom utallige danskere allerede nu ejer en ekstra lejlighed i Berlin.
- I 2010 er der to vigtige datoer, også for det tyske sprogs popularitet blandt de unge danskere: Den 10. august spiller det tyske fodboldlandshold mod det danske, og vel at mærke her i København. Og endnu vigtigere: Den 1. marts kommer Tokio Hotel til Forum.

Alle disse aspekter kan udnyttes til at reklamere for tysk, til at vise, hvilken merværdi der ligger i, at man taler flere sprog. I den forbindelse er det ikke vigtigt, fra hvilket fagområde eller fra hvilken region disse initiativer kommer; det vigtige er, at de findes, og at kendskabet til dem bliver udbredt overalt – eksempler er der nok af:

- Værtshuse med så skønne navne som ”Kreuzberg”, ”Zum Biergarten”, ”Durst”, ”Bierstube” og fjernsynsudsendelser som ”So ein Ding” og ”Bremen” – ville man kalde alt dette sådan, hvis tysk var upopulært, gammeldags, uinteressant eller ikke til at sælge?
- Skoler kan være opmærksomme på at deres tysk-tilbud forbliver ungt og moderne. Man skal opmuntre eleverne til at tale sproget og more sig med det. Det glæder mig, at lederen for PASCH-skolen Middelfart Gymnasium er til stede. Han vil sikkert kunne sige noget om dette aspekt.
- Syddansk Universitet vil fra næste studieår tilbyde et nyt masterstudium kaldet ”Deutschland heute!” Et universitet har i dag da kun råd til at oprette et sådant studium, hvis der også er udsigt til succes!
- Og ikke mindst denne konference: *Tysk nu* skal forstås som en appel til *nu* at gøre sig tanker om, hvordan enhver her kan vække og forstærke interessen for tysk, kan tydeliggøre dets merværdi og reklamere for sine tysktilbud.

Med disse ord takker jeg arrangørerne for deres initiativ og ønsker dem tillykke med, at de har fået så mange betydningsfulde talere og deltagere til at komme fra hele landet, og jeg ønsker jer og os alle en spændende og succesfuld *Tysk nu* konference.

Del I: Tysk sprog og kultur i Danmark

Matthias Müller-Wieferig

Indledning: At fremme flersprogetheden er den bedste reklame for tysk

Vi, som sidder her, elsker alle sammen tysk. Vi taler tysk, fordi vi synes det tyske sprog er smukt og nyttigt, fordi tysk fremmer eller fremmede vores karrierer, og fordi vi synes, at ethvert nyt sprog, man lærer, kan åbne op for en ny verden og nye perspektiver. På tysk er videnskabelige, filosofiske og litterære erkendelser blevet formuleret, verdener blevet beskrevet og verdenen blevet forandret. Med 101 millioner modersmålstalende er tysk det mest talte sprog inden for den Europæiske Union.

Det gælder om at fremme denne interesse for tysk yderligere som et betydningsfuldt og attraktivt verdenssprog. At fremme det tyske sprog er en opgave for Goethe-Institutet såvel som en opgave for mange aktører i vores respektive værtslande. Mange af dem er samlet her i dag.

Goethe-Institutet yder i den forbindelse et vigtigt bidrag på mange områder. I Danmark, vores nærmeste nabo mod nord med det velfungerende statsapparat behøver vi ikke at tilbyde egne sprogkurser – det har vi i hvert fald ikke gjort siden omkring 1990. Til gengæld tilbyder vi vores internationalt anerkendte sprogpøver – og frem for alt aktuelle informationer, metoder og tendenser fra Tyskland. Det kommer de ca. 7000 tysklærere i Danmark og eleverne inden for alle uddannelsessektorer til gode. Vi samarbejder omkring uddannelsen og videreuddannelsen af lærere samt ved udviklingen af aktuelle materialer og lærebøger til undervisningen. Desuden gennemføres der mange elevprojekter samt store konkurrencer. Og når vi tager teater, litteratur og musik med til skolerne, vækker dette også altid interesse for tysk.

Engelsk har i stor udstrækning etableret sig som *lingua franca* – i erhvervslivet såvel som i det private. Globalt set har det tyske sprog – ligesom mange andre store og mindre sprog – mistet terræn. Ved universiteterne kan vi konstatere, at tysk mister noget af sin betydning i videnskabelig sammenhæng – selvom det nok snarere er et indholdsmæssigt end et sprogligt problem. Ud fra et fagligt aspekt har den tyske videnskab i en global sammenligning øjensynligt mistet sin førende stilling og dermed sin relevans. Og overalt, hvor tyske videnskabsfolk har noget at sige, gør de det ofte ikke længere på tysk, selvom de sagtens kunne.

Det er min opfattelse, at vi gavner det tyske sprog bedst ved at fremme flersprogethed også på videnskabsområdet og ved at gå ind for, at der findes mere end kun ét fremherskende formidlingsprog.

Alligevel er vi i Tyskland – nok i modsætning til vores ry i udlandet – snarere tilbageholdende med forskrifter. Inden for det tyske sprogområde har vi – anderledes end mange af vores naboer – ikke nogen central eller retslig instans, som tager sig af spørgsmål vedrørende modersmålet. Dette har med den ofte omtalte politiske føderalisme at gøre. Goethe-Institutets præsident, Klaus-Dieter Lehmann, fortalte om, hvordan det tyske sprog i bund og grund selv er opstået som en konsensus: Sproget har så at sige lært føderalismen fra barnsben. Og af denne grund ville det også være urimeligt at skabe et akademi, som skal regulere alle forhold og sanktionere alle overtrædelser eller skrive beskyttelsen af det tyske sprog ind i forfatningen.

Alligevel værdsætter vi reguleringsforanstaltningerne fra den Europæiske Union: Den fælles europæiske referenceramme er et vigtigt instrument til at fremme den sproglige mangfoldighed i Europa. Det vigtigste er Europarådets afgørelse om, at mindst to fremmedsprog skal indgå obligatorisk i den almene skoleuddannelse. Enhver foranstaltning, som er forankret i denne process, støtter en udvikling, som har flersprogethed som den normale konsekvens.

I projekter kan vi allerede simulere normaliteten. Mit eksempel på en 'best practice' er præcist en måned gammelt og følger et initiativ fra Europarådet: Den 1. Europæiske Sprogdag 2009, d. 26. september i Københavns Universitets indre gård – i forbindelse med Europa-messen 2009 ved "Europa-nævnet" i Folketinget med støtte fra Undervisningsministeriet: 5 rappere på 5 sprog – italiensk, tysk, fransk, spansk, dansk – begejstrer eleverne. Alle rappere på deres eget sprog, og eleverne – langt mere end 1000 må have været til stede i teltet og i den gamle universitets have – rappere på deres eget sprog, men også på de fremmedsprog, som de allerede lærer eller vil komme til at lære. Den danske J. Spliff fører alle gennem det i fællesskab sammensatte program – hvor det er strengt forbudt at tale engelsk. Dette viste endnu engang, hvor motiverende det kan være at aktivere eleverne. "Handlingsorientering" er nøgleordet her, som undervisningsministeriet jo også kræver.

Tillad mig at give et yderligere eksempel på en succesrig reklame for tysk, på nytysk hedder det vist "best practice" – med verdensomspændende rækkevidde og synlighed, et globalt "fyrtårns"-projekt: Den tyske udenrigsministers initiativ „Skoler: Partnere for fremtiden?“ (Schulen – Partner der Zukunft, PASCH red.) er med sikkerhed det vigtigste nyere projekt, som styrker tysk i udlandet. 1000 skoler som partnere for Tyskland har siden 2007 været det ambitiøse mål, som allerede var nået efter kort tid. På et gymnasium i Middelfart og på Skt. Petri skolen i København har vi sammen

med Den Tyske Ambassade identificeret de danske partnere og ambassadører, som sammen med os sætter præmisser for tyskundervisningen og reklamerer for tysk. Initiativet rækker langt videre end til København og Middelfart, interessen hos eleverne, lærerne, de omkringliggende skoler, myndighederne og hos den lokale presse er vækket: For tysk, for personlige og professionelle forbindelser til Tyskland og til hele verden, hvor lignende aktioner er i gang og opnår en varig virkning.

Den Europæiske Sprogdag med de 5 kulturinstitutioner eller ambassaderne og den Europæiske Kommission her og ”Partnerskolerne for Tyskland” – to perspektiver, som giver mod: Europæisk samarbejde, motivation til flersprogethed, og større begejstring for tysk og samtidig også for Tyskland.

Det er godt, at en mangeårig, historisk begrundet berøringsangst med Tyskland som den store, problematiske nabo mod syd mere og mere hører fortiden til. Dette er ligeledes med til at skabe nye chancer og nye perspektiver – som et resultat af en ny naturlighed i Europa.

Tysk nu er altså mottoet for de kommende to dage, hvor der sættes fokus på et sprog i Europa, på en nabo i Europa. Det er vi som eksperter for tysk ansvarlige for. Men ud over dette har jeg forhåbentligt kunnet tydeliggøre, at Tyskland og det tyske sprog også mere og mere skal ses i en større sammenhæng. Den bedste reklame for tysk som fremmedsprog er – i Danmark ligesom i hele Europa – reklamen for flersprogethed. For undervisningen i alle sprog gælder: den allerbedste reklame er og bliver en motiverende, aktiverende undervisning. Og dette forudsætter en god, praksisorienteret læreruddannelse for alle slags skoler.

Ethvert land skal give sit eget svar på spørgsmålet om, hvilken stilling tysk har i dag, hvilke perspektiver der er, og hvordan man i fremtiden kan fremme interessen for tysk med gode resultater. Hvilke forudsætninger og udgangspunkter der er i Danmark i denne forbindelse, vil vi tale om på denne konference. Held og lykke med en succesfuld debat!

Dr. Matthias Müller-Wieferig, leder af Goethe-Institut Dänemark, født 1957, studerede 1976-1983 tysk og engelsk litteratur- og sprogvidenskab, med sidefagene sociologi og pædagogik i Münster og Sheffield (UK). 1982-1988 kulturjournalist for bl.a. Westdeutscher Rundfunk og andre aviser (DIE ZEIT, taz, Frankfurter Rundschau) med vægt på litteratur- og teaterkritik.

1988-1990 DAAD-lektor ved University of Reading (UK), 1991 ph.d om den tysk-engelske digter og oversætter Michael Hamburger („Jenseits der Stille“, Essen, 1992) ved det westfalske Wilhelms-Universität. 1990 begyndte han på Goethe-Instituttet med stationer i Bombay, Budapest, München og

Dublin. Siden 2006 har han været leder på Goethe-Institut Dänemark og Island, siden 2009 Præsident for EUNIC Denmark, en sammenslutning af uafhængige europæiske nationale kulturinstitutter i Danmark, Tyskland, Storbritannien, Italien, Finland og Frankrig.

Detlef Siegfried

A. Laboratorium for den moderne tid. Tyskland i dag

Spændingen mellem historie og nutid, nationale og europæiske perspektiver – det er rammen for ethvert forsøg på at gøre status over Tyskland i dag. For dem, der beskæftiger sig med Tyskland, tysk historie, politik, kultur og sprog ud fra et fagligt eller videnskabeligt perspektiv, kan sådan en status aldrig være ukritisk. Der er ingen tvivl: Tysklands genoprejsning efter 1945, dets indre forandring til et civilsamfund, dets økonomiske styrke, dets integrerende rolle i det internationale system og dets gnistrende kulturelle mangfoldighed – alt dette udgør også og ikke mindst en succeshistorie. Men næsten 20 år efter genforeningen, som havde underbygget dette billede, fremstår tingene igen lidt mere komplekse: Krisen i økonomien og de sociale sikringssystemer, den vedvarende kulturelle kløft mellem øst og vest, kvindernes ringe erhvervsdeltagelse og strukturproblemerne i undervisningssystemet er eksempler på, at tyskerne ikke i ret lang tid var ”verdens lykkeligste folk”, som Vestberlins daværende overborgmester Walter Momper udtalte dagen efter murens åbning, men at de er blevet nødt til at tage samtidens udfordringer op lige som alle andre gør. Der er også historiske grunde til ikke at se ukritisk på succeshistorien, men med en mere spørgende holdning. Især fordi den utvivlsomt positive udvikling forekommer endnu mere forbavsende, da den jo skete på baggrund af store historiske belastninger: en militaristisk fortid, en politisk kultur, præget af undersåtsmentalitet og et svagt udviklet demokrati, dominans af elitære kulturelle forestillinger, en foragt for populærkulturen som overfladisk, vestlig ”civilisation”. Denne blanding, som var fremherskende i første halvdel af det 20. århundrede, blev kraftigt gennemrystet i anden halvdel, men det betyder ikke, at alle ingredienser er fuldstændig forsvundet. Hvad altså er på denne komplekse baggrund de grundlæggende kendetegn for Tyskland i dag?

Måske kan man for at markere Tysklands betydning for Europa og især dets nærmeste naboer, forestille sig landet som et stort laboratorium for den moderne tid, hvor, som de mange dybe brud i landets historie indikerer, den moderne tids modsætninger og ambivalenser stødte stærkere mod

hinanden end i andre europæiske lande. For denne laboratoriumsagtige situation er den tyske hovedstad Berlin, som genspejler disse brud allerede i sin struktur, men også i indbyggernes mentalitet og dens store mængde af erindringssteder, et særligt eksponeret symbol, som lige netop er blevet så tiltrækkende ikke mindst for ikke-tyskere. I sammenligning med Danmark bliver Tysklands særstatus meget tydelig: Hvor det danske samfunds modernisering skete under stabile politiske rammebetingelser – hvilket gav sig afgørende udslag i institutionernes stabilitet, den nationale identitet og nationalkulturen –, blev den i Tyskland påvirket af fire dybe politiske cæsurer: 1918, 1933, 1945 og 1989. Det er næppe forunderligt, at der på denne baggrund sydpå opstod yderst disparate selvbilleder, som stadig findes i dag. Så er der på den ene side, i Danmark, en kollektiv selvkonstruktion præget af kontinuitet, tradition og homogenitet, så er der på den anden side, i Tyskland, fragmentering, konflikt, kulturel konfrontation, forskellige udviklingstempoer.

To eksempler kan anskueliggøre, hvorfor Tyskland på denne historiske baggrund også i dag kan forstås som den moderne tids laboratorium – nu altså det tidlige 21. århundredes modernitet –, hvori altså det nutidige inspirationspotentiale i samfundet syd for grænsen består. Derved er det afgørende, at denne stimulans ikke kun opstår pga. positive eksempler, men netop pga. den kendsgerning, at samfundet er så modsætningsfyldt.

Første eksempel på sådanne ambivalenser er migrations- og integrationspolitikken – et af de centrale nutidige emner på det globale plan. Her findes der i Tyskland en lang historie, som omfatter såvel fremmedfjendtlighed og etniske udryddelsesbestrebelse inklusive folkemord som etnisk mangfoldighed, migration og mange eksempler på vellykket integration. Siden slutningen af 1990'erne udgør udlændinge 9 procent af befolkningen. Lægger man de såkaldte „Aussiedler“ til – altså østeuropæere med tyske forældre, som flyttede til Tyskland fra de sene 1980'ere og frem – og dem, der allerede er blevet tyske statsborgere, så er antallet af folk med migrationsbaggrund meget højere: I 2007 var det 15,3 millioner mennesker eller 18,6 % af befolkningen – mange flere end i de fleste europæiske samfund. Tyskland er altså i dag faktisk et multikulturelt samfund, og det har udviklet – omend sent – mange redskaber til at praktisere et produktivt fællesskab. Det var et gennembrud i integrationspolitikken, da en ny statsborgerskabslov i 2000 gav mulighed for, at børn, der var født i Tyskland, fik det tyske statsborgerskab, hvis en af deres forældre havde boet i Tyskland i mindst otte år. Også i Tyskland demonstrerer konflikter om religiøse symboler som tørklæder eller moskeer, at der stadigvæk findes etnocentriske forestillinger, især en tiltagende islamofobi, men det er ikke kommet til den ofte omtalte „clash of civilizations“ (Samuel Huntington), lige som debatten om migration og integration er mindre præget af frygt og afværgelse

end her i landet. Den i slutningen af 90erne meget kontroversielle idé om at definere et vejledende tysk kulturbegreb, en „deutsche Leitkultur“, og dermed introducere en normativ opfattelse af sprog, historie og religiøse traditioner, blev ikke til noget. Tværtimod, virkeligheden af et multikulturelt Tyskland spiller en utrolig stor rolle ikke kun i hverdags- og populærkulturen, men også i den såkaldte finkultur – forfatteren Feridun Zaimoglu eller filminstruktøren Fatih Akin er kun de mest kendte navne. På dette felt kan, det ville være min tese, også det danske samfund, som opfatter sig selv som særlig homogent, lære noget af laboratoriet Tyskland.

Mit andet eksempel er erindringskulturen, som i de sidste to årtier er blevet et meget omtalt emne og fik status af en slags ”kulturel orienteringsnorm” (Martin Sabrow) i stedet for det imidlertid temmelig skøre fremskridtsideal, ikke kun i Tyskland, men helt oppe på det internationale plan. Her spiller nationalsocialismen stadigvæk en central rolle, men den bliver mindre og mindre en del af de nulevende tyskeres selvoplevede historie. I stedet for findes der en utrolig differentieret „kulturel erindring“, bestående af en stor mængde af mindesmærker og museer, men også af medieprodukter som Guido Knopps ZDF-histotainment-serier eller biograf-successer som „Der Untergang“. Også uden for Tyskland er Holocaust blevet til et symbol, et kendetegn for en fælles europæisk identitet, som institutionaliseringen af Auschwitz-dagen den 27. januar viser. Den blev til en officiel mindedag først i Tyskland i 1996, så i Europa i 2000, og til sidst erklærede de Forenede Nationers generalforsamling i 2005 sågar dagen for global mindedag. Grænserne for en europæisk konsensus blev derimod overskredet, da de tyske fordrevnes forbund i 2000 med planen om et ”Centrum mod fordrivelser” i Berlin forsøgte at institutionalisere en europæisering af mindet om fordrivelsen under tysk ledelse og at sidestille den med Holocaust.

Det er altså ingen tvivl om, at de historiske belastninger også i Tyskland selv vedbliver med at udgøre en vigtig del af tysk identitet. Men erindringskulturen gør, at samfundet har udviklet et sofistikeret system til at forhandle de dermed forbundne modstridende positioner. Det er blevet et vigtigt kriterium for alle samfund i tiden med det „refleksivt moderne“ (Ulrich Beck), i hvilken grad de er i stand til at behandle problematiske sider af deres nationalhistorie på en selvkritisk, reflekteret måde: en kolonial fortid, stalinistiske forbrydelser, udstødelse af handicappede, homoseksuelle eller etniske minoriteter. Selv om – eller bedre fordi – Tyskland havde særlig grund til en selvkritisk refleksion, er det også på dette område, at man kan lære noget af laboratoriet Tyskland: hvordan man kan gøre det – eller bedre – lade være med at gøre det.

Meget tyder på, at der indtil videre er sat en stopper for det 20. århundredes typiske ”undergangshyppighed” (Edgar Wolfrum) af de tyske stater. De tyskere, som har gennemlevet hele

det sidste århundrede, har set fire tyske stater forsvinde: kejserriget, Weimarrepublikken, det ”tredje rige” og DDR. At Forbundsrepublikken imidlertid har eksisteret i 60 år – en tredjedel af denne tid nu ganske vist i genforenet tilstand –, er i lyset af dette en særlig bemærkelsesværdig kendsgerning, som giver anledning nok til en hel del forventninger til fremtiden.

Karen Sonne Jakobsen

B. Tysk sprog og interkulturel kompetence i Danmark

Det er et paradoks: Siden murens fald er det tyske sprogs betydning i Europa vokset. Foruden at være langt det største sprog der tales som modersmål, spiller tysk i dag en større rolle som fremmedsprog.

Samtidig – og det er paradokset – bliver danskernes tyskkundskaber ringere.

Fundamentet er der stadig. Men der er alvorlige tegn på erosion. Tysk er presset især på de videregående uddannelser. Og da det er dem der skal sørge for lærerne til de næste generationer, er det et alvorligt krisetegn.

Men hvorfor skal vi være gode til tysk i Danmark? Hvorfor er det ikke nok at vi er gode til engelsk? – Jeg vil give tre grunde og samtidig foreslå nogle veje frem.

1. For det første: Tysk er nabosprog

Folkeskoleloven i 1975 fastlagde det tyske sprogs status som 2. fremmedsprog i Danmark. Den begrundelse man brugte - at tysk er nabosprog og de utallige turistmæssige, økonomiske og kulturelle forbindelser til Tyskland – er kun blevet endnu mere rigtig i dag. Bevidstheden om betydningen af nabosprogskompetencer er vokset og er blevet et vigtigt element i europæisk sprogpolitik. I den dansk-tyske grænseregion Sønderjylland-Schleswig gøres der i dag et stort arbejde for at danskere og tyskere skal lære hinandens sprog og for at modvirke det tab af tyskkompetencer der er sket, også i Sønderjylland.

I løbet af de kommende 10-20 år kommer der en ny dansk-tysk grænseregion med broen over Femern Bælt, som indebærer nye udfordringer og nye chancer for tysk i Danmark. En tosproget, veluddannet befolkning – i de to regioner er der tilsammen over en mio. potentielt tosprogede - er

en ressource ikke kun for grænseregionerne, men for hele landet, og værd at investere i med uddannelse og forskning.

2. For det andet: Tysk er et europæisk sprog

Anderledes end engelsk, som har etableret sig som globalt kommunikationssprog, er tysk et europæisk sprog. Forestil jer et Europakort: I midten Tyskland, Østrig, Schweiz, hvor tysk tales som modersmål. Mod nord og øst har vi en region hvor tysk - efter engelsk - er det vigtigste fremmedsprog: Fra Nederlandene, over de nordiske lande og ned gennem Polen, Tjekkiet, Slovakiet og Ungarn. Efter murens fald er tysk blevet et europæisk sprog som forbinder øst og vest, en forbindelse som det også er vigtigt for Danmark at have del i.

Gennem tysk har vi adgang til hvad man kunne kalde den tysksprogede, europæiske videnskultur, som vi historisk er tæt forbundet med. Når man tager i betragtning at tysk for danskere er forholdsvis let at lære, i hvert fald at læse og forstå, ligger der her en rig vidensressource så at sige lige for døren, som vi kunne gøre meget mere omfattende brug af. Man kan spørge hvorfor institutioner og virksomheder i deres sprogpoltikker – og det gælder faktisk også universiteterne! – ikke i langt højere grad ser og bruger de muligheder tysk åbner.

Anvendelsen af tysk som videnssprog skal forberedes i skolen, hvor tysk er en naturlig partner for andre fag, historie, samfundsfag, filosofi, musik, billedkunst etc. Også på universitetsniveau har tyskfaget store potentialer for tværfagligt samarbejde, hvor tysk anvendes til studierelevante, faglige formål.

3. For det tredje: Tysk er nøgle til interkulturel kompetence

Vores sproglige biografier er i dag mere sammensatte og mere forskelligartede end tidligere. Når vi taler tysk eller læser en tysk tekst, kan vi ikke tage vores partners eller forfatterens kulturelle identitet for givet. Han eller hun kan have tysk som modersmål, som andetsprog eller som fremmedsprog, og tilsvarende kan der i hans eller hendes baggrund indgå mangfoldige kulturelle erfaringer.

Det samme gælder når vi taler dansk eller engelsk eller et andet fremmedsprog – det er et vilkår i dagens flersprogede og flerkulturelle samfund. Det vi kalder *interkulturel kompetence* består langt hen ad vejen i at man gør sig dét klart, at man ikke drager forhastede slutninger, at man er bevidst om at ord der lyder ens, kan betyde noget forskelligt for os, og at vi er indstillet på og evner alligevel at forstå hinanden.

Som danskernes 2. fremmedsprog har tysk en nøglefunktion. Med det 1. fremmedsprog supplerer vi modersmålet – og engelsk har vel i dag for mange netop karakter af et nødvendigt supplement – men med det 2. tager vi skridtet til flersprogethed og til en skærpet opmærksomhed på forskelligheder og ligheder, som gør kommunikation og forståelse mulig.

”Det er en stor opgave at få eleverne til at se andre mennesker som individer og ikke som stereotype repræsentanter for et helt folk.” Det er et citat fra *Fælles mål* for tysk i folkeskolen fra 2009. Citatet illustrerer smukt, synes jeg, at interkulturel kompetence ikke bare er et spørgsmål om at kunne begå sig på udebane. Det er vigtigt nok, men det handler også om hvad man kunne kalde tyskfagets centrale dannelsesopgave.

4. Brug sproget!

På dette sted plejer der at komme en indvending: Det lyder meget godt – men vi kan jo ikke tvinge de unge mennesker til at lære tysk!

Hvis jeg skulle pege på én faktor der er central for unges valg af tysk og sprog i det hele taget, så er det følelsen af anerkendelse – af faglig anerkendelse af den omfattende viden, den dybtgående forståelse af kultur og samfund, og af den ekvilibrisme det kræver at beherske et sprog fra de yngste klasser og opefter. For elever og studerende er det vitalt at tyskkundskaber anerkendes i omverdenen som en faglig kompetence. Hvis ikke tysk skal blive til et sprog for de meget få, så skal sproget i brug. Institutioner og virksomheder skal efterspørge tysk og synliggøre behovet for tysk - i skolen i forhold til andre fag, i tværfaglige projekter, i uddannelsernes læreplaner og pensumlister, i universiteternes sprogcentre, i jobannoncer, i medier og kunst, og i hverdagens interkulturelle møder.

Referencer

Fælles mål 2009 - Tysk

Holm-Larsen, Signe 2002: Undervisning i fremmedsprog – især i folkeskolen. In Holm-Larsen, Signe (ed.), *Fremmedsprog i den danske skole*. Dansk Skolemuseum. I kommission hos Kroghs Forlag.

Krumm, Hans Jürgen 2004: Die Zukunft der deutschen Sprache nach der Erweiterung der Europäischen Union. In *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache* 30.

C. Tysk nutidskultur i Danmark

Det kan godt være, at der her i landet findes en stor interesse for tysk kultur og kunst. Men den er stærkt begrænset: ikke kun antalsmæssigt, men også emne- eller genrebegrænset. Det er rigtigt, at landets kulturaviser, og dem bliver der færre og færre af, går amok i spaltmillimeter og rubrikker, når Herta Müller får litteraturnobelprisen. Eller når ”Das Leben der Anderen” får en Oscar. Det er jo egentlig ikke noget at brokke sig over. Og dog. For det er jo lidt ligesom at se på miniputbold. Man véd, at bolden må være et eller andet sted i midten af den pulk af unger, der bevæger sig rundt på banen. Men børnene er lige så lidt som redaktørerne i de fleste medier i stand til at fordele sig over hele spillefeltet, at se det større billede. Og det betyder, i en optik farvet af mismod og pessimisme, at det ikke er den tyske nutidskultur, der bliver formidlet her i landet, men kun sensationerne. Der er ingen tvivl i mit sind om, at den kulturelle elite følger grundigt med i, hvad der foregår i tysk kunst- og kulturliv. Men det har ikke en appel til eller interesse blandt den brede befolkning. Et eksempel. En af de kunstformer, der når længst ud i krogene, er filmmediet. Der er kun tre eller fire tyske film, der i nyere tid har kunnet lokke danskerne i biografen. Den ene var ”Das Leben der Anderen”. Før den stormede vi alle ind i det absolutte mørke for at se ”Der Untergang”. Og senest så vi, i ikke så stort et antal, ”Der Baader Meinhof Komplex”. Det er jo ikke særlig svært at se en sammenhæng imellem de tre film. De dækker tre af de områder, hvor Tyskland og tyskerne lever op til det standardiserede billede, hvor landet viser sin spidskompetence så at sige. Krig, undertrykkelse og terror. Historieundervisning gjort nemt tilgængelig ud fra de mere dramatiske højde- eller rettere lavpunkter i den nyere historie.

Der er heldigvis nogle områder, hvor der er ulige mere interesse for tysk kunst og kultur. Det er litteraturen, hvor der til stadighed udkommer oversættelser og endda genoversættelser.

Ungdomskulturen, her repræsenteret af den nyere musik, består i den danske optik hovedsagelig af Kraftwerk (for de lidt ældre), Rammstein (for de mere rockede) og endelig Tokyo Hotel og deres øjeblikkelige kloner til de yngste.

Klassisk musik, teater og ikke mindst billedkunst er et eller andet sted tilgængelige i den bredere bevidsthed. Tror jeg da. Forskellige instruktører har gæstet især Det Kongelige Teater og vist de interesserede, hvor meget skrammel der er plads til på en scene, og hvor meget inspirerende intellektuel leg teatret kan rumme. Hvis man tør.

Men lad mig for en sikkerheds skyld gå planken helt ud og vove en forklaring på denne gyselige tilstand. Og der vil jeg tage udgangspunkt i mig selv og min egen historie. For 50 år siden på Frederiksberg pakkede mine forældre både deres habengut og deres to børn, heriblandt mig, for at opbygge en ny tilværelse på landet i nærheden af Hamborg. Dermed var min ingeniørfar vel en slags luksurmigrant nogle år før de tyrkiske gæstearbejdere, der kom til Ruhrdistriktet og blev sendt ned i minerne og ind i fabrikkerne. Og det førte alt sammen til, at jeg, da jeg vendte næsen hjemad og flyttede til Århus 15 år senere, kom til at tilhøre et privilegeret mindretal. I det mindste i nogle år. For det har jo ændret sig ganske gevaldigt siden, om betegnelsen ”tosproget” signalerer noget positivt eller negativt, et overskud eller et underskud. Dengang som nu mener jeg, at det kun kan være berigende at været et halvt skridt ved siden af, bagud eller foran flertallet. At have en dyb og levet bevidsthed om flere kulturer, flere sandheder og dermed også at være bare lidt på distance af både den ene og den anden kultur.

I denne tid, hvor det er den nationale kultur og kunst, der skrives i kanon, er der ikke mere en naturlig tillid til, at kulturelle møder kan være berigende. Og hvad har det så med Tyskland og tysk at gøre? Min tese er, at den fremmanede nationalbevidsthed og nationalstolthed ikke levner megen plads til andre nationers kulturer, men kun til overnationale. Dvs. det engelske sprog og den amerikanske mainstream-kultur.

Men måske er det ikke så slemt alligevel. I DR er vi skam vilde med for eksempel tyske bøger, når de udkommer på dansk. Og når jeg interviewer forfatteren til radioen, så kan jeg gøre det i tryk forvisning om, at alle bliver glade. Ikke mindst, hvis jeg holder den interviewedes tyske tale til små bidder af en ca. 20 sekunders varighed. Der er jo ikke nogen grund til at skræmme lytterne væk fra højtalerne. Og mine kolleger, der laver tv, har forklaret mig, at alle tyske kunst og kulturfrembringelser har deres allerstørste bevågenhed. Hvis der er en dansk vinkel, forstås.

Goethe Institutet kan så sandelig ikke klage over manglen på interesseret publikum, når der inviteres til forfatterlæsninger, til filmaftener eller teaterbesøg. Og alene i det kan der vel ses en om ikke andet stabil deltagelse i tysk kunst og kulturliv.

Og så snød jeg også lidt på vægten før, da jeg fortalte om de tyske film, der fik danskerne i biografen. Det er heldigvis ikke kun krig, undertrykkelse og terror. Der var også filmen ”Lola rennt” fra 1998 af Tom Tykwer med Franka Potente og Moritz Bleibtreu. En ubændig filmkomedie, der for mig står som et sindbillede på et Berlin i forandring: langt fra 60’ernes gadekampe, muren og byens elendige økonomi.

I gamle dage var mundheldet: uden saks og klistre ingen journalister. I dag ville man skulle skrive det om. Sikkert med noget besvær, for hvad rimer egentlig på Infomedia. Dette udmærkede værktøj afslører en stor interesse for vores nabo mod syd. I uge 42 foretog jeg en søgning på samtlige artikler i de danske aviser og magasiner, hvori ordet ”Tyskland” forekom. Og for at kunne sammenligne tallet med et andet, foretog jeg en tilsvarende søgning på ”Sverige”. Selvom det lige var den uge, hvor Herta Müller fik nobelprisen, og der var en del mere virak om Tyskland end ellers, tillod jeg mig alligevel at bruge det til min lille ganske uvidenskabelige undersøgelse. Og hvis de tal står til troende, så er vi – eller rettere vores medier – dobbelt så interesseret i Sverige som i Tyskland. 2461 artikler med ordet ”Tyskland” overfor 5027, hvori ”Sverige” forekom. Men artiklerne blev fundet i ugen op til og lige efter landskampen Danmark mod Sverige i Parken. Det kunne jo være, at omtalen af nobelprisen ikke helt kunne hamle op med fodbolden. Og det skal man vist være mere end almindelig nørdet for at undre sig over.

Moritz Schramm

D. Tysk som trend: forandringer i det danske tysklandsbillede

Det er efterhånden en kendt sag, at interessen for Tyskland og den tyske kultur i Danmark i de seneste år har været voldsomt stigende. Ikke blot er en del af de ellers udbredte stereotyper om Tyskland og tyskere *wie vom Erdboden verschluckt*, men tysk kultur synes desuden at være stærkt eftertragtet. Nogle journalister går så langt som til at sige, at Tyskland er blevet ”trendy”: I populærkulturen ser vi i stigende grad en dyrkelse af tyske navne og slagord, i biograferne vises flere og flere nye tyske film, i fjernsynet er tyske emner på mode, og den danske teaterscene er stadig i høj grad påvirket af de tyske udviklinger. I den nyeste danske samtidslitteratur opleves tillige en hidtil uset interesse for tysk historie, der spiller en central rolle i nogle af tidens mest omdiskuterede udgivelser af især yngre forfatter som f.eks. Pablo Henrik Llambias, Peter Adolphsen, Morten Ramsland, Knud Romer, Morten Brask, men også ældre forfattere som Stig Dalager, Kirsten Thorup og Janina Katz. Samtidig benytter flere yngre forfattere sig af tysk som et slags nyt »modspråk«, der skal undergrave den normale danske diskurs, som det ses hos f.eks. Ursula Andkjær Olsen og Claus Beck-Nielsen. I litteraturen findes hos danske forfattere en stigende interesse i tyske emner, og især fra de yngre litterære miljøer bliver jeg ofte spurgt om de aktuelle

udviklinger i Tyskland. Antologien *Ny tysk poesi* med 13 yngre tyske lyrikere, som delvist er blevet oversat af deres danske kolleger, er et af resultaterne af denne stigende interesse.¹⁰ Tysk kultur er med andre ord ”in” for tiden: Landets udbredte negative image er på det seneste blevet erstattet af et nyt og positivt billede i danske medier og i kulturelle og æstetiske repræsentationer.

Spørgsmålet er imidlertid, hvordan denne udvikling skal tolkes, og – i forlængelse heraf – hvorfor det endnu ikke er lykkedes at drage nytte af denne nye interesse for Tyskland og tysk kultur inden for de fagområder, som arbejder med tysk i uddannelsessektoren.

De mest udbredte tolkninger af den nye interesse i Tyskland og tysk kultur kan sammenfattes i tre teser, der alle nedvurderer betydningen af denne udvikling: Enten tolkes den nye fascination af Tyskland som en ny »eksotisme«, der er præget af en overfladisk begejstring for det ukendte, uden interesse for baggrunden; eller den nye »Tysklandstrend« reduceres til at handle udelukkende om en begejstring for Tysklands pulserende hovedstad, Berlin. Og endeligt peges der på generationsskiftet som den egentlige årsag til de nye ændringer. Alle disse faktorer spiller muligvis en rolle, men kan ikke fyldestgørende forklare den nye interesse for naboen mod syd. Set med historiske øjne har vi snarere, ifølge min egen tese, at gøre med et grundlæggende og historisk enestående paradigmeskift i den danske opfattelse af Tyskland, der går parallelt med en omdefinition af det danske selv billede. Der skal her huskes på, at det danske tysklandsbillede altid har været tæt forbundet med konstruktionen af et dansk selv billede. Det danske tysklandsbillede skal med professor Roy Langers ord anses som »en historisk vokset størrelse, som er en immanent del af den danske identitetskonstruktion«.

Tidspunktet for denne konstruktion af en bestemt selvforståelse er i forskningen omdiskuteret – men der kan vist ingen tvivl herske om, at det negative syn på Tyskland senest siden midten af 1800-tallet er af central betydning for konstruktionen af en særlig dansk identitet. Dette mener jeg imidlertid har ændret sig efter den 11. september og »systemsiftet« i Danmark i 2001. De verdensomspændende begivenheder omkring og efter 11. september og de efterfølgende nye diskussioner i Danmark førte til et nyt forhold til både ydre som indre afgrænsninger. Men det afgørende er, at denne proces ikke udelukkende førte til nye fjender, der erstattede de forhenværende fjendebilleder, men også til nye venner: Deriblandt tyskere. I den nye situation bliver afgrænsningen mod Tyskland, som fx også kunne spores i den tidligere udbredte modstand

¹⁰Alexander Gumz og Moritz Schramm (red.) 2009. *Ny tysk poesi. 13 tyske lyrikere*. Arena Forlaget. Den respektive anden udgivelse, hvor nogle af de danske lyrikere er blevet oversat af deres tyske kollegaer, er ligeledes udkommet dette efterår: Moritz Schramm und Alexander Gumz (red.) 2009 *Aber die Dänen gibt es. Neue Gedichte aus Dänemark*. i: Zwischen den Zeilen, nr. 30.

mod EU, og som generelt har været en dominerende faktor i den danske identitetsdannelse, med andre ord erstattet med andre distinktioner. Og interessant nok foregår processen i begge politiske lejre. I en del af det danske samfund, især med tilknytning til den borgerlige fløj, erstattes afgrænsningen mod Tyskland til dels med den påståede modsætning mellem Vesten og den arabiske verden. I andre dele af samfundet, især på den politiske venstrefløj, erstattes afgrænsningen mod Tyskland derimod med modsætningen mellem snæver dansk nationalfølelse på den ene side og international åbenhed og ansvarlighed på den anden. Tyskland får her nærmest rollen som forbillede for en international, ikke-nationalistisk stat, der har lært af sin historie. Det er ikke afgørende, om eller hvorvidt disse tilskrivninger svarer til realiteten. Det afgørende er: I begge eksempler tildeles Tyskland en fornyet, positiv rolle. Enten som fælles del af den kristen-vestlige kulturkreds, der står over for den arabiske og muslimske verden. Eller som et forbillede for en internationalt orienteret, historisk bevidst og nærmest pacifistisk stat med velfungerende multikulturelle miljøer. I de aktuelle samfundsdebatter ses denne tendens tydeligt, ligesom man også kan iagttage tendensen eksempelvis på bogmarkedet. Således er eksempelvis oversættelsen af Botho Strauß' kontroversielle essay "Tiltagende bukkesang" til dansk blev publiceret i det nationalkonservative tidsskrift *Nomos*, med tydeligt sigte på at påvirke den danske debat, og bølgen af nye udgivelser af den stærkt konservative tyske historiker Joachim Fest bliver eksplicit knyttet til den danske kulturkamp: Bøgerne bliver lanceret og oversat af Lars Christiansen, der selv har bidraget til den danske kulturkamp, og er i et enkelt tilfælde sågar forsynet med et forord af Kathrine Winkel Holm, der nok mere er kendt for sine nationalkonservative debatindlæg i de danske medier end for en eventuel potentiel ekspertise i tysk historie. Forudsigeligt nok kobler hun også derfor i sit forord til Fests bog om den 20. juli 1944 kampen mod Hitler eksplicit sammen med nutidens kulturkamp og benytter forordet til at rose den tyske modstand for at have haft "en bibel og en pistol i hver sin hånd".

Eksempler af denne slags findes der mange flere af. Og de er alle, uanset på hvilken politisk fløj de foregår, et tegn på, at Tyskland og tysk kultur for længst har fået en ny funktion i det danske samfund: Fra at være den primære kilde til konstruktionen af et positivt dansk selv billede, bliver den tyske kultur nu i stigende grad benyttet som inspirationskilde, hvorfra forskellige grupper i Danmark søger at vinde støtte til deres respektive positioner. "Illusionen er flyttet sydpå", som journalisten og musikeren Torben Stenø for nylig har udtrykt det.

Men hvad betyder nu dette for uddannelsessystemet? Hvorfor er det endnu ikke lykkedes at drage nytte af denne nye bølge af interesse for Tyskland inden for folkeskolen, gymnasiet og

universiteterne? Svaret ligger sikkert til dels i de ydre rammebetingelser. Gymnasireformen og den voldsomme underbemanning af dele af universitetsverdenen gør det vanskeligt. Men problemet er ikke blot udefrakommende. Ud over de ydre strukturelle ændringer skal vi også internt være bedre til at tage fat i denne nye interesse for Tyskland. Vi skal som germanister og kulturpersonligheder gribe den interesse, der er opstået omkring Tyskland, og prøve at nuancere debatterne om landet. Og her er erkendelsen af, at situationen for tysk i samfundet har ændret sig, en vigtig forudsætning. Vi behøver ikke længere at kæmpe de samme gamle kampe imod stereotyperne. Derimod skal vi reagere på de nye udfordringer: Vi skal koble det tyske på de kulturelle og samfundsmæssige debatter i Danmark. Udfordringen ligger i at skabe en bedre forståelse for Danmark ved at spejle de danske udviklinger i de tyske. Her er vi på den ene side nød til at nuancere debatterne om Tyskland i Danmark og ikke overlade diskussionen til personer, der ikke har forskningsmæssig baggrund herfor. På den anden side er vi selv nød til at være udadvendte og at kende de danske debatter. At være ekspert i Tyskland og tysk kultur uden at kende til den danske dagsorden er ikke tilstrækkeligt i nutidens Danmark. Vi skal ikke interessere os for Tyskland for Tysklands skyld. Ekspertise i Tyskland er nødvendigt dér, hvor den er relevant for Danmark: Kulturelt, økonomisk og politisk.

Per Øhrgaard

E. Hvorfor skal der forskes i tysk i Danmark? Om forskning, offentlighed og historie

Da jeg forleden hørte radioavisen omtale Adolf Hitlers kæreste som "Eva Brown", tænkte jeg, at anglificeringen måske har sine gode sider. Hvis man en dag tror, at det hele er foregået i Hollywood, kan det være, at tyskerne omsider kan få lov at være i fred. Men det er nok bedre at kalde ting og personer ved deres rette navne - og så at inddrage flere af dem: altså lære tysk og lære også om mere end Hitler og Eva Braun.

Dertil hører forskning, dertil hører videnskab. Ved en konference for et par år siden fik to af mine kolleger stillet spørgsmålet, om det ikke var lige meget med alt det sprog, hvis bare man havde indsigt i kulturen. Det vidnede om en beskeden forståelse af både sprog og kultur, men den er nok ret udbredt. Men uden sprog går det ikke; det er en ønskedrøm - eller et mareridt.

Der er en kæde, der går fra folkeskolen via ungdomsuddannelserne til de videregående, og der er en modgående kæde, der begynder i videnskaben og ender i folkeskolen. Undervisning bliver for

ringe, hvis den ikke - i sidste instans - er baseret på videnskab. Da ikke alle kan drive videnskab hele tiden, skal der være nogle, der gør det - men som også formidler det, de beskæftiger sig med, på en lødig og brugbar måde. En lærer skal vide meget mere end det, eleverne skal kunne. Jo mindre de ved, desto mere skal læreren vide; og meget af det skal hun eller han lære hos os.

Vi specialiserer os på universiteterne. Men det skal vi ikke drive for vidt. Husk, at det store flertal af vore studerende ikke skal være forskere, men praktikere - men så skal de netop kunne rigtig meget, når de forlader os, for de får ikke megen tid til at indhente det. Og husk, at vi selv er lærere, ikke kun forskere. Vi skal give vores viden videre - til andre end dem, der har den i forvejen.

Et tyskstudium skal først og fremmest omfatte *det nutidige Tyskland* og derpå så meget som muligt af resten. Men det nutidige er ikke det samme som det dagsaktuelle. Det hører med, men det gør historie og tradition også. Man forstår ikke det aktuelle, hvis man ikke kan se det i dets historiske kontekst. Og så skal man være lige så kvalitetsbevidst over for det aktuelle som over for det ældre. Vi spilder ikke tiden med Goethes små samtidige - vi skal heller ikke spille den med junk, bare fordi det er nyt. Det er ikke et spørgsmål om genre, men om kvalitet inden for alle genrer. Studiet skal holde længe; og man kan ikke bestride en lang karriere med det, der lige var oppe i tiden, da man studerede. Det er sværere at vælge ud blandt det aktuelle, og man kan tage fejl, men der er ingen undskyldning for ikke at prøve - og så kræve af de studerende, at de *selv* opsøger tingene også uden for timerne. I timerne giver vi dem så det, de ikke finder på gaden.

Hvis man skal kunne håndtere alt det, skal man kunne mere end sit fadervor. Der skal altså være nogen, nogle, som KAN alt dette med tysk. Og hvad er så alt dette? Det er land og folk, historie og kultur, kunst og videnskab. Det var sådan, de filologiske fag begyndte i 1800-tallet, først senere blev de specialiseret til især litteratur og sprog, men det betød undertiden tab af horisont. Litteratur og sprog ligger selvsagt *inden for* horisonten, men de kan ikke udgøre den hele. Den højeste lingvistiske teori og den dybeste litterære dannelse kommer til kort uden kontekst. Ingen emner må isoleres, de må bringes til at spille sammen. Det går ikke, at lærerne kan undlade at tage notits af hinanden og overlade det til de studerende at skabe sammenhæng.

Mit ideelle tyskstudium begynder med en vifte af tekster - gerne andre medier, men de tager mere tid - spændende fra den sværeste lyrik til juridiske dokumenter, som i øvrigt er lige så svære. De behandles af et lærerteam, helst af seniorer, som kan "tegne firmaet", og som alle er til stede i alle timer. Deres dialog med de studerende og hinanden viser, hvorfor stort set intet produkt kan forstås uden indsigt i både lingvistik, retorik/stilistik og historie/kultur. Og så skal der fra første dag opøves færdigheder, f.eks. i oversættelse.

Der er ydre årsager til, at andre fremmedsprog end engelsk har tabt terræn, så at den danske nations sproglige beredskab i dag er ringere end før. Men der er også den indre årsag, at man nok har forsømt færdighedssiden lidt: den var for kedelig og for lærerne ikke "meriterende". Men sprog skal man øve sig på, som på et musikinstrument. Tabet kompenseres ikke af, at måske lidt flere end før tager på studieophold i Tyskland.

Skal et studium fungere, må lærestalterne ved deres ansættelser se på, hvilket *team* der kan fungere. Skal det være attraktivt at slå ind på en akademisk karriere, må man have en vis udsigt til - ikke at få en stilling foræret, men for, at det ikke er uvedkommende kriterier, der afgør sagen. Yngelpleje er ikke det samme som nepotisme! Se på amerikanske universiteters *tenure track*. Det er ikke en kvalifikation i sig selv at være uddannet eller ansat på f.eks. KU, når man søger en stilling dér. Men det er grotesk, hvis det skal være diskvalificerende. Tror vi så lidt på det, vi selv laver? Så lad os lukke studierne og sende folk andre steder hen.

For sprogfagene er det vigtigt at generobre tabt terræn. I min studietid var der én lærer i litteraturvidenskab. Han forelæste om litteratur i almindelighed og om europæisk litteraturhistorie. Og så gik man ud i fagene for at høre mere - typisk til engelsk, tysk og fransk, de sprog man nogenlunde forstod. I dag har sprogfagene færre og færre lærere, medens litteraturvidenskab har mange og dermed står for megen undervisning og forskning ikke kun i litteraturteori, men også i de enkelte sprogs litteraturer. Jeg træder vist ingen for nær - og ellers er det med vilje -, når jeg siger, at dette ikke *altid* foregår på et sprogligt tilfredsstillende niveau. Noget lignende gælder historie og kulturhistorie: Historiefaget er ikke blevet mindre, medievidenskab etc. er grundlagt eller vokset - men undertiden uden den fornødne tilbagekobling til det sproglige. Det er den, vi leverer - foruden alt det andet!

Jeg er ligeglad med, hvilket institut folk er ansat ved. Men ikke med kvaliteten af sproget. Her er der ingen vej udenom at nævne taxametersystemet, men jeg skal gøre det kort: Taxametersystemet er dræbende for al seriøs uddannelsespolitik. Det ser ikke på, hvad der er behov for, men på, hvad der skæpper i kassen. Det fremskriver eksisterende tendenser og gør det næsten umuligt at handle anticyklisk.

Altså virker systemet til ugunst for tysk. Og den dag, da alt foregår på engelsk, og ingen ved, hvad Hegel eller Adorno *virkelig* sagde og skrev, er nær. Korrektur er umulig, når de unge får at vide, at kun publikationer på engelsk tæller på cv'et. En forkert oversættelse - og de findes! - af f.eks. Max Weber foreviges i den videre diskussion, fordi den foregår på grundlag af oversættelsen og ikke originalen. Det er ikke vejen til højnelse af kvaliteten.

Det er ikke for tyskernes skyld, vi skal lære tysk, men for vores egen. Det skal gøres ordentligt, ellers kan vi lade være. Vi skal ikke bare kunne forstås, vi skal tages alvorligt, når vi taler tysk, derfor skal vi ikke give køb på kravene om så vidt muligt korrekt sprog - ikke noget med at blæse på grammatikken, tværtimod: Ned i rygmarven med den, *så* kan vi glemme den.

Og tysk skal vel også markedsføres anderledes end engelsk. Tysk er ikke et verdenssprog, vi behøver ikke tysk til den såkaldt "globale" kommunikation. Men vi behøver tysk i Europa, til at forstå vores egen historie, til at gøre verden større og til at trænge dybere ind i nogle sammenhænge.

De sammenhænge er ikke altid tyske: Adgangen til et fremmedsprog betyder adgang til ALT på dette sprog, også til emner, som ikke er nationale. Og det er ikke mindst det, der er gevinsten ved at lære noget mere: At kende til noget *på første hånd* i stedet for at være henvist til destillater og rygter; at kunne se verden gennem andre end amerikanske briller. For min skyld kan man gerne ende med at foretrække de amerikanske, man skal bare have været vejen omkring et alternativ.

Og af alle andet-fremmedsprog er tysk det nærmeste, det for os vigtigste - og langt det nemmeste! Det er muligt, at man skal svede lidt i begyndelsen over den tyske grammatik, men så kan man tørre sveden af panden. Så *kan* man noget, som man kan komme langt med.

Del II: Tysk i uddannelsessystemet - indlæg fra politikere og beslutningstagere

Bertel Haarder

Fremmedsprogene skal bruges – ikke blot læres

Mennesker bevæger sig i dag mellem lande i et omfang, som ikke tidligere er set. Virksomheder har afdelinger og kontorer i flere lande, og attraktive uddannelsesinstitutioner har filialer i adskillige sprogområder. Derfor kan det virke fornuftsstridigt, at interessen for fremmedsprog er dalet, parallelt med at det bliver stadig vigtigere at kunne begå sig i en globaliseret verden, hvor sproglig kunnen og interkulturelle færdigheder er i højsædet. I dag kan det være svært at overbevise elever og studerende i folkeskolen, ungdomsuddannelserne og videregående uddannelser om vigtigheden af at lære andre fremmedsprog end engelsk.

Tysk er et af de sprog, der lider under ”den ensidige anglificering af den danske hjernemasse”. Mange af os har så småt glemt, at Tyskland er andet end ”Autobahn”, grænsehandel og ”Bratwurst mit Pommes”. Interessen for det tyske synes at have fortabt sig i amerikanske talkshows, engelsksprogede fagtidsskrifter og et internet, som kun er en skygge af sig selv, hvis det kniber med engelskkundskaberne. En lignende historie kan fortælles om fransk, der gennem en årrække har oplevet en sand deroute.

Disse eksempler på fremmedsprog, der de senere år har mistet lidt af glansen, må dog ikke få os til gå i den fælde, der hedder ”Flere obligatoriske fremmedsprog i folkeskolen”. Jeg så gerne, at 3-6-8 modellen, hvor eleverne starter med engelsk i 3. klasse, og tysk og fransk følger efter på henholdsvis 6. og 8. klassetrin, bliver udbredt på landets folkeskoler. Men det skal være et *tilbud* til eleverne. At gøre endnu to fremmedsprog obligatoriske vil ramme de elever, som i forvejen har det svært i folkeskolen.

Jeg er overbevist om, at andre fremmedsprog kan tage ved lære af den popularitet, som engelsk nyder godt af. Engelsk er i den heldige situation, at det på daglig basis bruges af børn og unge. Det faktum, at de konstant konfronteres med konkrete anvendelsesmuligheder, gør, at langt de fleste elever bliver interesseret i engelsk. Det er netop denne brugsorientering, som de mere trængte fremmedsprog kan lære noget af. Elever og studerende på alle niveauer i uddannelsessystemet skal ikke blot *lære* et fremmedsprog – de skal *benytte* deres sprogkundskaber i helt konkrete situationer!

I folke- og gymnasieskolerne kan brugsorienteringen styrkes ved fx at benytte sig af muligheden for at etablere samarbejde med partnerskoler i udlandet. Partnerklasser, der på tværs af landegrænser beskæftiger med fælles temaer, er én type ordning, som gør fremmedsprogsundervisningen mere nærværende og relevant for eleverne. Det at skrive og korrespondere med en jævnaldrende, frem for blot at levere endnu en i rækken af stiløvelser til sin fremmedsproglærer, må for de fleste elever virke motiverende. For ønsker Martin fra 9. klasse i Kolding ikke at anstrenge sig lidt ekstra for at kunne skrive på et forståeligt fransk, når han skal kommunikere med den jævnaldrende Wim fra partnerskabsklassen i Rotterdam?

Også mulighederne for at anvende fremmedsprogene i andre fag kan bruges til at gøre fremmedsprogsundervisningen mere konkret. Kunne man ikke på et hold med gymnasieelever, der har tysk og samfundsfag på A-niveau, tilrettelægge forløb, hvor der i samfundsfag bliver undervist på tysk? Eller hvad med, at elever med spansk på A-niveau lærer om den spanske borgerkrig på spansk?

Marie Kruses Gymnasium i Farum er et eksempel på en skole, hvor man netop forsøger at kaste eleverne ud i situationer, hvor de skal bruge deres sprogfærdigheder til noget konkret og virkelighedsnært. Gymnasiet sender en gang om året et hold ned til Bayer-koncernens elevlaboratorier i Leverkusen. Der lærer eleverne om kemi, design og produktion – og *alt* foregår på tysk! Gymnasieeleverne får på den måde en oplevelse af tysk som en forudsætning for at klare sig i en helt konkret situation. At det foregår i en naturvidenskabelig sammenhæng, er blot en ekstra bonus.

Der kan gives andre eksempler på, hvordan undervisningen gøres mere nærværende ude på skoler og gymnasier. Helt kort kan man sige, at det er centralt, at den enkelte elev får oplevelsen af, at det faktisk er særdeles belejligt, at lige netop jeg, Pernille 2.y, behersker dette eller hint fremmedsprog.

Både i grundskolen og i de gymnasiale uddannelser har vi dygtige lærere og opdaterede læreplaner. Det er et godt udgangspunkt for en indsats, der kan bearbejde sprogenes indholdsside, så der kan blive stillet skarpere på tydeliggørelse af, hvad sprogene anvendes til i og uden for skolen.

Også på læreruddannelsen kan fremmedsprogene stå stærkere. Hvis flere lærerstuderende skal vælge fremmedsprog som linjefag i læreruddannelsen, skal det fremstå som en attraktiv mulighed at specialisere sig inden for sprogfagene.

Der har været fremført kritik af læreruddannelsens bindinger i forhold til de studerendes mulighed for at vælge flere sprogfag. Derfor imødekom Undervisningsministeriet i juni 2009 ansøgninger fra læreruddannelsen i Vordingborg og Læreruddannelsen Blaagaard/KDAS om forsøg med at tilbyde de studerende en mere målrettet fremmedsprogprofil. Og nu kan de studerende på disse to professionshøjskoler vælge *både* engelsk og et andet fremmedsprog som linjefag.

Men det at ændre linjefagsstrukturen hjælper næppe meget, hvis ikke de unge, som søger ind på læreruddannelsen, kan se værdien af at fordybe sig i et eller flere fremmedsprog. Netop derfor er den brugsorienterede sprogundervisning på grundskole- og gymnasieniveau helt essentiel.

Også de lærerstuderende selv skal bidrage til at levendegøre fremmedsprogene. Intet ville i den henseende være mere oplagt end at benytte de rige muligheder, der er for at rejse ud. Det burde være det naturligste i verden, at en lærerstuderende med fremmedsprog som linjefag på et tidspunkt i løbet af sin uddannelse pakker rygsækken og tager til udlandet på et studie- eller praktikophold. Ud over at få nye synsvinkler på sit fag giver dette også den studerende en enestående mulighed for at få sproget helt ind under huden. Det er netop sådanne fuldbefarne fremmedsproglærere, der kan vække interessen hos eleverne ude i folkeskolen. Men desværre er der alt for få, der benytter sig af denne mulighed, på trods af, at der findes særdeles gode internationale udvekslingsaftaler og stipendier for studerende, som rejser ud. Jeg har i den forbindelse opfordret professionshøjskolerne til at understøtte, at flere lærerstuderende tager til udlandet som et led i deres uddannelse til sproglærer.

I dag er situationen på universiteterne den, at de fremmedsproglige fagmiljøer er skrumpet ind. Resultatet er få studerende og få undervisere på det enkelte universitet. Både i forhold til undervisningen, studiemiljøet og fremmedsprogforskningen forekommer dette mig uhensigtsmæssigt. Giver det god mening, at eksempelvis tysk som fag udbydes på fem universiteter i Danmark? Hvorfor er der ikke en form for arbejdsdeling, hvor fremmedsprogene bliver samlet på færre institutter? Det ville bidrage til en styrkelse af fremmedsprogsmiljøerne på de videregående uddannelser til fordel for både studerende og ansatte. Jeg vil opfordre universiteterne til at overveje denne mulighed. Denne fordeling vil selvsagt ikke være let at foretage, men er alternativet ønskværdigt?

Hvert år kommer der en mangfoldighed af udenlandske studerende til Danmark for at studere på vores universiteter. De har alle sammen et fremmedsprog med sig i kufferten. Der er i dag allerede såkaldte ”tandemprogrammer” på en række universiteter, hvor danske og udenlandske studerende kan lære sprog af hinanden. Men tandemkulturen er desværre ikke nær så veludviklet i

Danmark, som man ser andre steder. Det er en skam! Jeg håber, at universiteterne kan få held til at udvikle tandemkulturen, så vi fuldt ud kan udnytte den fremmedsprogsressource, der kommer rejsende hertil helt af sig selv.

Ligesom på de mellemlange videregående uddannelser er de studerende på de lange videregående uddannelser tilbageholdende med at tage til udlandet i løbet af deres studietid. Om dette skyldes, at man ikke vil forlade familien, vennerne eller kæresten, ved jeg ikke. Men én ting ved jeg – det skyldes ikke mangel på muligheder i udlandet.

Jeg har flere gange ovenfor fremhævet, at der skal skabes bedre rammer og muligheder for, at elever og studerende kan tilegne sig sprogfærdigheder gennem aktiv brug af sproget. Og jeg vil gerne understrege, at det efter min mening ikke kun er i grundskolen og på de gymnasiale uddannelser, at fremmedsprogenes konkrete anvendelsesmuligheder bør prioriteres højere. Det er også på de videregående uddannelser.

Kernen i mit budskab her er egentlig så banal, at enhver fremmedsproglærer formentlig vil give mig ret. Vi skal helt konkret vise eleverne i folkeskoler og gymnasier, hvor relevant det er at kunne begå sig på et fremmedsprog. Og studerende på de videregående uddannelser skal opmuntres og opfordres til at bruge og forbedre de fremmedsprogskompetencer, de har, hvad enten de studerer sprog eller naturvidenskab. Lykkes det, tror jeg, vi er på vej ind i en fremtid, hvor en stor del af den danske befolkning fortsat kan begå sig på andet end dansk og engelsk.

Jørn Lund

Tysk før og nu

Som dansktalende kan man slet ikke vælge tysk fra; tysk er en integreret del af dansk sprog. Intet sprog skylder vi så meget som tysk. Omkring 25 procent af de løbende ord i en normal tekst er fra tysk; under to procent er fra engelsk. Vor Herre ville heller ikke forstå os, hvis vi bad Fader Vor uden tyske lån: Nedenfor har jeg udeladt lån fra tysk (dog er kun 'I et i himmel' fra tysk)

Fader Vor,
Du som er i
dit navn

komme dit rige
 din vilje
 som i
 således også på jorden.
 Giv os i dag vort daglige brød
 os vor skyld
 som også vi vores skyldnere
 led os ikke i fristelse, men fri os fra det onde
 thi dit er riget og i
 Amen

H.C. Andersen kan heller ikke hylde det danske sprog uden to lån og et oversættelseslån fra tysk:

Du danske Sprog* (nordisk: mål)
 du er min Moders Stemme* (nordisk: røst)
 saa sødt velsignet* du mit Hjerte naar.

Tysk har påvirket dansk mere end andre sprog fra middelalderens nedtysk til reformationens højtysk og helt frem til et stykke ind i det 20. århundrede. I middelalderen var indbyggerne i de større byer tosprogede. Et vist omslag kom i 1770'erne med indførelse af indfødsretten, af dansk som hofsprog og kommandosprog i hæren, ligesom faget dansk introduceres i latinskolen i samme årti.

Man får et glimrende indtryk af sprogsituationen i første halvdel af 1700-tallet gennem Holbergs forfatterskab. I ”Jacob von Tyboe” siger tjeneren Peer i 1. akt, 9. scene:

Kunde jeg saa vel Tydsk, som jeg kand Hollandsk, var Peer anden Mand end han er;
 Thi jeg haver tit hørt Alexander Skolemester siige: Hvo der kand Tydsk, og haver
 nogle Midler dertil, kand reyse heele Euroia igiennem. Men Fanden er udi dette DER,
 DU, DAS, det kand man alleene fast i 14 Dage ikke lære.

Naturligvis taler von Tyboe selv gebrokkent dansk med stærke tyske indslag:

Ihr forfluchte Skabhalsen! har jeg ikke sagt hundred million tausend mahl, dass wenn ich engrassirt bin in Compagnei mit Frauenzimmer, at I alle 8te skal være tilstæde? (2. akt, 5. scene)

Højt op i 1800-tallet var tysk ved siden af latin det vigtigste videnskabsprog herhjemme, og trods perioder med tendenser til udrensning af tyske ord både i 1800-tallet og 1900-tallet var tysk uanfægtet som danskernes andet fremmedsprog indtil for et par årtier siden. Dertil kommer, at tysk er Danmarks eneste officielle mindretalssprog.

Sprogudvalget

Regeringens sprogudvalg, som jeg var formand for, beskæftigede sig med faget tysks stilling i rapporten ”Sprog til tiden” (2008). Kun få i udvalget tog forbehold over for udvalgets anbefaling af tysk som obligatorisk andet fremmedsprog. I øjeblikket vælger ca. 80 procent tysk. Folkeskolerne skal udbyde tyskundervisning, men afgør derimod selv, om de kan og vil udbyde fransk som alternativ. Udvalget skrev:

Det tyske sprog har en særlig betydning i Danmark. I kraft af *Den europæiske pagt om regionale sprog eller mindretalssprog (Sprog-pagten)* har tysk i Nordslesvig status som Danmarks eneste minoritetssprog, og det tyske sprog har igennem hundreder af år påvirket det danske sprog. Mange danskere opfatter tysk som et svært sprog, men dansk og tysk er nært beslægtede, og mange danskere forstår tysk, selvom de føler, at de ikke kan tale det. Det tyske sprog har fortsat stor betydning i mange danske erhvervsvirksomheder, og Tyskland er Danmarks største handelspartner.

Både indlæringsmæssigt og kulturelt giver det altså god mening, at alle danske skoleelever skal have tysk sprog som det naturlige og obligatoriske 2. fremmedsprog efter engelsk. Tysk som obligatorisk fag vil derudover sende et stærkt signal om, at tyskundervisning ikke er et levn fra fortiden, men derimod en central brik i danske skoleelevers pensum. Tysk som obligatorisk 2.-sprog vil også fritage elever for meget tidligt at skulle tage ansvar for valg og fravalg af sprog, som senere er styrende for deres muligheder i ungdomsuddannelserne. Det bemærkes, at udvalgets medlemmer er enige om, at tysk er det naturlige valg af fremmedsprog efter engelsk, men enkelte af udvalgets medlemmer mener ikke, at der er grund til at gøre tysk til obligatorisk 2.

fremmedsprog for det mindretal af eleverne, der af forskellige grunde ikke vælger det.
Udvalget anbefaler, at tysk sprog bliver obligatorisk 2. fremmedsprog i folkeskolen efter engelsk.

Der var forståelse for anbefalingen hos flere politikere, herunder to ministre, men et folkeskoleforlig kræver enighed mellem alle parterne bag forliget om alle ændringer, og den enighed opnåede man ikke. Mit gæt, og det er et gæt, er, at Danmarks Lærerforening hellere ville have fred i lejren end prioritere fagene tysk og fransk, og at dette signal er tilgået foreningens politiske kontaktpersoner.

I gymnasiet er tilgangen til tysk og fransk for nedadgående, dels af strukturelle grunde, dels pga. interessen for spansk. Dertil kommer, at faget samfundsfag, gøgeungen i det moderne gymnasium, tiltrækker mange elever.

Sprogudvalget bragte statistikker om forholdene, også på de højere læreanstalter, og gjorde gældende, at situationen er kritisk. Den truende sprogfattigdom harmonerer dårligt med tidens stadige omkvæd om, at vi skal ruste os til den *globale konkurrence*, et begreb, der er ved at fortrænge *det internationale samarbejde*.

Der blev ikke afsat globaliseringsmidler til globaliseringens vigtigste kommunikationsredskab: sprog. Politikerne har enten glemt at tænke sig om eller har sovet i timen. Men globalisering kræver penge til sprog. Fat det!

Stina Vrang Elias

Fremmedsprogskompetencer fra børnehaven til grav

Danmark har behov for, at flere borgere har bedre fremmedsproglige kompetencer. Det er en helt naturlig følge af et stadigt mere intensivt samspil på tværs af grænser i en globaliseret verden. Men faktum er, at danskerne ikke bliver bedre til sprog i disse år. Vi bliver dårligere. Samtidig har holdningen til fremmedsprog ændret sig de seneste år. Unge mennesker søger stort set kun ind på engelskstudierne. Og virksomhederne mener, at årsagen til deres kommunikationsproblemer med andre lande skal findes i, at de potentielle partnere i andre lande ikke er gode nok til engelsk,

snarere end, at det er vores sproglige kompetencer i tysk, fransk, russisk, kinesisk etc., som skal forbedres.

I DEA mener vi, at sproglige kompetencer er andet og mere end engelsk. Får vi ikke en bredere sprogpalette, vil vi gå glip af forretningsmuligheder. Undersøgelser fra det britiske CILT (The National Centre for Languages) viser, at der i England er et voksende behov i virksomhederne for fremmedsprogskompetencer, det vil sige behov for andet end engelsk. Undersøgelserne viser, at i de lande, hvor kunderne taler engelsk, afsætter Storbritannien flere varer, end man importerer. Omvendt – det vil sige fra de lande, hvor kunderne ikke har engelsk som modersmål, importerer Storbritannien mere, end man eksporterer. Hvis engelsk ikke er nok for britiske virksomheder, er det vel næppe nok for danske! Hvis vores kompetencer bliver alt for endimensionelle rent sprogligt, så mister vi en stor del af vores konkurrenceevne.

Tyskland er vores nærmeste og eneste landfaste nabo, Europas største land og vores vigtigste handelspartner. Så set fra erhvervslivets synspunkt er det et problem, at ikke flere læser tysk.

Hvad kan vi så gøre ved det, for vi kan jo næppe tvinge de unge mennesker ind på tyskstudiet? I DEA har vi sammen med Forbundet Kommunikation & Sprog haft en taskforce, som har sat fokus på, at sproglige kompetencer er andet og mere end engelsk. Taskforcen tror på, at fremmedsprogskompetencer skal tænkes ind i børns læring fra den tidlige barndom til og med efter- og videreuddannelsesstilbudene til voksne borgere på arbejdsmarkedet. Om ikke fra vugge til grav, så fra børnehave til grav. I dette oplæg vil jeg særligt fremhæve to af anbefalingerne – nemlig hvordan vi i DEA mener, at interessen for sprog skal vækkes i en tidlig alder, samt hvordan vi kan fremme en bredere vifte af kompetencer hos flere.

1. Børnehave

Børnehavebørn er måske for små til at deltage i decideret sprogundervisning, men de er glade for rim, remser og sanglege. Desuden er de nysgerrige og villige til at efterligne. Vi er overbevist om, at der er behov for en tidlig indsats, og mener derfor, at man bør introducere fremmedsprog allerede i børnehaven, hvor interessen vækkes under leg og ikke relateres til terpen, udenadslære etc. Det behøver ikke være ressourcekrævende. Man kunne for eksempel trække på forældre eller pædagoger, som selv kan et fremmedsprog, og få dem til at lære børnene en sang eller remse på alverdens sprog. Region Sønderjylland-Schleswig har kørt et sprogprojekt for børnehavebørn med tysk, hvor de giver børnene nogle positive oplevelser med det tyske sprog ved hjælp af leg, og hvor samarbejdet mellem institutionerne på tværs af grænserne i regionen er blevet styrket.

2. De videregående uddannelsesinstitutioner og virksomhederne

Mange danske virksomheder ønsker medarbejdere, som har en dyb faglig viden inden for eksempelvis teknik, økonomi eller biologi samtidig med, at de er i stand til at agere på et marked uden for Danmark på et andet sprog end engelsk.

For at styrke de sproglige kompetencer bør der indlægges obligatoriske 'huller' på de videregående uddannelser til kompetenceudvikling inden for sprog og kultur. I forhold til mange af de lande, som vi sædvanligvis sammenligner os med, har vi meget lange uddannelser med fokus på en enkelt faglighed, og der bør være mulighed for at finde plads til undervisning i kulturforståelse og sprog samtidig med, at der opretholdes et tilfredsstillende niveau inden for kernefagligheden.

Det skal være muligt at indlægge obligatorisk(e) studie-/praktikophold i udlandet på en uddannelse, og det skal synliggøres, hvilke kompetencer en studerende opnår ved et sådant udlandsophold.

At tilegne sig sprog- og kulturkompetencer bør være en naturlig del af livslang læring, og der skal være større udbud af efteruddannelser i sprog samt flere tilbud om fremmedsprog på de videregående uddannelser. Samtidig skal virksomhederne være meget bedre til at tænke sprog og kultur i forhold til efteruddannelse af medarbejderne.

Del III: Workshops

A. Tysk fra folkeskolen til universitetet

Peter Bruhn Jepsen

Om tysk i folkeskolen

I min egenskab som skoleleder på Sjælsølund Efterskole og formand for den nystiftede Tysklærerforening for Grundskolen kan jeg fortælle både en positiv og en mindre positiv historie som svar på spørgsmålet, hvordan tysk har det i grundskolen.

Den positive er: Procentdelen af elever, der vælger tysk, er stadig høj. 78 % af eleverne vælger tysk fra 7. klasse – eller i enkelte tilfælde fra 6. klasse.

Den negative historie er: Procentdelen af elever med tysk har gennem en årrække været faldende. Engang var den oppe på omkring 90 %. Samtidig har procentdelen af elever, som kun har ét fremmedsprog, nemlig engelsk, været stigende. „Hvad skal vi med tysk, når vi kan klare os med engelsk“ er desværre en elevholdning, vi alt for ofte møder.

Efter det første års tyskundervisning falder motivationen hos mange elever. Det faglige udbytte i tysk bliver derfor ofte for ringe¹¹. Alt for mange elever ser andet fremmedsprog i folkeskolen som et nødvendigt onde for at blive optaget på en gymnasial uddannelse. Det må der gøres noget ved!

Svækkelsen af tysk og den faldende tilslutning skal vendes til en fremgang for faget. Det er i grundskolen kimen til faget lægges, og det er her, vi skal bryde den onde cirkel, så tysk får muligheder i det fremtidige undervisningsforløb. Der skal sættes ind på flere fronter.

Som tysklærere i grundskolen må vi gå forrest, når det gælder styrkelsen af faget. Og vi har et godt udgangspunkt. I ”Sproglæreren” kan man læse, at 97 % af landets folkeskoleklasser bliver undervist i tysk af lærere med tysk som linjefag eller med kompetencer svarende til linjefag. Det viser en ny under-søgelse fra UNI-C. Vi topper simpelthen listen! Ser vi derimod på lærernes

¹¹ Rapport af Elisabeth Lauridsen (Aarhus Universitet): Andet fremmedsprog i folkeskolen.

Del I: Hvad siger tallene? Vedr. det faldende faglige niveau i tysk (cit. s. 19): „Det ser altså faktisk ud til, at karaktererne i tysk er faldet i de sidste 7 år, og at karaktererne måske fortsætter nedad.“ Vedr. tilslutning til tysk på landsplan: Rapporten medtager kun tallene fra 2000 (82, 94%) og til 2007 (78,12%). Interessant er måske også at de tilsvarende tal for fransk på landsplan er: 2000 (7,8) og 2007 (10,45) - dog med store regionale forskelle. Regionalt er fransk nogle steder blevet svækket, men ikke mht. den procentvise elevtilslutning "på landsplan". Tallene for elever uden fransk og tysk er steget: 2000 (9, 26), 2007 (11,43)

efteruddannelse og kursustilbuddene for tysklærerne i grundskolen, så halter det gevaldigt. Tilbuddene er få og utilstrækkelige.

Der er løbende brug for inspirationskurser og et fagligt fællesskab med andre tysklærere, som kan motivere den enkelte og opkvalificere undervisningen. Her er et indsatsområde, vi som faglig forening for tysklærerne i grundskolen i samarbejde med andre vil fokusere på, så arbejdsglæden øges, og der overalt i landets grundskoler gennemføres en kvalificeret, aktiverende og spændende tyskundervisning. Desuden skal der arbejdes for, at fordomme mod tyskfaget nedbrydes.

Vi kan gøre meget selv for at styrke vores fag, men vi kan ikke gøre det alene. Politikerne må ændre deres holdning til sprogpolitikken, som i alt for høj grad har været fokuseret på engelsk. Og det skal ikke kun ske i ord, men også i handling. Der skal ske noget snart, for når et lands sprogkompetencer først er gået tabt, bliver det svært at rette op på en fejlslagen politik.

Alle elever skal undervises i mindst to fremmedsprog. På EU-topmødet i Barcelona i 2002 satte man sig det mål, at alle borgere skulle have kendskab til deres "modersmål plus 2" (andre sprog). Det blev udtrykt således: „Kommissionen er klar over, at målet: modersmål plus 2 er ambitiøst, men ikke uopnåeligt.“

Vores egen undervisningsminister har erkendt, at den nuværende sprogpolitik er problematisk. Bertel Haarder udtrykker det på denne måde: ”Min vision er, at der skal undervises i engelsk i folkeskolen fra 3. klasse (eller før), tysk fra 6. og fransk fra 8. klasse med mulighed for at tage både tysk og fransk”¹².

Jeg kan kun ønske, at undervisningsministerens vision på dette område måtte gå i opfyldelse. Fremmedsprogene bør tilbydes i nævnte rækkefølge, og alle elever skal have mulighed for at få tre fremmedsprog i grundskolen. I dag er dette kun en reel mulighed for meget få elever. Hvis Haarders vision bliver realiseret, vil det højne de tyskfaglige kundskaber og færdigheder hos danske grundskoleelever markant, og det vil have en afsmittende effekt på faget igennem hele uddannelsessystemet. En tidligere indsats med tysk som 2. fremmedsprog i grundskolen vil desuden "skabe plads" til, at samtlige elever også kan få tilbudt et tredje fremmedsprog.

Når alle elever i grundskolen får mulighed for at få tre fremmedsprog, og når tysk – som det naturlige andet fremmedsprog i Danmark – tilbydes fra 5. eller 6. klasse, bør man også overveje, hvordan man sikrer sig, at målet ”modersmål plus 2” kan nås. Det er godt – men ikke godt nok - at alle elever principielt kan få tre fremmedsprog i grundskolen. Vi må også sørge for, at der ikke, som tilfældet er i dag, er næsten 12 % af eleverne, som kun har engelsk.

¹² Haarder, Bertel 2009: Vi må ikke lade tysk og fransk dø af svindsot i: *Gymnasieskolen*. Det er et læserbrev, som Bertel Haarder skrev svar på en artikel som udkom i udgave nr. 12.

Kulturministeriets sprogudvalg kom for ca. et år siden med denne anbefaling mht. faget tysk i grundskolen – jeg citerer:

Både indlæringsmæssigt og kulturelt giver det altså god mening, at alle danske skoleelever skal have tysk sprog som det naturlige og obligatoriske 2. fremmedsprog efter engelsk. Tysk som obligatorisk fag vil derudover sende et stærkt signal om, at tyskundervisning ikke er et levn fra fortiden men derimod en central brik i danske skoleelevers pensum. Tysk som obligatorisk 2.-sprog vil også fritage elever for meget tidligt at skulle tage ansvar for valg og fravalg af sprog, som senere er styrende for deres muligheder i ungdomsuddannelserne.

Obligatorisk tysk? – Det er måske ikke nogen helt dårlig ide! I en sprogmodel, der følger Bertel Haarders opskrift med tysk senest fra 6. klasse – som det naturlige andet fremmedsprog efter engelsk – og med mulighed for at alle elever kan få tre fremmedsprog i grundskolen – vil indførelsen af obligatorisk tysk for det første være ganske gratis.

For det andet vil det være et tiltag, som øger og åbner de uddannelsesmæssige muligheder for alle eleverne i folkeskolen. Ingen bliver ”sorteret fra” på et meget tidligt tidspunkt i uddannelsesforløbet. Det er en vigtig pointe, som Kulturministeriets Sprogudvalg så ganske rigtig gør opmærksom på.

Hvis alle de nævnte tiltag føres ud i livet, vil det højne de tyskfaglige kundskaber og færdigheder hos danske grundskoleelever markant, og det vil samtidig have en afsmittende effekt på faget igennem hele uddannelsessystemet. Det er i grundskolen kimen til faget lægges, og det er her, vi skal bryde den onde cirkel, som tysk er havnet i.

Anne Dahl Andersen

Om tysk i gymnasiet og ”Content and Language Integrated Learning” (CLIL)

Jeg er lærer i det almene gymnasium, så mit emne er undervisningen af de elever, der har valgt tysk på B-niveau, der varer de første to år. I mit oplæg har jeg valgt at pege på to store udfordringer, som en tysklærer står over for, når eleverne kommer fra grundskolen til os.

Den første er læsefærdighed, for mange elever har vanskeligheder med at læse lidt længere tekster. I grundskolen læser man bl.a. forenkledede versioner af tekster, men i det almene gymnasium bliver eleverne mødt med kravet om at læse ubearbejdede tekster. I læreplanen for tysk B under de faglige mål står der om læsefærdighed, at eleverne skal kunne ”*læse og forstå* forskellige typer af *ubearbejdede* nyere og enkle ældre tysksprogede tekster samt ikke-gennemgåede, ubearbejdede moderne tysksprogede prosatekster” (mine fremhævninger).

”Ubearbejdet” betyder i denne sammenhæng, at det ikke er tilladt at ændre i teksten med det formål at reducere dens sværhedsgrad. Læsefærdigheden er således central, ikke mindst som vejen til en større forståelse af kulturen, som naturligvis også er en væsentlig del af tyskfaget på stx.

Den anden store udfordring, som jeg har valgt at fokusere på, er den mundtlige sprogfærdighed. Egentlig kommer eleverne fra grundskolen med ganske gode kommunikative kompetencer, når det drejer sig om det mundtlige sprog, men hos os er der desuden dels et krav om et højt abstraktionsniveau i fht. analyse og fortolkning af tekster, dels om et adækvat ordforråd. I læreplanen hedder det, at eleverne bl.a. skal kunne ”*redegøre på tysk for gennemgåede tekster og emner, analysere disse og perspektivere til andre tekster, idet de benytter et nuanceret ordforråd (...)*” samt ”*udtrykke sig mundtligt på tysk om ikke-gennemgåede tekster og emner med anvendelse af et enkelt ordforråd og ofte forekommende faste vendinger og udtryk.*”

Således fordres der, at de behersker to slags sprog: Et sprog *om* emnet og et sprog til at kommunikere om emnet med, hvilket er en vanskelig øvelse for en 2g-elev.

I det følgende vil jeg komme med et bud på en måde at arbejde med de to udfordringer på. Samtidig er det en måde at imødekomme tidens trend på, nemlig en anvendelsesorienteret undervisning.

”Content and Language Integrated Learning” (CLIL) er et koncept, hvor to fag arbejder sammen – på Middelfart Gymnasium og HF er det tysk og samfundsfag/historie. Målet er at opfylde de faglige mål i begge fag; tysk fungerer således ikke blot som redskabsfag. Man finder et fælles emne, fx ”Det multikulturelle samfund”, og i ”Sachfach” (samfundsfag) læser man ubearbejdede tekster på tysk om emnet, hvormed der kommer flere perspektiver på sagen. Tysklæreren ’didaktiserer’ teksterne, hvilket sætter eleverne i stand til både at læse og forstå teksterne og at tale om dem i et sprog, der passer til emnet. En ekstra gevinst er naturligvis styrkelse af de interkulturelle kompetencer.

CLIL er altså ikke ”blot” samfundsfags- eller historieundervisning på tysk, men en bevidst anvendelse af et andet sagsområde i en tilpasset fremmedsprogsdidaktik.

Når CLIL møder virkeligheden i den danske gymnasieskole i 2009, bliver et af de store problemer ved gymnasiestrukturen desværre også tydeligt: CLIL – undervisning kan udelukkende lade sig gøre i stamklasser, hvor alle eleverne har tysk, og på Middelfart Gymnasium og HF findes der kun en af den slags klasser pr. årgang.

Merete Vonsbæk

Tysk i det almene gymnasium

Jeg repræsenterer Tysklærerforeningen for stx. (studentereksamen, red.) og hf (højere forberedelseseksamen, red.), men i det følgende vil jeg udelukkende koncentrere mig om stx, da tysk på hf i praksis er forsvundet. Det findes på få VUC-uddannelsessteder, men i den 2-årige hf-ungdomsuddannelse er det svært at få øje på, og det kan vi kun beklage.

Jeg vil her beskæftige mig med konsekvenserne af studieretningsgymnasiet for faget tysk, både som fortsætter- og begyndersprog.

Når vi så ser på de tørre tal, så er antallet af elever i gymnasiet, der har tre fremmedsprog, dalet fra 41 % i 2004 til 6 % i 2008. Det betyder bl.a., at tysk som begyndersprog i praksis er forsvundet.

Og når det drejer sig om folkeskolen, så er der i følge tal fra Elisabeth Lauridsens rapport ”Andet fremmedsprog i folkeskolen” (Århus Universitet 2008) flere uden 2. fremmedsprog i folkeskolen end antallet af elever, der har fransk!

Med andre ord kan man sige, at der foregår en sproglig forarmelse i grundskolen og på ungdomsuddannelserne i en tid, hvor en højt udviklet sproglig og kulturel kompetence er forudsætningen for at arbejde og leve globalt.

Jeg vil i denne sammenhæng gerne her tillade mig at mane den halve sandhed i jorden, som flourerer især blandt politikerne. Det hedder sig, at nok skorter det på den sproglige mangfoldighed jvf. tallene ovenfor, altså færre elever med kompetencer på mere end 2 fremmedsprog, men det positive er så, at flere elever dog har valgt et 2. fremmedsprog på A-niveau. Her mangler de at fortælle offentligheden, at det handler om et begyndersprog på A-niveau, spansk, og det betyder alt andet lige, at der ikke er tale om et generelt kvalitetsløft med hensyn til fremmedsprogskompetencer, snarere det modsatte.

Med gymnasireformen fra 2005 var en af intentionerne angiveligt at styrke både de naturvidenskabelige fag og sprogfagene. I det politiske forlig, der blev indgået omkring påske om gymnasireformen i år 2009, kaldet påskeforliget, blev det beklaget, at fremmedsprog ikke er blevet styrket nok. Det foreslås derfor, at:

Sprogfagernes trængte situation kan ikke forklares alene med henvisning til gymnasireformen, og der findes ingen enkle løsninger. Evalueringsgruppen vurderer at der er behov for at lette situationen for de elever der vælger mindst tre sprog, og for at styrke den sproglige diversitet, men vurderer samtidig at det i sig selv ikke vil være tilstrækkeligt til at vende udviklingen. En løsning vil derfor forudsætte, at sprogfagene nytænkes med udgangspunkt i en højere grad af anvendelsesorientering i sprogundervisningen. (Gymnasireformen på hhx, htx og stx, 2009: 107)

Det har vi flere gange i foreningen hilst velkommen, og opfordret til, at man ser på, hvad der kunne kendetegne en anvendelsesorienteret fremmedsprogsundervisning, hvor eleverne bliver bevidste om, at man tilegner sig sproget ud fra en idé om, at det skal kunne bruges i den virkelige verden, og på den måde motivere eleverne.

Mette Hermann (sep.2009) har givet flg. bud i et oplæg om anvendelsesorienteret undervisning:

- øget samarbejde med andre fag, der evt. læses på originalsprog (CLIL, se Anne Dahls oplæg i denne udgivelse)
- internationalt samarbejde
- AT-forløb i udlandet
- Dertil vil jeg føje: Mere sprogspraksis ind i undervisningslokalet.

Det er undervisningsformer, som vi i Tysklærerforeningen gerne vil understøtte, men det kan være svært, når vi pga. strukturen i gymnasireformen ender med tysk i en ”Teufelskreis”. Vi er kort og godt landet på et sidespor – vi er blevet udgrænset.

Etableringen af studieretningsgymnasiet giver mange muligheder for samarbejde i studieretninger for de involverede fag – problemet er blot, at fremmedsprog og dermed tysk sjældent er repræsenteret i dem som studieretningsfag, men som et fag eleverne har på sammenbragte hold.

Det betyder, at vi som fag bliver udelukket for tværfaglige forløb og projekter som de store skriftlige opgaver og projekter i anden og tredje g, og at vi i det nye tiltag så som Almen Studieforbereelse, et af adelsmærkerne i den nye reform, kun er repræsenteret i ringe grad.

Det bliver til en ”Teufelskreis”, fordi vi pga. strukturproblemerne ikke kan gennemføre den anvendelsesorienterede undervisning i de tværfaglige sammenhænge, hvor det netop kan lade sig gøre - vi opfordres altså til noget, som ikke kan realiseres!

På kort sigt er der muligheder for lappeløsninger. Når nu sprog er en hård kompetence, som man bedst kan tilegne sig i de yngre år og over lang tid¹³, mener vi, at det er på tide at styrke sammenhængen mellem folkeskole og gymnasium, så eleverne bliver motiveret til at vælge mere sprog, end de gør for øjeblikket. Det kan f.eks. ske gennem en mere anvendelsesorienteret undervisning også i Folkeskolen, så eleverne kan se, at det nytter at lære sprog - og mere end et fremmedsprog udover engelsk. Og derfor går vi som undervisningsminister Bertel Haarder ind for 3-6-8-modellen med frit valg af 2. og 3. fremmedsprog.

For at styrke fremmedsprog forslår vi i Tysklærerforeningen derudover, at politikerne her og nu gennemfører en ordning, der ganger gennemsnittet på studentereksamensbeviset med en bestemt faktor for dem, der vælger at fortsætte med deres sprog fra folkeskolen, og for dem som vælger et 3. og evt. 4. fremmedsprog.

Dette 3. eller 4. sprog skal så også kunne tages uden krav om et bestemt niveau, som der allerede nu er mulighed for. Dette vil formentlig få flere elever til at vælge mere end *et* sprog ud over engelsk og dermed øge den sproglige mangfoldighed i gymnasiet, som stort set er forsvundet efter reformen.

Der sker nemlig det, at der pga. denne mangel på flersproglige kompetencer fremover vil komme årgange af studenter med kompetencer i måske to fremmedsprog, og det har desværre den virkning, at den uddannelsesmæssige fødekæde inden for fremmedsprog bliver brudt.

Resultaterne opleves allerede nu på professionshøjskolerne, hvor kun få vælger 2. fremmedsprog som linjefag (105 studerende i år på landsplan som det laveste tal nogensinde). Det vil meget snart medføre en katastrofal mangel på kvalificerede fremmedsprogslærere i folkeskolen. Og så kan vi for alvor vinke farvel til en motiverende fremmedsprogsundervisning.

Samme udvikling kan man på lidt længere sigt frygte i vekselvirkningen mellem universitetet og gymnasiet.

¹³ jf. artikler af bl.a. Thomas Harder og Per Øhrgaard i *Gymnasieskolen*

Vi frygter, at denne negative spiral vil få en række alvorlige konsekvenser, og håber, at lappeløsningen, som vi i Tysklærerforeningen har foreslået, kan rette lidt op på den mildest sagt negative spiral, som fremmedsprogene har været inde i som en utilsigtet konsekvens af reformen. Det er på tide, at politikerne får vendt denne udvikling.

Line Fels Birkelund

Har tyskfaget et kommunikationsproblem?

Tyskfaget på de danske videregående uddannelsesinstitutioner er i krise. Det er der generel enighed om i tyskverdenen i Danmark. Men hvorfor? Denne artikel griber udfordringen an som et kommunikationsproblem og diskuterer tyskfagets udfordringer i forhold til at styrke sit image over for de potentielle studerende. Hvorfor vælger de unge, som egentlig synes, at Tyskland og tysk er spændende, ikke at studere tysk på universitetet? Og hvad kan tyskfagene gøre?

Tysk kultur og musik indtager den danske ungdomsscene, tysk historie, kultur og sprog har påvirket Danmark enormt, Tyskland er Danmarks største handelspartner, erhvervslivet har angiveligt brug for tyskkyndige kandidater, osv. De unge mennesker i Danmark burde strømme til tyskfagene på de videregående uddannelser. Det gør de bare ikke. Men hvorfor kan et spændende og relevant fag ikke tiltrække studerende nok? Som (tysk- og) kommunikationsstuderende er det for mig oplagt at angribe denne udfordring som et kommunikationsproblem. Jeg har ladet mig inspirere af brandingdisciplinens fokus på sammenhæng og overensstemmelse og sat mig for at undersøge henholdsvis tyskfagets image og identitet, med det formål at afdække kommunikationspotentiale og eventuelle gaps.¹⁴

1. Svært lavstatusfag med uinspirerende fremtidsmuligheder?

I undersøgelsen af tyskfagets image har jeg interviewet en gruppe gymnasieelever, udvalgt efter kriteriet, at de skulle være *potentielle tyskstudende*¹⁵. Med dette forudsætter jeg henholdsvis praktiske forudsætninger (fortsætter-tysk i gymnasiet), et ønske om en videregående uddannelse og

¹⁴ Indholdet i denne artikel er baseret på rapporten Fels Birkelund, Line forår 2008 *Mellem tradition og trend – branding af tyskstudiet i Danmark*, RUC

¹⁵ Jeg udførte fokusgruppeinterview med gymnasieelever fra Roskilde Katedralskole april 2008.

en positiv indstilling over for faget tysk. Den udvalgte gruppe kan sågar karakteriseres som meget positive; en respondent beskriver med et skævt smil gruppen som ”*tysknørderne*”. De synes, at faget er spændende, og ønsker at lære sproget. Men på trods af den interesserede og positive indstilling ønsker ingen af dem at studere tysk på universitetet efter gymnasiet. Jeg har identificeret fire centrale udfordringer, som efter min mening er afgørende i denne fravælgelse af tysk som universitetsfag:

1.1 Manglende viden og bevidsthed om mulighed for at læse tysk

Da jeg troppede op og udbad mig gymnasieelevernes forestillinger om det at læse tysk på en videregående uddannelse, blev det hurtigt klart, at det ikke var noget de tidligere havde overvejet. Tysk som universitetsfag eksisterer stort set ikke i deres bevidsthed.

1.2 Lav status

Eleverne giver udtryk for, at det at læse tysk i deres øjne har en lavere status end andre fag. Som en af eleverne siger: ”*jeg tror ikke jeg har læst eller hørt en eneste nyhed, hvor det er nogen inden for tyskstudiet, der har lavet en nyhed der er kommet i avisen*”. Dette er et problem, da studievalget for de fleste unge mennesker er en meget central del af deres identitetsdannelse. De unge skal kunne spejle sig i faget og identificere sig med en tyskstuderende. Ellers bliver det valgt fra til fordel for noget mere statuspræget.

1.3.Svært tilgængeligt

Tysk opfattes som et fag, der kræver en ekstra indsats. Eleverne giver udtryk for, at man skal have en usædvanlig motivation; ”*man skal virkelig, virkelig ville det*”, man skal have ”*sprogøre*”, og man skal ”*terpe*” hårdt.

1.4.Manglende fremtidsperspektiver og rollemodeller

Eleverne har vage og misvisende forestillinger om, hvad man kan bruge et afsluttet tyskstudium til. Enten kan man blive gymnasielærer eller ”*en slags forretningsrejsende*”. De har ikke meget kontakt til Tyskland, tyskere, eller mennesker der på anden vis har kontakt til ”tyskverdenen”. Deres kendskab til Tyskland beskrænker sig til input fra tyskundervisningen og tyske tv-kanaler. Dette betyder, at de har meget få mulige rollemodeller, og at deres fremtidsperspektiver indsnævres.

Der er således nogle grundlæggende barrierer, der afholder gymnasieeleverne fra overhovedet at overveje at læse tysk efter afsluttet studentereksamen. Sammenholder man disse resultater med en analyse af fagets selvopfattelse er der en tydelig uoverensstemmelse.¹⁶ Resultaterne af analysen afslører en gennemgående tendens til en dobbelthed i fagenes selvopfattelse. På den ene side præsenteres faget som traditionsrigt, krævende og solidt. På den anden side som ”trendy” og dynamisk, med mange muligheder. Dette billede befinder sig langt fra de potentielle studerendes forestillinger om et svært lavstatusfag med uinspirerende fremtidsmuligheder. Dette gap er for mig et argument for, at tyskfagene efter al sandsynlighed vil kunne få gavn af en kommunikationsindsats rettet mod de potentielle studerende.

2 Skulle branding kunne bruges?

Jeg mener, at *brandingdisciplinen* tilbyder nogle værktøjer, som i denne sammenhæng vil være givtige. Jeg er dog bevidst om, at branding er et ord, der kan få det til at løbe koldt ned ad ryggen på de fleste humanister med en anelse marketingforskrækkelse. Og ikke helt ubegrundet. Branding er en disciplin, der med kritikernes formuleringer har til formål at skabe enshed og fælles retning og lukke munden på alle uenige stemmer. I brandingens yderste instans vil der være en risiko for at skabe en markedsgørelse af faget og instituttet, som kan medføre nye roller for både studerende og undervisere. Dette ville ændre magtforholdene i den forstand, at de studerende ville få større indflydelse på uddannelserne, mens underviserne ville blive tvunget til at følge ”brandets” linie i undervisning og anden aktivitet. Dette er et overdrevent scenarium, som ikke er hverken ønskværdigt eller sandsynligt. Men spørgsmålet er, om en lidt større grad af selvevaluering og promovning ville være så slemt? Her følger fire af brandingens karakteristika, som efter min mening med fordel vil kunne anvendes som inspiration i en kommunikationsindsats for de danske tyskfag:

2.1 Kvalitet i produktet

For det første skal udgangspunktet være et godt produkt. Tyskuddannelserne skal leve op til nogle standarder og give en solid samlet tyskfaglig profil.

2.2 Fælles identitet

¹⁶ I analysen af tyskfagets identitetsopfattelse tager jeg udgangspunkt i skriftlig information på fagenes hjemmesider. Jeg udvalgte tyskfagene på henholdsvis Københavns Universitet, Syddansk Universitet og Aarhus School of Business. Gennemført i april-maj 2008.

For det andet skal der udarbejdes en entydig, fælles og konsistent identitet. Jeg foreslår en højere grad af samarbejde mellem de forskellige tyskfag, i stedet for indbyrdes konkurrence. Man bør i fællesskab forsøge at definere, hvad tyskstudierne ”er for noget”, så forvirring og uklarheder undgås. Dette skal dog under ingen omstændigheder forstås som en spændetrøje, hvor det enkelte fag ikke kan få lov til at udtrykke egne holdninger og ideer. Det skal snarere ses som en intern erkendelsesproces, der kan give alle en anledning til at reflektere over, hvad der er det særligt positive ved faget.

2.3 Kontakt med virkeligheden

For det tredje er det vigtigt, at identiteten har rod i ”virkeligheden“. Den skal så at sige afspejle tyskfagenes hverdag og indhold, hvorfor det vil være en fordel at inddrage så mange forskellige aktører som muligt i processen: studerende, vejledere, institutledere og andre, der er med til at gøre faget til det, det er.

2.4 Attraktivt for målgruppen

For det fjerde skal identiteten være attraktiv. Det er vigtigt, at de potentielle studerende kan bruge en rolle som tyskstuderende i deres personlige identitetsdannelse. Det drejer sig om at se nærmere på de potentielle studerende. Ikke nødvendigvis rette sig efter, hvad de vil have, men blive bevidste om, hvem de er, og hvad de forstiller sig.

Jeg vil altså *ikke* opfordre til, at tyskfagene går sammen og skaber et strømlinet brand med tilhørende logo og fancy designprofil. Jeg vil til gengæld opfordre til, at nogle af brandingens værktøjer bruges som inspirationskilde i arbejdet med at tiltrække flere studerende – og måske vil processen ligefrem være med til at skabe et bedre fag for os alle sammen; gamle, nye og fremtidige ansatte og studerende.

Andreas Ingemann Bramsen, Karen Sonne Jakobsen (Referenter)

Referat fra workshop A: Tysk fra folkeskolen til universitetet

Oplægsholdere: Lektor Anne Dahl Andersen (Middelfart Gymnasium), Rektor Christian Alnor (Middelfart Gymnasium), lektor Merete Vonsbæk (Gymnasieskolernes Tysklærerforening),

stud.com. Line Fels Birkelund (Roskilde Universitet), stud.mag. Marie Skov Sørensen (Københavns Universitet) og forstander Peter Bruhn Jepsen (Sjælsølund Efterskole)

Ordstyrer: Lektor Jette von Holst-Pedersen (Metropol læreruddannelserne, Frederiksberg)

1. Tysk i folkeskolen

Kvaliteten i folkeskolens tyskundervisning er helt afgørende for den videre tilslutning til faget i uddannelsessystemet. Her dannes grundlaget for den videre fødekæde. Tendensen er at der er færre elever der vælger tysk i folkeskolen.

- Der var blandt deltagerne bred opbakning til en 3-6-8 (eller 3-5-7)-model, dvs. en sprogrækkefølge der gør det muligt at alle elever i folkeskolen får tre fremmedsprog.

Obligatorisk tysk?

Der var en diskussion om hvorvidt tysk skal være obligatorisk 2. fremmedsprog eller ej. Diskussionen har to aspekter:

Spørgsmålet om hvor vidt tysk/2. fremmedsprog skal være obligatorisk eller ej. Synspunkterne var:

- Ja. Ellers kommer elever til at mangle forudsætninger for ungdomsuddannelse. Vi risikerer at elever på et tidligt tidspunkt ”sorterer sig selv fra” og skal indhente det forsømte under vanskelige vilkår (10. klasse).
- Nej. Obligatorisk tysk griber ikke om problemets rod. Hovedproblemet er at elever mister lysten.

Spørgsmålet om hvorvidt tysk skal være det obligatoriske 2. fremmedsprog, eller det lige så godt kan være et andet sprog. Synspunkterne var:

- Ja. Tysk er det vigtigste fremmedsprog efter engelsk. Tysk styrker endvidere 3. fremmedsprog/fransk. Det er ikke realistisk at indføre valgfrihed mellem flere sprog i folkeskolen.
- Nej. 2. fremmedsprog skal ikke nødvendigvis være tysk. I et flersproget samfund og i en globaliseret verden er andre sprog lige så relevante (synspunktet er fremført af Tysklærerforeningen for gymnasieskolen).

2. Læreruddannelse

På konferencen forelå en statistisk oplysning om at 97 % af folkeskolelærerne der underviser i tysk, har linjefagsuddannelse eller tilsvarende, hvilket dog vakte stor undren og tvivl.

- Man opfordrede derfor til at undersøge, hvad opgørelsen mere præcist dækker over. Uanset procentsatsen er der et stort behov for efteruddannelse af tysklærere.

3. Tysk i gymnasieskolen

Diskussionen koncentrerede sig om STX. Tendensen er at stadig færre elever får tysk på højt niveau. Niveauerne skal kaldes ved rette navn: Tre års begyndersprog er ikke et ”A-niveau” som kan sammenlignes med fortsættersprog. Det reformerede gymnasium har et strukturproblem, da tysk i mange tilfælde ikke figurerer som et studieretningsfag og dermed forhindres i at deltage i studieretningssamarbejder og i det nye tværfag Almen Studieforbereelse. De to centrale udfordringer i gymnasiet er udviklingen af de receptive færdigheder: læse/forstå samt at udvikle den mundtlige sprogfærdighed. Modulisering kan være et problem, når det forhindrer sammenhængende forløb i sprogfagene.

Forslag

- På kort sigt karakterbonus til elever der har tre fremmedsprog.
- På længere sigt: Tysk har brug for nyskabelse, mere anvendelsesorienteret undervisning, mere internationalt samarbejde, mere sprog i brug i klassen. Det er vigtigt at fastslå, at man lærer et sprog for at kunne kommunikere.
- Læreplaner er mere fleksible og giver flere muligheder end mange lærere tror.
- Der skal arbejdes med prøveformer, som giver elever bedre muligheder for at vise hvad de faktisk kan med tysk.
- Eksempel på forsøg med anvendelsesorienteret undervisning er CLIL – Content and Language Integrated Learning – som integrerer tysk med samfundsfag. Men også dette forsøg begrænses af de strukturelle problemer, gymnasireformen har medført.

4. Tysk på universitetet

Diskussionen tog udgangspunkt i oplæg fra to studerende. Et hovedproblem er at gymnasieelever ved for lidt om tysk og har for begrænsede forestillinger om hvad faget kan bruges til. Der er ikke status forbundet med at læse tysk og det er vanskeligt at identificere sig med faget. På den ene side reklameres med at ”tysk er trendy”, på den anden side er faget bundet af en lang tradition.

Forslag

- Der er brug for at tyskfagene har mere fokus på deres målgruppe.
- Kendskab til jobmuligheder med tysk skal udbredes.
- Skal man begynde at ”brande” tysk med de fordele og ulemper det måtte indeholde?
- Tyskinstitutterne skal samarbejde om at skabe en fælles identitet for faget, som de kan stå inde for.
- Studiemiljøerne skal forbedres.

5. Samarbejde

- For at lette overgangene mellem niveauerne foreslås mere samarbejde mellem folkeskole, gymnasium og videregående uddannelse.
- For at give tyskfaget et bedre image og studerende bedre studietilbud foreslås mere samarbejde mellem institutioner

6. Afrunding

I den afsluttende debat blev det fremhævet at det ikke er tilstrækkeligt at fokusere på ydre forhold, såsom at gøre tysk obligatorisk, give gymnasieelever bonuspoint eller lave en bedre reklame. Det afgørende er at elever vælger tysk af lyst og bevarer lysten også på næste uddannelsesstrin. Dermed er det helt essentielt, at faget tilbyder relevant og interessant indhold samt varierede, motiverende arbejdsformer, fremmedsprogsdidaktikken skal i centrum. For at skabe en god cirkel skal der samarbejdes mere mellem de forskellige niveauer fra folkeskole til universitet.

B. Tværs over grænserne. Samarbejde i forskning og undervisning

Susanne Regener

Transnationalt og transdisciplinært samarbejde i forskning og undervisning (Tyskland – Danmark): Eksempler på nye aktiviteter

1. Forord

Jeg er kulturhistoriker/kulturforsker og har forsket i Danmark, Tyskland, Schweiz, Østrig, Italien og har haft samarbejde med danske, norske og svenske forskere i femten år. Jeg er ansat som professor ved Universitet Siegen med bopæl i Berlin.

Min europæiske og komparative forskning handler om menneskebilleder i vores kultur, i de såkaldte totale institutioner (psykiatri og politivæsen) og i forhold til subkulturer. Mit speciale er visuel kultur og amatørers mediehistorie såvel som mediehistorie mere generelt. Relationen i de forskellige emner er mest knyttet til Skandinavien og især Danmark. ”Deutsche Forschungsgemeinschaft” (DFG) har aktuelt bevilliget et projekt om fotografiske selv fremstillinger i homoseksuel kultur (start 1.4.2010), hvor jeg sammen med et hold forsker i især danske og tyske billedkulturer.

I det følgende vil jeg gerne gå ind på to aktuelle projekter, som viser mit samarbejde tværs over grænserne, og som jeg anser for perspektivrige i forhold til bi-nationalt samarbejde fremover.

2. Undervisning/Lehre: Multikulturalisme – Racisme – Multikulturel By

I 2007/08 startede jeg sammen med Detlef Siegfried et seminarforløb over to semestre med titlen: ”Rassismus, Fremdenfeindlichkeit und Parallelgesellschaften in Deutschland und Dänemark”. Hver for sig underviste vi henholdsvis i tysk kultur- og medieforskning og tysk kultur- og socialhistorie gennem efterårssemestret og supplerede forløbet med E-learning. Vi aftalte i forvejen fælleslitteratur, udvekslede planer og drøftede didaktik/læring.

I forårssemestret mødtes de to grupper i Berlin. Én uges ekskursion med et forskelligartet program: Berlins og Kreuzbergs historie, formidling af racisme og menneskefjendtlighed på museerne, rundvisning og ekspertinterviews i multikulturelle bydele (Neukölln og Kreuzberg), besøg hos innovative projekter (så som indvandrerrundvisninger, socialarbejde på beboerniveau,

musik- og film-aktiviteter og skolelærernes engagement for fattige børn) samt udveksling om kursusarbejde og resultaterne ved hjemme-universiteterne.

Pga. større ressourcer i Siegen, hvor forløbet klassificeres som et projektseminar, lavede jeg sammen med mine studerende som resultat af hele forløbet en hjemmeside og en dokumentarfilm, der kan ses under: www.projektseminar-rassismus.de.

Denne seminarform forsætter vi med til efteråret 2009 og foråret 2010 under fællesemnet ”Multikulturelle Stadt”. Indholdet bliver forandret, fremgangsmåden bliver den samme, bortset fra resultatmålet: Vi opretter (med ressourcer fra Universitet Siegen) en hjemmeside, der har en indbygget blog. Denne digitale platform øger kommunikationen mellem studerende idet den rummer referater, konklusioner, arbejdsmateriale, visuelle og andre undersøgelser/henvisninger samt resultater af forskellig art.

Vores erfaring med *undervisning over grænserne* er fremragende: De studerendes fælles diskussioner på tysk har øget sprogkompetencerne for de danske studerende. De tyske studerende fra Kultur- og Mediefag har udvundet gode komparative resultater og har fået indblik i nabolandets kultur, universitetssystem og uddannelsespolitik.

Gennemførelse af dette kursus kræver E-learning-kompetencer af både studerende og docenter med henblik på offentliggørelsen af resultaterne på hjemmesiden. Desuden har det været nødvendigt med et tæt samarbejde mellem Detlef Siegfried og mig om indhold, konkret planlægning, litteraturudvalg, ekskursionsforberedelse samt afstemning af feltforskningsparametrene.

Bi-nationale kursusforløb af denne art kræver generel en institutionel forankring: Jeg foreslår en tilknytning som ekstern lektor ved Københavns Universitet. Det ville også være logisk i forhold til en evt. Ph.d.-vejlederposition ved TRAMS-programmet, som jeg i det følgende vil redegøre for.

3. Forskning / PhD-uddannelse: Transnational Media Studies

TransMedia (Transnationale Medier Studier se: <http://trams.hum.ku.dk/transmedia/>) er en sektion under Inge Birgitte Siegumfeldts initiativ *Transnational and Migration Studies (TRAMS) – PhD-programme* ved Københavns Universitets Institut for Engelsk, Germansk og Romansk.

Detlef Siegfried og jeg har stiftet denne sektion for at satse på komparativ kulturhistorisk medieforskning mellem Tyskland og Danmark. Dvs. vi søger kandidater, som kan arbejde med kilderne både på dansk og tysk fra arkiverne fra begge lande. Fokus er populærkultur,

hverdagslivet, social praksis og medialiseringer af forskellig slags (printmedier, fotografi, dokumentarfilm, spillefilm, radio, video, tv, internet).

Fordelene ved denne sektion er: styrkelse af dansk-tysk videnskabskultur (på originalsprog), kompetencer i transnational forskning, forstørrelse af vejledningspotentiale, i det hele taget forbedret samarbejdet i forskning mellem Tyskland og Danmark, og man fokuserer på en 'fælles' historie, den tætte kulturproblematik. Vi peger ikke kun på en sproglig sammenhæng, men også på nogle vigtige forskningssammenhænge, hvor det tyske sprog bruges som redskab.

Problemer, der skal løses: forankring i universitets-systemerne; der kræves aftaler på højere plan om refundering; officiel anerkendelse af mig som vejleder; en bi-national aftale om udvekslingsprogram og stipendier mellem København og Siegen. Forhandlinger om bi-nationale aftaler mellem disse universiteter er for tiden ved at blive organiseret.

Sidste nyt:

”Mediernes kriminaliserende billedstrategier. Billedvandring i den digitale tidsalder”

i: Hans Dam Christensen/Helene Illeris (red.) 2009, *Visuel Kultur. Viden, Liv, Politik*. København: Multivers

Henk van der Liet

Fremmedsprogenes fremtid på universitetet: fra dannelsesinstrument via kernerdisciplin til støttfag?

Efter årtier med svindende søgning oplever de fleste sprogfag ved de hollandske universiteter i øjeblikket en markant tilstrømning af nye studerende. Enkelte humanistiske fakulteter kan i studieåret 2009-2010 sågar glæde sig over en vækst på to cifrede procenttal. Men spørgsmålet er, hvor længe glæden vil vare, og især om det vil vise sig at være vendepunktet i den negative udvikling, som ellers har stået på i flere år. Det er selvfølgelig i skrivende stund for tidligt at komme med forklaringer på fænomenet, men at den aktuelle finanskrisen – der gør, at folk hellere vælger en længerevarende uddannelse end arbejdsløsheden – har noget at gøre med det, er der næppe tvivl om.

At så mange unge vælger en højere uddannelse, og at de søger ind på de humanistiske fakulteter, kan forlede os til at tro, at det nu snart er slut med sprogfagernes talmæssige styrtdyk, og at tingene helt af sig selv er ved at normalisere sig. Bare vi venter længe nok, vil udviklingen gå den rigtige vej, kunne man mene. Men denne tankegang er efter min overbevisning det mest sikre bud på, at vi fører os selv bag lyset og ind i en blindgyde. Selvfølgelig skal man være glad for, at nedgangen i antallet af nybegyndere i øjeblikket er standset, men tilvæksten må ikke blænde for, at der rent faktisk er en række dybereliggende problemer, der peger på en langt mere omfattende krise. Og den har også at gøre med vores faglige selvforståelse som humanister, forskere og undervisere med interesse for sprog, litteratur og alt hvad det indebærer af kontrastiv kulturel kompetence. Mange steder, både i Danmark og Holland, er antallet af medarbejdere, der forsker og underviser i de ”små” sprog, inklusive tysk, blevet så lille, at der ikke længere er tale om levedygtige akademiske miljøer. Professorater og lektorstillinger er strøget eller ”midlertidigt” lagt på is, noget som i sig selv er begrædeligt, men ikke nødvendigvis en katastrofe for et fags fremtid, imidlertid er den kritiske masse i disse år blevet så ringe, at der er fare for, at universitetsfag som tysk sygner hen og forsvinder fra lektionskatalogerne. Og ikke nok med det, i det øjeblik et fag ikke længere uddanner unge på samtlige niveauer, fra bachelor til Ph.d., så bliver den akademiske ’fødekæde’ brudt, og man synger på sidste vers.

I dette bidrag vil jeg ikke forsøge at komme med forklaringer på, hvorfor flere unge i år har søgt optagelse på de humanistiske fakulteter og især på sprogfagene. Det bedste, jeg kan finde på hvad det angår, er indtil videre kvalificerede gæt og amatørforklaringer, så det overlader jeg gerne til andre at give sig i lag med. Til gengæld vil jeg gerne pejle mig ind på den faglige krise, som p.t. præger rigtig mange fremmedsprogsuddannelser. Hvor står fag som tysk i dag, og hvordan kan man definere nye eksistensgrundlag? Modersmålsinstitutterne, f.eks. tysk i de tysktalende lande og fransk i frankofone områder, har det altid meget nemmere end de steder, hvor tysk og fransk er fremmedsprog, bl.a. fordi mange af modersmålskandidaterne stadigvæk kan finde arbejde som gymnasielærere og inden for voksenuddannelsessystemet. Dem vil jeg ikke beskæftige mig med i nærværende sammenhæng, det er udelukkende fremmedsprogssituationen, jeg i de efterfølgende overvejelser tænker på.

*

Tillad mig, at jeg kommer med to retrospektive iagttagelser. Det kan være lærerigt at minde os selv om, at det først var i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, at de fleste institutter for levende sprog blev oprettet. Min egen lærestol i nordisk filologi ved Amsterdams

Universitet blev oprettet allerede i 1921, og det var i første omgang især interessen for det oldnordiske, det norrøne sprog og den oldislandske litteratur, som foranledigede universitetets bestyrelse til at oprette en lærestol for nordisk filologi. Faget viste sig i praksis at rumme mange forskellige discipliner og forskningsområder, og alt fra runologi, historisk og sammenlignende sprogvidenskab og litteraturhistorie til kulturvidenskab faldt indenfor instituttets virkefelt. Ved siden af de norrøne interesser havde i årene op til lærestolens etablering også den aktuelle nordiske litteratur vakt stor opmærksomhed over hele Europa, og derfor var det også en selvfølge, at interessen for de levende skandinaviske sprog skulle imødekommes, og de levende sprog (dansk, norsk, islandsk og svensk) fik større og større plads i undervisningen og forskningen for efterhånden endda at få et overtag. De levende sprog ikke blot supplerede de norrøne interesser, men de kom til at præge faget i årene efter Anden Verdenskrig.

Det andet, som jeg synes er vigtigt at fastholde, er, at universiteterne i samme tidsrum forvandlede sig fra frygtindgydende og eksklusive institutioner med store kulturelle bevarings-, dannelses- og formidlingsopgaver i kulturelitens tjeneste, til masseuddannelsesinstitutioner i et langt mere sammensat og dynamisk kulturelt landskab end tidligere, da traditioner og kulturel kapital, for nu at referere til Pierre Bourdieu, blev fastlagt på helt andre præmisser end dem, der betyder noget i dag. ”Orchideenfach” er ikke et udtryk, som udelukkende er forbeholdt humaniora, også andre videnskabelige discipliner kender til fag, som man ønsker at opretholde, til trods for at studentertallet egentlig er for ringe, og at undervisning og forskning i et sådant fag altid må anses for at være en underskudsforretning. De fleste sprogfag er blevet små eksotiske fagområder, hvor kun meget få studerende og ligeledes få lærere holder fanen højt. Hvilke fag inden for humaniora, der henregnes til disse ”Orchideenfächer” eller ”less frequently taught languages”, er svært at sige. I Holland var det i første omgang eksotiske discipliner som en række asiatiske og afrikanske sprog (koreansk, kinesisk, japansk, m.m.) samt et antal europæiske sprog, især sprog som ikke undervises på gymnasierne (altså sprogfag som finsk, rumænsk, de slaviske og skandinaviske sprog, m.m.). Men i løbet af 90erne kunne man se, at antallet af sprogfag, som trængte til beskyttelse, voksede stødt, og flere og flere sprog blev stemplet som ”småfag”. Grunden til, at man så modstandsløst lod sig brændemærke, var, at der blev etableret en særlig central pulje til sikring af disse sprogs eksistens. Med andre ord: flere og flere sprogfag blev nødt til at søge ly under disse særlige beskyttelsesforanstaltninger for ikke at blive offer for de myreflittige administratorers spareknive.

Det der skete var, at sågar store sprogfag, med stolte traditioner og forholdsvis stabile fremtidsperspektiver, blev slået i hartkorn med de ”ægte” småfag. Således har fag som tysk og

fransk måttet kæmpe for deres overlevelse, og på enkelte universiteter har man rent faktisk lukket for tysk, fransk o.l.. I visse tilfælde har man valgt at opretholde mindre sproglige uddannelser på bachelor-niveau, mens masterforløbene er ophævet eller reduceret.

I de senere årtier har man kunnet iagttage, at studerende i stigende omfang vælger andre fag inden for humaniora end de traditionelle sprogfag. De tværfaglige og kommunikationsorienterede uddannelser er blevet større og større, hvorimod de ”gamle” discipliner har oplevet en generel tilbagegang. Derfor blev de nye fag inden for humaniora tit anset for gøgeunger, men jeg tilhører ikke den kategori af akademikere, der mener, at denne interesseforskydning er et tegn på akademisk forfald eller intellektuel fallit. Det ville også være en helt forkert konklusion at tro, at faldende søgning og ændrede universitære budgetteringsmodeller har fremprovokeret den aktuelle faglige krise. Dette er blot en del af historien. Mindst lige så vigtigt er den generelle omstrukturering af forskningsressourcerne. Før i tiden blev en langt større del af forskningsmidlerne direkte stillet til rådighed af fakulteterne. Forskningsmidlerne blev rent faktisk stillet til rådighed i og med, at man ansatte folk inden for visse discipliner, hvilket også indebærer, at humanistisk forskning kun i forholdsvis ringe grad lod sig styre og samordne i større forskergrupper og netværk.

En af konsekvenserne af denne situation, som kritikerne ville betegne som en gammeldags mangel på forskningspolitik og manglende styring, er, at forskningsmidlerne er direkte knyttet til det fastansatte personale. Og dette personale har i princippet ingen grund til at tage sig af forsknings- eller undervisningsopgaver, som befinder sig uden for deres kerneområde. Selvfølgelig er der sket meget i sprogfagene igennem de senere årtier, men det ville være for meget sagt for eksempel at hævde, at tysk eller fransk på universiteterne har fundet naturlige samarbejdspartnere i fag som film- og tv-studier, medievidenskab, minoritetsstudier, kommunikation, m.m. Måske kan man sågar konkludere, at de traditionelle filologiske institutter er blevet overhalet af en række tendenser, som ikke principielt er blevet anerkendt som interessante undervisnings- og forskningsemner.

En sidste tendens, som jeg også vil pege på, er de studerendes øgede internationale mobilitet, som bl.a. ved hjælp af adskillige europæiske udvekslingsprogrammer er steget markant igennem de senere årtier. Internationaliseringen har medført, at sproglige kompetencer har fået endnu større prioritet end før i tiden, samtidig med at engelsk for alvor er slået igennem som det internationale videnskabsprog. Men internationaliseringen medfører også helt uanede nye perspektiver for sproginstitutterne; således kan man etablere samarbejdsformer inden for forskning og undervisning som nedbryder de små institutters lokale isolation. Og ikke mindst: samarbejde kan styrke de

enkelte institutters forskningsprofil og styrke deres position som led i internationale netværk. I den forbindelse vil jeg blot nævne, at mit eget institut samarbejder med en lang række nordiske institutter over hele Nordvest- og Centraleuropa, inden for rammen af Georg Brandes skolen, den forskerskole, der har hjemmebasis på Københavns Universitet.

Jan Engberg

Internationalt samarbejde med Tyskland - det kan hverken tyskstudier eller andre studerende i Danmark undvære!

Når man vil lære, undervise i og udforske tysk sprog og kultur på universitetsniveau, men har bosat sig uden for de lande, hvor tysk er officielt modersmål, er man i princippet i en lidt akavet situation: sprog og kulturer som studieobjekter er af en karakter, så man i hvert fald i et vist omfang er nødt til at dykke ned i dem, at tage dem på, at opleve dem indefra, hvis man vil have tilstrækkelig indsigt til at kunne udvikle egne kompetencer eller ny viden med værdi for andre. Allerede ud fra dette forhold giver det sig selv, at personlige kontakter og samarbejder på tværs af de nationale grænser er en nødvendighed. For hvordan skulle man ellers kunne få et ordentligt indblik i, hvordan kulturen udvikler sig, hvordan sproget aktuelt ser ud, eller hvilke forskningsresultater der er under udvikling i Tyskland, Østrig eller Schweiz? I det følgende vil jeg forsøge at vise, hvordan sådanne kontakter og samarbejder kan se ud fra mit synspunkt og ud fra mine hidtidige personlige erfaringer som studerende, som underviser og som forsker. Og afslutningsvis vil jeg sige noget om, hvor jeg ser et stort uudnyttet potentiale for internationalt samarbejde på studenterfronten i en bredere forstand – til fordel for kompetenceudviklingen i det danske samfund.

1. Tyskstuderende

Det har været min personlige erfaring, at det at have haft en egentlig tysksproget og tyskkulturel hverdag gennem længerevarende ophold i en tysktalende kultur har været altafgørende for at opbygge indsigt i og fornemmelse for kultur og naturligt hverdagssprog. I min egen studietid fik jeg mulighed for at deltage i et sommerkursus under DAAD, ligesom jeg henlagde min specialeskrivning til et firemåneders ophold ved universitetet i Kiel. Begge dele gav muligheden for at opholde sig længe nok i kulturen til at få et nærmere indblik i dagligdagen og dens forskelle og

ligheder med det, jeg var vokset op i, nemlig en monokulturel dansk kontekst. På Handelshøjskolen, Aarhus Universitet er jeg tilknyttet vores tyskuddannelse såvel på BA- som på kandidatniveau, og her ser vi, at de sprogstuderende i stort omfang benytter sig af de tilbud, de får i form af ERASMUS-udveksling, DAAD-sommerkurser, tandem-arrangementer med tyske udvekslingsstuderende ved Handelshøjskolen, praktikophold ved tyske og østrigske virksomheder, etc. Mulighederne er altså legio, og der er en høj grad af bevidsthed herom hos de studerende. Det er vigtigt, at der også fremover findes sådanne muligheder, hvis det høje niveau hos de studerende skal opretholdes.

2. Undervisere og forskere i tysk

Vil man undervise og forske i tysk sprog og kultur på universitært niveau, har man ligeledes behov for at holde indsigt og indføling ajour gennem forskellige typer af kontakter med kultur og sprogområde. Jeg vil her gerne fokusere på et specielt vigtigt aspekt, nemlig mulighederne for at udnytte samarbejdsrelationer med andre forskere og undervisere inden for den såkaldte Auslandsgermanistik, dvs. beskæftigelsen med germanistikkens problemstillinger, men uden for en tysk modersmålskontekst. For Auslandsgermanistik spiller Institut für deutsche Sprache i Mannheim en stor rolle som samlende instans blandt andet i form af store årlige konferencer, der samler tyske og udenlandske germanister omkring aktuelle sprogvidenskabelige emner. Endvidere organiserer den verdensomspændende organisation Internationaler Deutschlehrerverband forskellige arrangementer, herunder store kongresser med faste intervaller, ligesom der jævnligt afholdes Internationale Germanisten-Tagung, som ligeledes er en verdensomspændende kongres. Ud over disse meget store tiltag og fora findes der også mange muligheder for at deltage i mindre organisationer og netværk. På mit eget område giver Gesellschaft für Angewandte Linguistik mulighed for at opbygge et stort kontaktnet med forskere i tysk sprog og kultur fra hele Europa.

Ud over det lærerige ved at opleve andre kulturer og at træne sin sprogkompetence, mener jeg, at der gennem sådanne samarbejder kan skabes større indsigter i mere generelle mekanismer, udviklinger og særkender ved den genstand, vi beskæftiger os med (tysk sprog og kultur i dens forskellige afskygninger). Så kommer man nemlig ud over blot at se på de ting, vi som danske germanister og tyskundervisere lægger mærke til ud fra vores synsvinkel og får spejlet vore indsigter i de indsigter, andre udlandsgermanister med deres ikke-tyske baggrund har. Den Danske Germanistforening er et nyoprettet forum, som netop har som mål at virke for en samling af danske

tyskuddannede på forskellige akademiske niveauer, bl.a. for at det bliver muligt for medlemmerne at opbygge stærkere og mere effektive relationer til det udlandsgermanistiske miljø.

3. En uudnyttet mulighed for samarbejde og nødvendig kompetenceudvikling

De muligheder for samarbejde på tværs af grænserne, jeg indtil videre har nævnt, er alle ret indlysende, da det jo drejer sig om, hvordan studerende, undervisere og forskere med speciale i tysk sprog og kultur opbygger deres specialkompetence. Der er behov for at opretholde mulighederne for disse former for samarbejde, men der er også tale om allerede meget velfungerende og veludnyttede muligheder.

Blandt de studerende i Århus har vi i de seneste år konstateret et let fald i antallet af de, som tager på ERASMUS-ophold under deres BA-studium. Denne tendens skyldes sandsynligvis, at flertallet af vore studerende har en fagkombination, som kombinerer sprogstudierne med studier i virksomhedskommunikation som erhvervsrettet kommunikationsvidenskab, og for en del af disse studerende er sprogstudierne ikke deres centrale interesse. Og helt generelt høres det ofte i pressen, at antallet af danske udvekslingsstuderende uden for sprogfagene er ret lavt. Det ser altså ud til, at ideen om, at en grundig flersprogskompetence inden for ens fag, som man jo i høj grad opbygger ved at studere sit fag i et andet land, ikke er særligt rodfastet blandt danske studerende, hvis de ikke netop beskæftiger sig med sprog og kultur. Her er der et område, hvor der virkelig kunne være en samfundsmæssig nytte i at styrke bevidsthed og grundkompetencer hos de studerende. For en lille velfærdsstat som Danmark er forhandlings- og udviklingskompetencer af afgørende betydning. Hertil hører evnen til at opsamle informationer i internationale sammenhænge samt til at kunne gå i faglig dialog med mange forskellige samarbejdspartnere. Og den kan man netop opbygge ved at studere sit fag i et andet land og dermed skabe sig et grundlag for at kunne samarbejde med fremtidige kolleger fra dette land og denne kultur også på et fagligt grundlag.

Her ser jeg et stort uudnyttet potentiale for internationalt samarbejde på studenterfronten, hvor man fra statslig og universitær side kunne yde bistand. De faglige og økonomiske betingelser er allerede ganske gode inden for ERASMUS-systemet, men der kan ydes hjælp på den sproglige front. Især det gymnasiale niveaus sproguddannelser kan i højere grad, end det i øjeblikket er tilfældet, målrettes imod receptive færdigheder inden for det akademiske område. Uden relevante receptive tyskkompetencer er det for eksempel ikke let at følge en forelæsningsrække på et tysk universitet og læse den relevante baggrundslitteratur. Endvidere kunne universitetsuddannelserne oven på dette grundlag udbyde målrettede sprogkurser inden for f.eks. tysk som forberedelse til et

tysk udvekslingsophold. Motivationen blandt de studerende ville være stor, da sproget jo ville være et redskab, der skulle bruges i en egentlig faglig kontekst. Flersprogethed ville blive en kompetence, som den studerende kunne se en direkte nytte af, ikke blot et luftigt politikerbegreb, som man taler abstrakt pænt om. Helt af sig selv ville det ikke komme (man kan jo nu engang ikke lære sprog, der kan bruges, uden at lære det bevidst), men det kunne være en måde at gøre indlæringen af flere fremmedsprog direkte vedkommende for de studerende. Og gennem en bedre udnyttelse af disse eksisterende samarbejdsmuligheder ville de danske virksomheder og organisationer få en langt større andel af de fagekspertter med sprogkvalifikationer, som de ifølge alle nyere undersøgelser efterspørger. Så det ville virkelig være en fornuftig og overkommelig måde at investere i en faktisk udvidelse af kompetencerne hos de danske studerende.

Jessica Ortner (Referent)

Referat fra workshop B: Tværs over grænserne. Samarbejde i forskning og undervisning

Oplægsholdere: Professor Susanne Regener (Universität Siegen), professor Henk van der Liet (Universiteit van Amsterdam) og professor Jan Engberg (Aarhus School of Business, Aarhus University)

Ordstyrer: Professor Peter Colliander (University of Jyväskylä)

Formålet med denne workshop var at diskutere vigtigheden af internationalt samarbejde i forbindelse med forskning og undervisning i faget tysk. Oplægsholderne gav forskellige bud på, hvorfor det er vigtigt for tyskfaget med internationalt samarbejde, og hvordan et sådant samarbejde kan iværksættes og styrkes. Workshoppens titel viste sig at have flere implikationer. Grænserne, som skulle overskrides, var ikke kun de nationale grænser. Også barriererne imellem de højere læreanstalter generelt og de traditionelle faggrænser stod til diskussion. Sidstnævnte grænseoverskridelse dækkede både over iværksættelse af tværfaglige og transnationale kurser og forskeruddannelsesprogrammer, som udgjorde det første store diskussionsfelt, og over en egentlig ændring af fagstrukturen på universiteterne, hvilket var det andet hovedområde for diskussionen.

Med udgangspunkt i oplægget af professor Susanne Regener, der berettede om afholdelsen af et transnationalt og tværfagligt kursus med titlen ”Den multikulturelle by,” blev det debatteret, hvilke

muligheder sådanne grænseoverskridende kurser har, og hvordan rammerne for at udbyde sådanne kurser kan forbedres. Susanne Regener havde arrangeret kurset i samarbejde med lektor i tysk samtidshistorie ved Københavns Universitet, Detlef Siegfried. Efter afholdelsen af to parallelle kursusforløb, mødtes de to hold i Berlin for sammen at gennemføre et mindre feltarbejde og workshops. Professor Susanne Regener redegjorde for det frugtbare i mødet mellem to hold fra hver deres universitet og med hver deres faglige baggrund. For de tyske studerendes vedkommende gav mødet indsigt i forholdene i Skandinavien, som ikke var til stede på forhånd. Racisme blev synliggjort som en fælleseuropæisk problemstilling, idet Danmark fremstod som et land med typisk europæiske problemer. På et mere alment plan var det lærerigt for både studerende og undervisere at se, hvordan forskellige tilgangsvinkler af såvel faglig som kulturel karakter udmøntede sig i divergerende forståelser af de samme teoretiske tekster. Diskussionen viste dog, at der, for at kunne definere hvad tværfaglige og transnationale forløb kan bidrage med, og med hvilke uddannelsesmæssige hensigter de med fordel kan tages i anvendelse, er behov for en mere indgående evaluering af sådanne kursusforløb. En sådan evaluering kunne ved anden lejlighed udfærdiges på baggrund af en løbende opsamling af de resultater og ”learning-outcomes” som forløbet tilvejebringer. En anden konklusion, diskussionen nåede frem til, var, at udfordringen i at forbedre mulighederne for at udbyde og afholde transnationale og tværfaglige kurser først fremmest ligger i en minimering af de strukturelle barrierer landene og lærestalterne imellem. Dette kan blandt andet opnås gennem en højere grad af ensretning af uddannelsesstrinene i henhold til Barcelona-overenskomsten, samt en forbedring af mulighederne for at få meritoverført studieelementer lande og lærestalter imellem.

Susanne Regener berettede også om et netop opstartet dansk-tysk forskeruddannelsesprogram ved navn *TransMedia (Transnational Media Cultures)*, der kører under forskeruddannelsesprogrammet TRAMS ved Københavns Universitet. Ud over at give mulighed for komparative studier, er fordelene ved transnationale forskningsprojekter, at flere forskningsresultater og kilder indenfor et givet område bringes i spil. *TransMedia* blev ikke mindst dannet på baggrund af en erkendelse af, at manglende kendskab til tysk forskning har ført til, at nogle danske forskningsprojekter mangler vigtige aspekter. Diskussionen omhandlede behovet for en institutionel forankring af transnational forskning. En sådan overnational institution vil kunne udstikke retningslinjerne for de organisatoriske rammer omkring et transnationalt forskeruddannelsesforløb og eksempelvis afklare spørgsmål om aflønning, når en tysk professor fungerer som vejleder for en ph.d.-studerende, der uddannes i et dansk forskeruddannelsesprogram. Der blev foreslået

muligheden for at etablere et nordisk netværk for forskeruddannelsesprogrammer, som eksempelvis kunne omfatte KU, DPU, CBS, Siegen Universität og Humboldt Universität i Berlin. Også finansieringen af et sådant netværk var emne for diskussionen. DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst) blev nævnt som en mulig pengegeber. Der var dog uenighed om, hvorvidt DAAD er den rette institution at søge penge hos med det formål at etablere en overordnet strukturel institution, da hovedsigtet for organisationen synes at være at finansiere korte forsknings- og / eller undervisningsansættelser ved udenlandske institutioner. EU og ”VW-Stiftung” blev nævnt som andre muligheder. Der var tiltro til, at der må findes finansieringsmuligheder for at etablere transnationale forskningsnetværk. Men der blev også udtrykt bekymring om, at mulighederne for at søge om midler ofte ikke udnyttes pga. manglende kendskab til dem. Der blev også peget på, at politiske interesser kan spille ind på finansieringsmulighederne. Eksempelvis har Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling etableret *Innovation Center Denmark* i München med det formål at forbedre samspillet mellem danske og tyske universiteter. Centret har fokus på områderne miljø og energi, IKT, biovidenskab og design. Der ville være af stor gavn at etablere et lignende center indenfor humaniora, ikke mindst for at forbedre danske og tyske universiteters samarbejde på det sproglige område.

Professor Henk van der Liet problematiserede det forhold, at de traditionelle filologiske discipliner skrumper, mens overordnede fag så som Litteraturvidenskab, Lingvistik, Kommunikation og Medier vokser. Han forventer, at det er en udvikling, som vil fortsætte, og et muligt svar på den udvikling er, at de mindre sprogfag indgår i nye og flere interdisciplinære samarbejdsformer. Ved Universiteit van Amsterdam, hvor Henk van der Liet leder instituttet for Sprog og Litteratur, er man i gang med at tage højde for denne udvikling, idet de enkelte sprogfag bliver slået sammen i større enheder til fordel for det tværfaglige samarbejde. Denne nye fagstruktur, der tager udgangspunkt i de fire discipliner lingvistik, litteraturstudier, klassiske studier og sprogtilegnelse, har den fordel, at den i højere grad gør det muligt at imødekomme de krav, som de moderne studerende har til humanistiske sprogstudier. De studerende ønsker ikke at lære sprog for sprogets egen skyld, men ”de vil bruge sproget til noget.” Sproget skal være et redskab, der blandt andet leverer grundlaget for at kunne forstå og udforske en anden kultur. Med andre ord mener Henk van der Liet, at sprogstudiet på universitetet i højere grad skal udstyre de studerende med de færdigheder, som de vil møde i det ”virkelige” liv. Adskillelsen mellem undervisning og forskning som denne udvikling unægtelig vil føre med sig, er ifølge ham en nødvendighed i en tid, hvor 40 – 45 % af en årgang tager en længere videregående uddannelse. Alle disse mennesker kan

ikke uddannes til en akademisk løbebane, og det er heller ikke deres ambition. Ændringerne i sproguddannelserne er nødvendige, hvis universiteterne vil forhindre, at sprogstudierne drænes og folk udelukkende lærer sprog ud fra et anvendelighedsperspektiv og uden en teoretisk overbygning. Det blev anerkendt som et problem, at mange små institutter har for høje akademiske ambitioner, og at der slet ikke er sammenhæng mellem de behov samfundet (inkl. erhvervslivet) har, og indholdet af undervisningen. Mulighederne for et kompromis blev diskuteret, ved både at tilbyde praksisorienteret og videnskabsorienteret undervisning. De akademiske færdigheder kan holdes i hævd gennem større nationale og overnationale institutioner eller ved at skabe større enheder på universiteterne gennem sammenlægninger af mindre sprogstudier. Et levedygtigt akademisk miljø blev nævnt som en forudsætning for sprogfagernes overlevelse på universiteterne. Også længerevarende ophold ved såkaldte modersmålsinstitutioner (institutter, der studerer sprog, litteratur og kultur i universitetets hjemland) kunne supplere universitetsuddannelsen med henblik på en senere akademisk løbebane. Der var bred enighed om, at det skal blive ved med at være muligt at studere sprog og litteratur uden at instrumentalisere det. Det blev påpeget, at det bl.a. er nødvendigt for den uddannelsesmæssige fødekæde, at kommende gymnasielærere både undervises i at bruge sproget, men også i at analysere, hvordan sprog betyder, og i at fortolke litterære tekster.

C. Tysk i erhvervslivet: sprogbehov og interkulturel kompetence i virksomheder

Nina Bellak

oversat af Mette Skovgaard Andersen

(Mer)behov for tysk i danske virksomheder

1. Factum est: Sprog er resurser!

I virksomhedssammenhæng „lä[ss]t sich ein statistisch signifikanter Zusammenhang zwischen dem Gebrauch von Deutsch und der Frequenz der Geschäftsbeziehungen mit Deutschland nachweisen“ (Vandermeeren 1998: 243).

Sprog og det målrettede arbejde med sprog (inklusive oversættelses-/tolkeydelser) bidrager helt klart *positivt* til en virksomheds succes (fx indtrængning på udenlandske markeder, forbedret intern og eksternt kommunikation) (Hagen 2006). Desværre er det sjældent, at lingvistiske resurser og sprogpolitik i virksomhederne anses for at være konkurrenceparametre i sig selv, hvorfor EU til stadighed og inden for rammerne af en politik til fremme for flersprogethed forsøger at ændre en sådan holdning vha. en række af initiativer, bl.a. også i erhvervslivet.

Men – som også statistikkerne viser – synes bestræbelserne til dato kun at bære lidt eller slet ingen frugt; blandt de oftest talte fremmedsprog i EU er engelsk (38 %), tysk og fransk (begge 14 %), spansk og russisk (begge 6 %) (European Commission 2006) – hvad jeg anser for at være forbløffende lidt.

2. Tysk i erhvervslivet

Set ud fra et økonomisk perspektiv udgør det tyske sprogområde Europas største økonomi og verdens tredjestørste (Deutscher Bundestag 2001). Dertil kommer, at det tyske sprog har en (erhvervsmæssig) *lingua franca*-rolle i Østeuropa, der er blevet endnu mere forstærket med EU-udvidelsen i 2004 (European Commission 2006).

Man kunne tro, at disse kendsgerninger var et incitament for virksomhederne til at ”investere” i fremmedsprog, fx at forbedre de ansattes tyskkompetencer.

En stor undersøgelse – fra hvilken det indledende citat også stammer – har vist, at flertallet af de undersøgte franske, hollandske, portugisiske og ungarske virksomheder har problemer med manglende tyskkundskaber. Men hertil skal tilføjes, at virksomheder ofte mener, at de ikke har brug

for fremmedsprog, dvs. ikke er klar over, at de har brug for mere tysk. I den forbindelse taler man om det objektive (mer)behov for fremmedsprog i modsætning til det subjektive. Til grund for dette ligger ideen om, at beherskelsen af forretningspartnerens modersmål, især hvis det drejer sig om kunder, er en forudsætning for at kunne trænge ind på et udenlandsk/internationalt marked og en forudsætning for at opretholde forbindelsen (Vandermeeren 1998).

2.1 Tysk i danske virksomheder

I en ældre undersøgelse bekræfter 87 % af 297 danske virksomheder, at de bruger tysk, 75 % mener at tyskkompetencer er nødvendige og 7 % indrømmer oven i købet at have endnu mere behov for tysk (Grinsted 1993).

I en nyere undersøgelse fremgår det, at 91 % af 85 danske virksomheder bruger tysk, af hvilke de 44 % udelukkende bruger tysk, og de 47 % bruger både tysk og engelsk (Rasmussen 2000).

Men i fremtiden vil det blive stadigt sværere at finde danske forretningsfolk, der behersker det tyske sprog, da tendensen går mod en monopolisering af engelsk, til skade for alle andre sprog.

3. Engelsk erobrer (forretnings)verdenen – „Det kan enhver jo, ikke?“

Enhver ved, at det engelske sprog i stadig større grad fortrænger nationale sprog, regionale sprog og mindretalssprog. Men i den forbindelse glemmes imidlertid ofte, at virksomheder, der sprogligt tilpasser sig sine kunder og andre forretningsforbindelser, har en klar konkurrencefordel over for de konkurrenter, der anvender engelsk som *lingua franca* (ELF). I takt med at mange store virksomheder fusionerer og internationaliserer stadig mere, indføres engelsk som koncernsprog engang imellem lidt for hurtigt, men dette har sjældent (på grund af manglende engelskkompetencer) den ønskede effekt. Mens man på den ene side forsøger at ophæve alle sprogbarrierer og forklare eventuelle kulturelle misforståelser med et eneste sprog, kommer lokale sprog og dermed den berigende sproglige og kulturelle mangfoldighed på den anden side til kort; derfor er investeringer i sprogkurser til de ansatte sjældne, for det at lære et fremmedsprog ville være for tids- og omkostningskrævende, og alle taler jo engelsk i dag, ikke sandt? (Men det overses typisk, at et engelsk på folkeskole- eller gymnasieniveau i erhvervssammenhænge ikke garanterer kommunikationssucces og i mange tilfælde er direkte utilstrækkeligt.)

Danske virksomheder er ikke nogen undtagelse i den forbindelse; i stor udstrækning forfølger de en ELF- eller standardiseringsstrategi, dvs. de tenderer mod at gennemføre hele deres udenlandske forretningskorrespondance og sågar salgsmøder på engelsk, uanset hvilke(t) sprog

deres modpart taler. Selv om denne strategi ofte viser sig at slå fejl, vælger man ikke at forbedre sine fremmedsproglige kompetencer, hvad der kan føre til, at den internationale kontakt afbrydes (Verstraete-Hansen 2008). Denne dansk/engelske bilingvisme bliver også tydelig i andre forskningsarbejder, hvor fremmedsprogskompetence i virksomhedssammenhænge kun betyder erhvervelse og forbedring af engelskkundskaber (Pratt 1997). En sådan sprogpolitik, der også kan genfindes på nationalt plan, høster for øjeblikket heftig kritik (Phillipson 2001).

Fortsætter denne udvikling, vil konsekvensen være et begrænset fokus på markeder, hvor der findes færre sprogbarrierer, dvs. Skandinavien og i tiltagende grad det engelsksprogede marked, til ulempe for det tyske.

4. Afrunding og forskningsperspektiver

Afslutningsvis må man spørge sig, hvad grunden er til, at fremmedsprogskompetencer bliver behandlet „stedmoderligt“ og ikke anerkendes som en konkurrencefordel. Hvorfor er det kun sjældent, at det anerkendes, at der er en korrelation mellem de manglende investeringer i fremmedsprog/-smanagement og fx en lille markedsandel? Til trods for at bl.a. en række (kvantitative) studier lige præcis underbygger denne sammenhæng.

Mit ph.d.-projekt omhandler derfor en kvalitativ undersøgelse i danske (og østrigske) virksomheder med fokus på disses sprogpolitik, idet spørgsmålet om, hvordan virksomhederne ledelsesmæssigt håndterer deres lingvistiske resurser, skal undersøges. Derudover skal det undersøges, hvorfor sammenhængene er svære at identificere, og hvad der udgør diskrepansen mellem teori ((manglende) sprogpolitik, strategiske koncepter) og praksis (reel fremmedsprogsanvendelse, sprogvalg), dvs. mellem den ønskede og den faktiske situation.

Referencer

- Deutscher Bundestag. Verbreitung, Förderung und Vermittlung der deutschen Sprache. *Drucksache 14/5835* [online].
<http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/14/058/1405835.pdf> (accessed 15 October 2009).
- European Commission. *Europeans and their Languages - Special Eurobarometer 243* [online].
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_en.pdf (accessed 20 March 2009).
- Grinsted, Annelise 1993: Southern Denmark. In Hagen, Stephen (ed.), *Languages in European Business - A Regional Survey of Small & Medium-sized Companies (FLAIR)*. London: CTC Trust, 48-58.
- Hagen, Stephen. *Effects on the European Union Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise (ELAN)* [online].

http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/elan_en.pdf (accessed 13 March 2009).

- Phillipson, Robert 2001: Global English and local language policies - What Denmark needs. In *Language Problems & Language Planning* 25, 1-24.
- Pratt, Elizabeth 1997: Language in Danisco. In Grinstead, Annelise (ed.), *Language & Business Life - XXII International Association Language & Business Conference 1996*, 1-15.
- Rasmussen, Gitte 2000: *Zur Bedeutung kultureller Unterschiede in interlingualen interkulturellen Gesprächen: eine Mikroanalyse deutschsprachiger Interaktionen zwischen Franzosen und Dänen und zwischen Deutschen und Dänen*. München: Iudicium.
- Vandermeeren, Sonja 1998: *Fremdsprachen in europäischen Unternehmen. Untersuchungen zu Bestand und Bedarf im Geschäftsalltag mit Empfehlungen für Sprachenpolitik und Sprachunterricht*. Waldsteinberg: Heidrun Popp Verlag.
- Verstraete-Hansen, Lisbeth 2008: *Hvad skal vi med sprog? - Holdninger til fremmedsprog i danske virksomheder i et uddannelsespolitisk perspektiv*. København: Produktion CBS Communication & Marketing.

Birgit Stöber

Place branding i et interkulturelt perspektiv

Dette bidrag handler om place branding, som er en relativt ny kommunikationsstrategi. De seneste år har vi set en tydelig stigning i antallet af place branding kampagner på forskellige geografiske niveauer - fra nationer til mindre byer og landsbyområder.

Udgangspunktet for beskæftigelsen med place branding ligger i antagelsen af, at byer, regioner og nationer konkurrerer med hinanden om opmærksomhed, investorer, turister, skatteborgere og oplevelser eller events. Og denne konkurrence antages at være global. Det er selvfølgelig ikke nyt at producere plakater eller annoncer for at tiltrække mennesker til bestemte steder. Dette fænomen har allerede eksisteret i mange årtier, og der kan henvises til konkrete eksempler både fra Illustreret Turist Tidende i 1914, hvor København omtales som en farverig og livlig by, og fra rejsebrochuren "Jeder einmal in Berlin" fra slutningen af 1920'erne.

Men place branding betyder mere end pæne ord og smukke billeder - og også meget mere end et slogan eller et logo. Place branding kan forstås som en kompleks, strategisk kommunikationsproces, som er rettet mod borgere, potentielle tilflyttere og ny arbejdskraft samt

turister. Med andre ord, kommunikationen sker både udadtil og indadtil med fokus på inddragelse og mobilisering af den allerede eksisterende befolkning. ”Folkelig forankring” er blevet nøgleordet. Som eksempel på en af de ret tidlige og overbevisende aktiviteter i denne sammenhæng kan nævnes projektet Schaustelle. Efter den tyske genforening i 1990 udviklede Berlin sig hurtigt til en af Europas største byggepladser. Det skabte ikke kun glæde hos befolkningen, men også irritation på grund af støjen og de mange afspærringer i byen. For at skabe forståelse for den enorme byggeaktivitet og vise både beboerne og turisterne den nye, voksende by, arrangerede ”Partner für Berlin”, byens private-public marketingselskab, i 1995 aktiviteten Schaustelle. Idéen var at lokke besøgende til (udvalgte) byggepladser og byde på rundvisninger. Initiativet blev en årligt tilbagevendende begivenhed fra 1995 til 2005 med op til 100.000 besøgende hvert år og har ifølge iagttagere haft stor betydning for befolkningens accept af deres nye by.

Sammenlignet med rene place marketing foranstaltninger kræver place branding medvirken af flere aktører. Mens place marketing aktiviteter mest styres af private organisationer, er place branding kampagner ofte organiseret i offentligt-privat partnerskab (public-private partnerships), som støttes af politiske institutioner eller enkelte fremstående politikere. Det var for eksempel den tyske kansler Gerhard Schröder, som tog initiativet til den globale place branding kampagne ”Land der Ideen” i forbindelse med fodboldverdensmesterskabet i 2006. Her skulle lejligheden udnyttes til at få ekstra opmærksomhed, mens ”verden” i forvejen var på besøg i Tyskland. Som protektor for selve kampagnen kunne bundespræsidenten Horst Köhler vindes, hvilket havde stor betydning for kampagnens troværdighed.

Også i Danmark har place branding fået en større opmærksomhed. I 2007 forklarede den daværende erhvervsminister Bendt Bendtsen, at det nu var tid til at ”udlandet skal få øjnene op for Danmark, og vi skal være kendt for de rigtige ting.” Det var startskud til en kampagne, som skulle hjælpe med til at ”skrotte Danmarks havfrue-image” (Politiken 2.april 2007) til fordel for et mere tidssvarende, realistisk image. I denne forbindelse er det uundgåeligt at henvise til vanskeligheder med hensyn til at kommunikere ”de rigtige ting” eller ”det ægte billede”. Steder består altid af ”billeder” og forskelligheder og kan ikke reduceres til et enkelt image.

At være troværdig, enkel og autentisk i sin kommunikation med omverdenen er blevet til en vigtig strategi, og i denne sammenhæng satser man gerne på såkaldte ”testimonial campaigns”, kampagner med fokus på at give forskellige mennesker plads til at udtale sig konkret om de pågældende steder. Eksempler på denne strategi kan ses i den aktuelle place branding kampagne i Berlin, som arbejder både med et tysk og et engelsk slogan (Sei Berlin og Be Berlin).

I maj 2007 proklamerede Berlins overborgmester Klaus Wowereit: "Wir wollen Berlin als Markenzeichen in der ganzen Welt positionieren". Ikke at Berlin manglede opmærksomhed hverken på nationalt eller internationalt plan, men at kommunikere et stærkt, positivt budskab syntes at være vigtigt for bystyret. Ifølge Falkenheimer (2006:130) må place branding forstås som "a non-democratic resource, since it (...) is usually constructed as a top-down-communication project". Dette udsagn bliver delvis bekræftet, når vi ser på konkrete kampagner og deres hovedinitiativtagere. Men denne styring oppefra blødes op (eller rettere bliver forsøgt oplødt) ved at inddrage "helt almindelige" mennesker i kampagnerne, dvs. at benytte sig af de allerede nævnte testimonials eller "vidner". I tilfældet Berlin er enhver, som besøger den officielle hjemmeside (www.sei.berlin.de) inviteret til at skrive sin egen historie om Berlin og sit eget "Berlin rim" ("sei jung, sei forsch, sei berlin", "sei kreativ, sei anders, sei berlin" eller "be open, be free, be berlin", etc.). Udover det har medlemmer af Berlin Partner (den forhenværende "Partner für Berlin"), som står bagved denne aktuelle kampagne, besøgt New York, Istanbul og København for at gøre kampagnen mere livlig og håndgribelig.

"Hvis branding skal gøre unik, så nytter det ikke noget, at alle har de samme værdier og tilbud", skriver Olesen & Østergaard. Men at man prøver at promovere steder med begreber, som ligner hinanden meget, eller som er vage og diffuse, ses ofte. Fra den aktuelle Berlin kampagne kan i denne sammenhæng nævnes sloganet "be open, be free, be berlin", som er trykt på røde stofposer og bliver delt ud bl.a. ved de nævnte besøg i udlandet. Dette slogan skal sikkert henvise til 20 års jubilæet for murens fald, men passer i en international sammenhæng også ind i den fremherskende place branding retorik á la Richard Florida om åbenhed, mangfoldighed og kreativitet. Denne retorik kan også genfindes i den aktuelle Københavnske kampagne, som blev offentliggjort i april 2009 med det engelske slogan "cOPENhagen – open for you". Bag kampagnen står foreningen "Brand Copenhagen", som består af virksomheder, institutioner, organisationer og kommuner, som har det fælles ønske at få indflydelse på udbredelsen af Hovedstadsregionens nye brand. På deres officielle hjemmeside (<http://www.opencopenhagen.com>) kan vi læse at "Både borgere og turister oplever København som en fordomsfri og imødekommende by, men vi kan altid blive bedre. Derfor er det nye brand også udtryk for en vision: At København bliver opfattet som den mest åbne hovedstad i verden." Uheldigvis kolliderer dette billede eller rettere denne vision både internationalt og lokalt med de københavnske virkeligheder. På den ene side kunne vi for nylig finde følgende mindre fordelagtige overskrifter i tyske aviser: "Kopenhagen kennt keine Gnade" (Badische Zeitung) eller "Banden terrorisieren Kopenhagen" (Frankfurter Rundschau). På den anden side kan

enhver som prøver at finde en café eller et spisested en hverdagsaften efter klokken elleve opleve, hvor lidt “åben” København er. Place branding er altid en balancegang mellem virkelighed og vision. Og det er lige præcis én af de store udfordringer, som place branding kampagner bliver konfronteret med: Kommunikation som ikke er til at styre i detaljer. Alt i alt må place branding forstås som en langsigtet proces, der skal give identitet og immateriel merværdi ved at bygge en platform for genkendelse og identifikation. Men en succesgaranti kan ikke udstedes, ingen steder, hverken i Berlin eller København, i Tyskland eller i Danmark.

Ken Farø (Referent)

Referat fra workshop C: Tysk i erhvervslivet: sprogbehov og interkulturel kompetence i virksomheder

Oplægsholdere: Ph.d.-stipendiat Nina Bellak (Copenhagen Business School) og lektor Birgit Stöber (Copenhagen Business School)

Ordstyrer: Henrik Rye Møller (Det tyske Handelskammer/KU)

1. Oplæg ved Nina Bellak:

Status:

- Sprogpolitik og -management har positive indvirkninger på virksomhedernes succes
- Behov for tyskkundskaber i virksomhederne
- Tysk i danske virksomheder bliver en mangelvare i fremtiden, der er især et stort behov for forretningsfolk med gode tyskkundskaber.
- Problem: Fremmarch af det engelske sprog. Engelsk er ikke nok! Konsekvensen vil være 'Eingeschränkte Markterschließung'.
- Desuden bliver tysk snarere behandlet stedmoderligt i stedet for at bruge det som virksomhedssprog.

2. Oplæg ved Birgit Stöber: Om place branding i et interkulturelt perspektiv

- Byer, regioner og nationer konkurrerer med hinanden om opmærksomhed, investorer osv. Global konkurrence.

- Perspektiver i place branding:
 - Holland: Promovering af turisme, eksport og forøgelse af product place image.
 - Tiltrække mennesker og investeringer
 - Mobilisere intern opbakning, opbygning af fælles identitet
 - Promovere eksternt *opmærksomhed* og *politisk indflydelse*. Place branding er politisk støttet.
- Altså: „Das Bauen einer Plattform, Aufmerksamkeit erreichen“.

Diskussion

Det blev pointeret, at der selv hos højtuddannede germanister er problemer med at forstå tysktalende fra andre områder end Hannover. Der er med andre ord et problem med de tyske regiolekter / varieteter ude i det virkelige liv, herunder i erhvervslivet. Dette indlæg udløste en diskussion af rimeligheden i, at danskere skal kunne håndtere et bredt udvalg af de tyske dialekter, eller om man ikke i en professionel situation må kunne forvente, at modtageren taler standardtysk. Her er i hvert fald en udfordring for universitetet.

Der er et stort og stigende behov for tysk i erhvervslivet. Det bekræftes af Lisbeth Verstraete Hansens bog ”Hvad skal vi med sprog? Holdninger til fremmedsprog i danske virksomheder i et uddannelsespolitisk perspektiv”, ifølge hvilken virksomhedsefterspørgslen efter tysk er 19 % og dermed kun overgået af engelsk (26 %), mens fransk og kinesisk følger efter.

På trods af virksomhedernes erkendelse af, at der er behov for sproglige/interkulturelle kompetencer, tøver de stadig med at investere i dem. Der er en diskrepans mellem teori og praksis, og der efterlyses derfor handling bag ordene.

Herefter bragtes et andet problem op, nemlig de lave lønninger, fx ved oversættelsesarbejde, hvor kun konferencetolke er vellønnede, mens kvaliteten af oversættelsen falder, fordi den foretages af amatører og maskiner.

Et andet problem er, at tilegnelsen af sprog hverken opfattes som faglig eller videnskabelig – den faglige kerne blev efterspurgt og det blev slået fast at denne må konkretiseres i den kommende tid.

Fra deltagende studerende – både fra CBS og KU – udtryktes der bekymring og frustration over fremtidsudsigterne: Der fortaltes om en følelse af at sidde mellem to stole og en manglende evne til at sætte ord på egne kompetencer.

Der blev fra ledelsesside svaret, at der bliver stigende behov for almene humanistiske kompetencer, og også hos KU vil der ske en udvikling, som sætter tværfagligheden og de almene

kompetencer i fokus – en mere holistisk medarbejder uddannes. Samtidig skal den dybdegående indsigt i sprog, kultur og nation dog ikke mistes.

Studerende bør kunne sælge sig selv på sprogkundskaber, som er vigtige i erhvervslivet, på trods af at disse til tider overses. Skriftlige tysk-danske kompetencer, herunder grammatikkundskaber, er vigtige, da der ikke kun formidles interkulturelt, fokus skal også være på hårde interlingvale kompetencer – også, eller især, i globaliseringens tidsalder.

Det støvede image, tysk har i Danmark, er et problem, især i skolen. Det er et image, der bør arbejdes med, desværre bidrager Politiken-kronikkens overskrift ”Durch, für, gegen... Hvad blev der egentlig af tysk?” ikke ligefrem til dette projekt.

Samlet status:

- Der er pæn efterspørgsel efter både almene og mere specifikke tyskkundskaber i erhvervslivet.
- Der er en diskrepans mellem udmeldinger og investeringslyst sammesteds.
- Tysk er erhvervssprog nr. 2 i Europa.
- Der er usikkerhed og frustration hos de kommende tysk-kandidater over fremtiden.

Anbefalinger med henblik på styrkelse af tysk:

- De universitære og merkantile tyskstuderendes chancer og muligheder skal kontureres klarere, så den nuværende (tilsyneladende ubegrundede) subjektive fremtidsusikkerhed udryddes.
- Der skal være et klarere bud på de faglige kompetencer – jf. ingeniører.
- Kendskabet til det tyske sprogs hovedvarieteter skal øges i uddannelsen for at sikre den faktiske kommunikative forståelse (fx Schwäbisch, berlinsk, schweizertysk).
- I det hele taget må det sproglige kerneområde ikke drukne i blød interkultur i uddannelserne.
- Tysks image i befolkningen må støves af.
- Faget skal markedsføres bedre.
- Erhvervslivet må betale for den vare, det efterspørger.
- Måske skal der fremover satses mere på en kombination af uddannelse i tysk og noget andet.
- Men samtidig skal den dybe fagindsigt bevares som en mulighed.

D. Tysk historie, samfund og litteratur: forskning og offentlige diskurser

Birthe Hoffmann

Tyskfag og faglighed

Trods massiv mediepåvirkning fra engelsksproget kultur er interessen for tysk historie og litteratur stadig usvækket, og på visse punkter endda stigende i Danmark, hvilket eksempelvis kan aflæses af tilslutningen til kurser på Folkeuniversitetet og kulturelle arrangementer med tyske emner. Universiteternes og de højere læreanstalters opgave er at levere forskning på højeste niveau om tysk kultur, aktuelt og historisk, og at formidle denne til et bredt udsnit af den danske befolkning, for til stadighed at være med til at opkvalificere danskernes viden om den store nabo på en forskningsbaseret og tidssvarende måde. Men hvad skal der så til, og gør vi det rigtige?

Det er mit synspunkt, at en dybere indsigt i tyske forhold bedst formidles gennem en kombination af forskellige faglige tilgange, historiske og samfundsfaglige såvel som litterære og kulturvidenskabelige. Set fra det litteraturvidenskabelige hjørne af tyskfaget er den historiske kontekst i bredeste forstand uomgængelig for forståelsen af tysk litteratur, men omvendt – og ikke mindst! – leverer litterære tekster og andre kunstarter en særlig form for indblik i tysk historie og kultur, som andre typer diskurser ikke i samme grad kan levere. Det kan den, netop fordi den *ikke* er et spejl af samfundet og den historiske udvikling, sådan som man i 1970'erne forstod det, men snarere kan forstås som 'kulturens drømme': Her møder vi alle de uløste problemer, ønsker og utopier på en meget kompleks måde, som på én gang er et svar på tidens spørgsmål, men samtidig altid rækker ud over denne og dermed bliver til kulturens lange hukommelse. Jeg vil dog i denne sammenhæng ikke dvæle så meget ved litteraturens og litteraturforskningens specifikke rolle i formidlingen af tysk kultur og dens metodiske implikationer, men i stedet fremlægge nogle overvejelser over situationen omkring forskning og formidling af tysk kultur i bredere forstand på *universitetsniveau*.

Ser man på forskningen samlet på KU, så er den dels fordelt mellem flere fakulteter, det teologiske, det samfundsfaglige og det humanistiske fakultet, og internt på det humanistiske fakultet er den ud over faget tysk også især repræsenteret ved fagene historie, litteraturvidenskab (inkl. Moderne Kultur) og filosofi. Vi har på tysk ofte beklaget, at de mange studerende med interesse for

tyske forhold ofte går andre steder hen end til tysk, til fag, hvor de slipper for det benhårde og møjsommelige arbejde med at oparbejde mundtlig og skriftlig sprogfærdighed (og dermed også læsefærdighed) på højt niveau, og hvor de altså ikke skal forholde sig til hele det tværfaglige felt og de respektive videnskabeligheder, som traditionelt hører under den filologiske vifte, nemlig sproglitteratur- og historievidenskab. De studerende, som alligevel vælger tysk og som klarer mosten, vil ganske vist ikke opnå samme grad af metodisk og teoretisk ekspertise inden for de enkelte 'søjler' af faget som f.eks. litterater og historikere – til gengæld vil de have de nødvendige sproglige forudsætninger for at kunne få alle nuancer med i læsningen af tyske tekster og i oversættelsen af dem i bredeste forstand - og sidst, men ikke mindst, forudsætningerne for at kunne se tekster og problemstillinger i en specifik kulturel og historisk kontekst. Men arbejdsdelingen med alle dens fordele og ulemper er selvfølgelig kommet for at blive, også på tyskfaget er forskerne som på en slags minihumaniora specialiserede inden for hhv. sprogvidenskab, historie- og litteraturvidenskab. Men her er det vist på sin plads at indskyde, at der så vidt jeg kan se er to faldgruber for forskningen i de felter, der vedrører tysk og tyske forhold: Den ene er, at de enkelte fagligheder tager skyklapper på og kun beskæftiger sig med hver deres hjørne af det tysk-faglige under deres genstandsområde – med forkortede og ind imellem decideret fejlagtige analyser til følge. Den anden faldgrube er forestillingen om, at alle skal kunne det hele - den dilettantiske bredden sig ud over for mange fagligheder uden en solid basis i én faglighed, altså en tværfaglighed *uden* eller man kunne måske sige *før* faglighed. Mellem disse to faldgruber er der selvfølgelig en vej, om end den ikke ligefrem er den letteste. Den består bl.a. i at samles om konkrete projekter og mere eller mindre formaliserede former for samarbejde på tværs af fagene eller 'søjlerne' i tysk-faget for dermed at lade sig udfordre af de andre fagligheder. Sådanne former for tværfagligt samarbejde eksisterer allerede i vid udstrækning, alene i de seneste år er der udkommet en række antologier om eksempelvis Tyskland og Europa i det 20. århundrede, Den moderne tyske roman og tyske intellektuelle, som har samlet forskere fra tysk, historie, filosofi, litteraturvidenskab og samfundsvidenskab, og Anna Sandberg og Detlef Siegfried har netop søsat arbejdet med en ny stor tysk kulturhistorie, som vil rumme bidrag af både litterater og historikere.

Hvori den gensidige faglige udfordring kan bestå, har jeg personligt erfaret i og med, at jeg er uddannet på Litteraturvidenskab og først som ph.d.-studerende kom til faget tysk. Da jeg første gang kom til det, der dengang hed Institut for Germansk Filologi, blev jeg nok af nogle betragtet som lidt af en overløber fra 'fjendens lejr', disse lidt for smarte vindbøjtler med deres alt for teoretiske og derfor ikke tilstrækkeligt solide tilgang til tingene. Omvendt måtte jeg konstatere, at

det fag jeg kom fra betragtede sprogfagene med en overlegenhed, der grænsede til arrogance, idet de blev opfattet som gammeldags og naivt ateoretiske, i det omfang man overhovedet forholdt sig til, hvad man beskæftigede sig med på sprogfagene. Siden har meget forandret sig, litteraterne på Litteraturvidenskab er blevet mere filologiske, og tyskfaget har mistet sin teoriforskrækkelse. Man kan dog stadig støde på kandidater fra litteraturvidenskab, som behandler tyske tekster, som om de befandt sig uden for tid og sted. I dette luftige rum kan alt kombineres med alt, krigserfaringer med Heidegger, politiske problemstillinger med Lacan, uden hensyntagen til den specifikke historiske og intertekstuelle kontekst, sådan som den har udfoldet sig i Tyskland, og det kan godt ind imellem få det til at gibbe lidt i én. En lignende tendens kan man af og til støde på i den danske offentlighed i øvrigt, hvor fænomener som 2. verdenskrig og nationalsocialismen i stigende grad er blevet 'interessante', hvilket f.eks. kom til udtryk i filmen *Der Untergang*'s enorme popularitet herhjemme. Her ligger så vidt jeg kan se tyskfagets store styrke, at vi kan levere den nødvendige viden om disse 'interessante' fænomeners kontekst og desuden formidle et bredere billede af de lange linjer i tysk historie, som ikke blot er bestemt af populære temaområder. Vi kan være med til at tilvejebringe en forståelse af, at der er ord, man ikke længere ureflekteret kan tage i sin mund, fordi de vækker mindelser om en lang række ubehagelige 'tekster', ja, at der er problemstillinger, man ikke bare kan gå uhildet til.

Og her er vi så ved det, jeg vil lade være min egentlige pointe og mit nødråb i denne sammenhæng: Mens det står ganske godt til med det tværfaglige samarbejde omkring tyske emner, så er den *faglighed*, som tyskfaget repræsenterer, og som er et uundværligt fundament i tværfagligheden, stærkt truet i disse år. Da der ikke er udsigt til, at vi inden for de nærmeste år kan nå op på bare tilnærmelsesvis den bemanding, vi havde for bare 6-7 år siden, og på grund af de krav, der for øvrigt stilles til os om rentabilitet, administration og standardisering, så er der desværre stor grund til at frygte, at vi ikke længere kan løfte de forsknings- og formidlingsmæssige opgaver, jeg netop har beskrevet. Og hvis ikke vi kan levere denne viden, hvem så? På dette punkt er jeg, siden jeg er kommet til faget tysk, blevet mere og mere konservativ. Så vigtigt det end er at udvikle nye, tidssvarende og gerne også tværfaglige tilgange til det historiske stof, og samtidig at kunne formidle aktuelle fænomener og problemstillinger i dette lys, så forbliver det altså et meget stort genstandsområde, som vi ikke kan skære bort eller 'modernisere' os ud af, hvis vi skal blive ved med at sikre og udvikle en tilstrækkelig viden om vores største naboland, Tyskland.

Karl Christian Lammers

Forskning i tysk historie i Danmark¹⁷

Historieforskningen, herunder forskning i tysk historie og tysk samtidshistorie, er på en måde såvel sidste og vigtigste led som første led i tysk fagets fødekæde. Det gælder mht. forskningen: hvis man som historiker ikke behersker tysk på skrift og i tale, er det meget vanskeligt at forske i tysk historie og tyske forhold i det hele taget. For forskning består ikke bare i at kunne læse tyske kilder og tekster, men efterhånden i lige så høj grad i at kunne netværke på tysk med det tyske og internationale forskningsmiljø og dermed indgå som del af den internationale tysklandsforskning. Omkring 80 % af det, der offentliggøres og udgives om tysk samtidshistorie, forstået som perioden efter Tysklands samling i 1871, udgives fortsat på tysk. Det er ikke det samme problem i undervisningen, da meget god forskning laves af englændere eller oversættes til engelsk. På BA kan der undervises i tysk historie på grundlag af engelsksprogede værker.

Men det gælder også mht. formidling af tysk samtidshistorie til en dansk offentlighed. Her er forskning som regel første led, og hvis man ikke kan gå til og forstå de tyske kilder, er det vanskeligt at formidle den relevante viden om Tyskland, dets historie, samfund, politik og kultur.

I det følgende vil mit emne, der omhandler tysk historie fra den tyske nationalstats dannelse i 1871, blive inddelt i to aspekter: for det første den historiske forskning omhandlende den dansk-tyske 'Beziehungsgeschichte' (de dansk-tyske relationer), for det andet dansk forskning i tysk historie siden 1871.

Tysklands historie har grundet det nære og komplicerede naboforhold – begrundet i krig og nederlag i 1864 og i den tyske besættelse 1940-1945 - optaget dansk historieforskning en hel del. Det komplicerede naboforhold (den danske småstat versus den tyske stormagt) kan hævdes at have skabt en slags filter: bagved ligger et bestemt (og tysklandskritisk) billede af Tyskland, et nationalt historiebillede, der vel stadig må siges at være fremherskende. Det har først og fremmest udmøntet sig i en hel del forskning omkring det modsætningsfyldte og spændte bilaterale forhold, hvor tysk historie er blevet behandlet ud fra et dansk perspektiv. Det gælder eksempelvis store dele af besættelsestidsforskningen, hvor Tyskland er blevet behandlet som den fremmede angriber og besættelsesmagt, der besatte Danmark og virkede ind på politik og samfund i Danmark. Det kan i

¹⁷ Jf. min forskningsoversigt, *Die Neueste deutsche Geschichte aus skandinavischer Sicht. Das Deutschland-Bild in Skandinavien und die skandinavische Deutschland-Forschung*, i: *Geschichte & Gesellschaft* 20, 2000, s. 347-366.

snæver forstand ikke hævdes at være forskning i tysk historie; det er dansk historie, der forskes i og skrives om.

Det gælder især den ældre besættelsestidsforskning og også de nyere undersøgelser om danske i Waffen-SS (Claus Bundgaard Christensen m.fl.), om Danmark i det stortyske økonomiske område, selv om Joachim Lund i sin undersøgelse har inddraget den tyske side. Derimod har danske historikere kun undtagelsesvis behandlet disse emner med et tysk udgangspunkt (delvis Joachim Lund) eller behandlet den tyske besættelsespolitik som sådan. Denne forskning har som regel haft et dansk udgangspunkt.

Mens Tyskland foranlediget af 1864 og 1940 har vakt interesse hos danske historikere, har andre epoker i tysk historie eller Tysklands historie siden 1871 kun fundet behersket interesse. Når det er sket, er rammen stadig det nationale historiebillede: det medfører forskning i dele af nazismens historie (især dens forbrydelser og krig), lidt i DDR's historie, men meget lidt om den positive tyske historie, dvs. Forbundsrepublikkens historie.

Bortset fra forskningsformidling i et særnummer om Tyskerne (Den jyske historiker, 1987), undersøgelser af SPD's politik under Weimarrepublikken (Johnny Laursen, AU) og af østtysk militær spionage mod Danmark (Thomas Wegener Friis, SDU) er det yderst begrænset og også lidt beskæmmende, hvor meget eller rettere lidt, der er forsket i andre emner af den tyske samtidshistorie.

Det er faktisk kun ved Historisk Institut, nu Saxo-Instituttet, og Germansk Institut, nu ENGEROM, KU, at der f.eks. er blevet forsket i tysk historie efter 1945. Det er også Saxo-Instituttet, der har været involveret i det skandinaviske forskningsprojekt "Norden and the German Question after 1945", der havde såvel en skandinavisk som en tysk tilgang, og som blev udgivet i 2007 som "Special issue" af "Contemporary European History" (15:4, 2007).

Hovedforklaringen herpå – ud over de antydede sproglige mangler – er, at der reelt kun forskes i tysk historie få steder. Nemlig ved de historiske institutter ved AU, SDU og KU og Germansk Institut, KU. Det var også historikere fra de tre institutter, der stod bag det mest ambitiøse danske forskningsprojekt om tysk historie, der samtidig indvarslede et paradigmeskift i studiet af tysk historie. Nemlig det af SHF finansierede projekt "Tyskland i Europa efter 1945", der har kørt 2004-09. Det har ført til to ph.d.-afhandlinger om tysk efterkrigstidshistorie, nemlig Allan Borups "Demokratiseringen efter 1945" og senest Lone Jeppesens "Tysk udenrigs- og sikkerhedspolitik 1998-2005". Projektet har desuden etableret det for et transnationalt forskningsprojekt vigtige internationale netværk med tyske, britiske, hollandske og skandinaviske historikere, og det har

afholdt 4 internationale konferencer, hvor konferencesproget har været tysk. Det afgørende herved har været, at forskningsprojektet har konfronteret dansk tysklandsforskning og danske historikere med internationalt kendte tysklandseksperter, hvilket har været meget berigende. Især for projektets ph.d.-studerende. Og forhåbentligt har det også været gensidigt.

I øjeblikket forskes (grundforskes) der kun i tysk samtidshistorie på SDU og KU, mens AU efter Anne E. Sørensens ph.d. om ”Stasi og den vesttyske terrorisme RAF” synes at have nedtonet interessen for tysk historie.

Det er derfor på de historiske institutter ved de to universiteter og Germansk Afdeling, KU, at der eksisterer forskningsmiljøer omkring tysk historie. Institut for historie og kultur på SDU har et lektorat i tysk historie (Therkel Stræde), og dets forskningstemaer er nazismens og især Holocaust’s historie. Therkel Stræde arbejder med Holocaust og de nazistiske koncentrationslejre (publikation 2009), og der er tilknyttet en ph.d.-studerende, der undersøger en KZ-Nebenlager i Sydslesvig. Institutet har fået en adjunkt i Østeuropæisk historie (Thomas Wegener Friis), der har lavet en ph.d.-afhandling om den østtyske militære efterretningstjenestes aktiviteter i Danmark, og hans forskning i efterretningstjenester omfatter det østtyske Stasi.

Ved den historiske afdeling på Saxo-Instituttet, KU, arbejder Karl Christian Lammers som lektor i tysk og europæisk samtidshistorie og har i forskning og undervisning arbejdet med Tysklands historie i det 20. århundrede. Fokuspunkter har dels været nazismens historie (senest en ny Goebbels-biografi), dels de to Tysklandes historie efter 1945 (senest en bog om Tyskland efter murens fald 1989). Han har desuden undersøgt det dansk-tyske forhold efter 1945 (Hvad skal vi gøre ved tyskerne bagefter? 2005), der på basis af dansk og tysk-tysk kildemateriale behandler såvel den danske som den tyske synsvinkel. Hans pågående forskning omhandler ”konflikten om demokrati og demokratiske værdier i det 20. årh.”, hvor de tyske demokratierfaringer før og efter 1945 indgår centralt.

Allan Borup har som ph.d. lavet en afhandling om demokratiseringen i Vesttyskland ca. 1945-1955 der udgives i Tyskland 2010, og ph.d. Anne Wæhrens arbejder med et projekt om Holocausts rolle i den europæiske identitetsdannelse.

På Germansk Afdeling, ENGEROM KU, underviser og forsker lektor Detlef Siegfried i tysk kultur- og samtidshistorie. Han har senest udgivet sin habil-afhandling ”Time is on my Side” (2006) og sammen med Axel Schildt ”Deutsche Kulturgeschichte nach 1945” (2009). Adam Paulsen og Mortel Dyssel Mortensen har udgivet to antologier om tyske intellektuelle og tysk historie i det 20. årh.

Den anden kæde går fra forskning til formidling, altså i bedste humboldtske forstand med at formidle den nyeste og bedste forskning til studerende og offentlighed. Det er ikke mindst som følge af tysksprogets svære position i den brede offentligheds kundskaber blevet et stadig vigtigere anliggende for historieforskere. I Danmark er der en historisk og aktuelt betinget interesse for Tyskland, men der er begrænset viden, fordi sproglige mangler hindrer de fleste i at gå til de tyske kilder. Den almindelige formidling om Tyskland i medierne er i mine øjne tit meget mangelfuld, og den lægger derfor ofte op til at bekræfte det eksisterende nationale historiebillede af Tyskland. Derfor har tysklandsforskere en vigtig formidlingsopgave, der gør det muligt for den danske offentlighed at orientere sig om det, der foregår i Tyskland, ud fra en anden tilgang end den, der er bestemt af det af nazismen prægede billede.

Facit er, at der faktisk forskes meget lidt i Tysklands historie inden for det danske historikermiljø. Det meste heraf har nazismens epoke som tema, især dens krig og forbrydelser, mens der er forsket alt for lidt i tysk historie efter 1945 – her især i DDR's - og først og fremmest i det nye demokratiske Tyskland, der blev etableret med Vesttysklands oprettelse i 1949. Det er en berettiget indvending, at forskningsfeltet er tæt besat, men forskning og ikke mindst formidling af forskningen mht. det afgørende nye, der er sket med etableringen af det demokratiske Tyskland for 60 år siden, er en oplagt og vigtig opgave for seriøs dansk tysklandsforskning.

Her ligger i mine øjne det væsentlige for dansk tysklandsforskning. Nemlig at præcisere, hvad der er sket med Tyskland efter 1945/49, hvad det har betydet for Tyskland selv, men også for det Europa, der har haft Tyskland som problem, og derved fastholde konteksten, der f.eks. indebærer, at 1949 (Forbundsrepublikkens dannelse) faktisk er vigtigere end 1989/90. Da kom 17 millioner østtyskere med, men de kom ikke til at forandre det ny Tyskland.

Ernst-Ullrich Pinkert

Tysk kultur i Danmark - mellem "tyskerforagt" og Sonningpris-hæder

Tysk kultur har det svært i Danmark. Det viser bl.a. tysk-fagets trængsler i det danske uddannelsessystem og det lille udbud af tysk kultur på dansk TV. Denne situation skyldes et billede af Tyskland og tyskere, der i Danmark længe har haft negative træk. Billedet af tyskerne som "hæslige tyskere" ændredes ganske vist under indtryk af efterkrigstidens fredelige sameksistens,

men – som Uffe Østergaard understregede i 1990 - ”det negative billede melder sig først og præger naboernes holdning indtil det modsatte bevises.”¹⁸

Sådan gik det åbenbart Per Stig Møller, der i 1991 som miljøminister beskyldte ”tyskerne for at udvise ’herrefolks-mentalitet’”¹⁹, bare fordi tyske politikere ønskede at blive hørt i forbindelse med Øresundsbro-byggeriet. Møllers udtalelse var vel præget af den ”tyskerforagt”, som Klaus Rifbjerg tematiserede i sin bog *Berliner dage*. Her kritiserede han i 1995, ”at tyskerforagten i visse dele af den danske befolkning er så udbredt”, og konstaterede: ”Tyskerne var fjenden dengang, og de er det i dag!”²⁰

Møllers udtalelse kom i en tid, da mange danskere var urolige pga. den tyske genforening. Efter Berlin-murens fald malede f.eks. Ebbe Kløvedal Reich det nye ”Stortyskland” som fanden på væggen, idet han så faren for, at det kunne blive et ”fjerde rige”, eller, som Lykke Friis sagde det: ”Min farmor [...] frygtede, at Tyskland igen ville blive stort, og at hun atter skulle høre støvletramp i gaderne.”²¹ Denne frygt blev gjort til skamme bl.a. gennem det genforende lands europapolitik,²² der bidrog til, at også det delte Europa kunne blive genforenet. Efterhånden falmede billedet af den grimme tysker, uden at dette dog fik en nævneværdig effekt på tyskfagets attraktivitet.

Men i takt med, at det genforenede Berlin udviklede sig til et trendy rejsemål, blev anvendelsen af tyske gloser mere og mere fashionabel. Den blev endda til en ny trend i reklame-branchen. Mange forretninger fik tyske navne, og et dansk reklame-agentur kalder sig ligefrem ”Weltklasse”. Den selektive anvendelse af tysk i en dansk kontekst gjorde, at tysk i 2008 blev betegnet som ”det p.t. mest übertrendige sprog”. Men det var ikke tysk som helhed, der blev ”übertrendig”, kun anvendelsen af ”brudstykker af tysk” er på mode, ”for at signalisere det at være avantgarde og med på det smarte.”²³ Men selv om tysk er blevet lidt mere stuerent, så hæfter lugten af det grimme fortsat ved det; den danske TV-serie ”Mille” er et eksempel på det: ”Jeg læser tysk på universitetet”, afslører en person og bliver straks drillet: ”Et hæsligt sprog [...], hæsligt at lære.”²⁴

I danske medier støder man dog også på vendinger som ”tysk fornufft”²⁵ eller ”tysk kvalitet”, men det sker først og fremmest i bil-magasiner. Her kan man f.eks. læse: ”Oplev tysk kvalitet ned i

¹⁸ Uffe Østergaard: De hæslige tyskere? Fjendebilleder og fordomme i den danske offentlighed., Center for Kulturforskning Arbejdsrapporter, bd. 68, [Århus 1990], s. 1-2.

¹⁹ ”Herrefolk”, Information 14./15.9.1991, s.2, forfatter: jsn.

²⁰ Klaus Rifbjerg: *Berliner dage*. Dagbogsimpressioner marts-maj 1995. København 1995, s.121.

²¹ Lykke Friis cit. i: Anna Prai: ”Lykke Friis”, in: Ud & Se, august 2006, s. 32.

²² Ernst-Ullrich Pinkert: ”Et europæisk Tyskland...” Tysk europapolitik efter 1989. In: Adam Poulsen & Morten Dyssel Mortensen (red.): *Tyskland og Europa*. København 2008, s. 231-250.

²³ ”Det p.t. mest übertrendige sprog: tysk”, Magisterbladet, maj 2008, s.39.

²⁴ DR 1, 14.2.2009, afsnit 2:10.

²⁵ Auto-Bild, nr.72, 4.12.2008, s.23.

mindste detalje”²⁶. Eller: ”Man skulle jo være et skarn, hvis man kritiserede den [tyske] kvalitet”²⁷. En VW-anmelder glæder sig over en "kvalitetsfølelse", der ligefrem er "legendarisk tysk." Den fremhævede kvalitet associeres dog ikke med levende mennesker, idet den stammer fra fabrikker, ”hvor tyske robotter og forskrifter sørger for grundighed og kvalitet”²⁸. Denne forestilling om, at ”tysk kvalitet” er knyttet til mekanikkens verden, var allerede et ledemotiv i Olsenbande-filmene, hvor kun de gedigne tyske Jäger-pengeskabe er i stand til at udfordre Egon Olsen. Derfor er det konsekvent, at en entusiastisk dansk bil-anmelder skriver om en tysk Audi: ”Drejeknapperne [...] klikker med en lyd og præcision som et Franz Jäger-pengeskab”²⁹.

Rosen af ”tysk kvalitet” i forbindelse med produkters mekanik indeholder dog en latent angst for at menneskene bag de velfungerende maskiner ligeledes kan oute sig som maskiner. Under rosens overflade lurer fortsat forestillingen om den hæslelige tysker, der handler robotagtigt efter restriktive forskrifter.

Man kan dog konstatere, at mange danskere, der forholder sig positivt til forskellige aspekter af tysk kultur, *ikke* benytter sig af den latent stereotyp-ladete vending ”tysk kvalitet”. De fleste forholder sig til kvaliteter, uden at reducere disse til nationale størrelser ved brugen af attributtet ”tysk”. Det sker f.eks., når en højskole-forstander i et forsøg på at fastholde dannelsesbegrebet for det danske uddannelsessystem argumenterer ud fra den tyske filosof Theodor Adorno.³⁰ Det sker også, når en journalist gør op med den danske flygtningepolitik og kalder til modstand ved at citere en ”sentens” af Bert Brecht, ”som er eminent demokratisk: Når uret bliver ret, bliver modstand til pligt”³¹. Tyskeren Brecht citeres her ikke pga. en eller anden ”tysk kvalitet”, men fordi han kan bruges i den aktuelle kulturkamp.

Heller ikke de tyskere, der har fået Sonningprisen, er blevet hyldet for ”tyske kvaliteter”.

- Det, at Danmarks største kulturpris har flest tyske prismodtagere, står i skærende kontrast til omtalte ”tyskerforagt”. Blandt de i alt 32 prismodtagere er der ikke færre end seks tyskere: Albert Schweitzer, Max Tau, Hannah Arendt, Jürgen Habermas, Günter Grass og Hans Magnus Enzensberger. Desuden tre østrigere: Richard Coudenhove-Kalergi, Karl Popper, Hermann Gmeiner samt schweizeren Karl Barth. De har alle gjort sig fortjent til prisen ved et arbejde ”til gavn for den

²⁶ Ibid., nr. 78, 12.3.2009, s.19.

²⁷ Ibid., nr. 77, 26.2.2009, s. 64.

²⁸ Politiken, 23.2.2002, sektion 6, s.2f.

²⁹ Auto-Bild, nr. 43, 25.10. 2007, s.29.

³⁰ Thue Kjærhus: Et overvurderet engelsk. Information, sektion Refleks, 22./23.8.09, s.9.

³¹ Rune Lykkeberg: Når uret bliver ret. Information, sektion Refleks, 22./23.8.09, s.3.

europæiske kultur"³². Tildelingen af Sonningprisen til så stort et antal tyske resp. tysktalende kulturpersonligheder tillader tolkningen, at de dele af den danske befolkning, der sætter pris på tysk kultur, netop gør det, fordi den i sine mest lodige udtryk er "til gavn for den europæiske kultur".

Dette kan for dem, der arbejder med tysk kultur, være et godt arbejdsgrundlag og bør kunne bruges til at skabe større åbenhed for tysk kultur i Danmark: det, som er til gavn for "den europæiske kultur", bør vel også kunne gavne den danske! Samtidig må man dog holde sig for øje, at visse former for "tyskerforagt" og en udtalt bevidsthed om tyske filosofers og forfatters betydelige indsats for europæisk kultur i Danmark fortsat eksisterer side om side³³.

Hans Magnus Enzensberger, der modtager Sonningprisen i 2010, "har præget den litterære debat i både Tyskland og resten af Europa."³⁴ Samtidig har han og de øvrige tyske prismodtagere netop gjort op med NS-Tysklands "herrefolks-mentalitet", ikke mindst fordi de selv har lidt under den; Arendt, Popper og Tau måtte endda flygte for at redde deres liv. Resterne af NS-mentaliteten i Tyskland efter 1945 har de og de andre prismodtagere bekæmpet - især Habermas, Grass og Enzensberger.

Er man på vagt overfor "herrefolksmentalitet", undertrykkelse og kulturel ensretning, kan man ikke finde bedre allierede end netop disse tyske prismodtagere. Mange i Danmark har lært af dem, også Rifbjerg. Det lærte handler dog ikke kun om tysk kultur, men også om dens betydning for Danmark, som bogen *Berliner dage* vidner om. Hannah Arendt havde med henblik på NS-massemorderen, Eichmann, fremhævet "det ondes banalitet" og understreget, at den ikke er begrænset til Tyskland. Rifbjerg overtog denne tanke, da han pegede på, at "der bor en lille Hitler i os alle sammen"³⁵. Det, at hans diagnose "tyskerforagt" ikke holder mere på samme måde som i 1995, skyldes bestemt ikke kun nye indsigter om den sydlige nabo, men også det, at fjendskabets kompas efter den 11. 9. 2001 har fået en ny pol.

Arbejdet med tysk kultur i Danmark er ikke kun nødvendigt for at trænge ind i nabolandets kultur, men også for at trænge dybere ind i den danske kultur, idet de to kulturer har mange berøringspunkter. Endog "tyskerforagten", der for Rifbjerg er et resultat af danskernes "store fortrængninger"³⁶, er et sådant berøringspunkt. Rifbjergs *Berliner dage* er et opgør med netop disse fortrængninger og kan være til stor hjælp, hvis man fortsat skulle mangle argumenter for det nødvendige i at arbejde med tysk kultur i Danmark.

³² Sonningprisens hjemmeside: <http://event.ku.dk/sonningprisen/>. 18.10.2009

³³ Jf. E.U. Pinkert & A. Gemzøe (red.): *Deutschstunde. Tysk kulturimport i Danmark efter 1945*, Wien 2007.

³⁴ Jf. fodnote 15.

³⁵ Klaus Rifbjerg: *Tænkeboksen. Sommerføljeton*, Information, 30.6.2005, s. 15.

³⁶ Klaus Rifbjerg: *Berliner dage*, s.38.

Dette arbejde bør som sagt ikke ske for tysk, men for dansk kulturs skyld.

Detlef Siegfried (Referent)

Referat fra workshop D: Tysk historie, samfund og litteratur: forskning og offentlige diskurser

Oplægsholdere: Lektor Birthe Hoffmann (Københavns Universitet), lektor Karl Christian Lammers (Københavns Universitet) og lektor Ernst-Ullrich Pinkert (Aalborg Universitet)

Ordstyrer: Lektor Michael Harbsmeier (Roskilde Universitet)

I diskussionen blev det tydeligt, at der ud over de i oplæggene nævnte eksempler i Danmark eksisterer en mangfoldig forskning om Tysklands historie, samfunds- og kulturelle forhold, som ikke er indskrænket til få historiske eller germanistiske institutter og dansksprogede afhandlinger. ”Tyske emner” er relevante i mange fag såsom film- og medievidenskab, litteraturvidenskab, teologi, filosofi, idrætsforskning, statskundskab m.m., og de når dels den brede danske offentlighed, dels en videnskabelig offentlighed på det internationale plan, især i selve Tyskland. Den brede og fornyede opmærksomhed i offentligheden og forskningen er ikke så meget resultat af den tyske genforening, men snarere af europæiseringen (og globaliseringen). Det er den, der har hævet det videnskabelige perspektiv over nationale begrænsninger og åbnet op for en denationalisering af tysklands-forskningen.

Spredningen ud over de traditionelle faggrænser blev dels problematiseret som mulig tab af faglighed, men også forsvaret som nytænkende og inspirerende. Selv om denne spredning ikke nødvendigvis gavner de traditionelle ”Tyskland-fag”, var der en udpræget tendens til at betragte den som positiv, ikke mindst pga. mange konkrete eksempler på gensidig befrugtning fx mellem historie og litteratur, historie og antropologi eller litteraturvidenskab og germanistik. Øgede krav om teoretisk perspektivering, metodebevidsthed, men også down-to-earth-empiri udgør en blanding, der gør forskningen ambitiøs, men tillige empirisk frugtbar med udsigt til større offentlig resonans. Der var enighed om, at overvindelsen af de traditionelle faglige tilgange (fx et dansk nationalt perspektiv i historie, et nationalfilologisk perspektiv i germanistikken) har åbnet op for mange nye perspektiver og beriget den danske tysklandsforskning meget. Dette løser ikke problemet med at

stabilisere og udvide de små historiske og germanistiske forskningsmiljøer, men det gør det endnu mere klart, at samarbejde hen over traditionelle grænser er et must såvel med hensyn til videnskabelig kvalitet som offentlig relevans.

Et andet af diskussionens hovedemner kredsede om forholdet mellem forskningen og den danske offentlighed, hvilket forekom modsætningsfyldt. Især diskuteredes det, hvorvidt offentlighedens øgede modtagelighed for tyske ord, film, Berlin osv. var tegn på et ”paradigmeskift” (jf. Moritz Schramms paneldebatindlæg i denne udgivelse) i danskernes forhold til Tyskland. Den genspejler i hvert fald et ændret forhold til naboen syd for grænsen, som øger nødvendigheden af at levere gedigen viden om Tysklands kultur, sprog og historie. Dette momentum skal tages op og udmøntes til en styrkelse af tysklandsforskningen i Danmark. På den anden side skal man vogte sig for overdrevne forventninger. Meget tyder på, at brug af navne som ”Gefährlich“ eller „So ein Ding“ snarere „understreger noget klichéfyldt, eksotisk og kitsch end en dybereliggende interesse for tysk kultur og sprog“, som Lasse Brunø, tyskstuderende fra Aalborg Universitet, sagde. Rekordbesøg af film som ”Der Untergang”, ”Das Leben der Anderen” eller ”Der Baader-Meinhof-Komplex” skyldes ikke kun en øget interesse for Tyskland, men også vedvarende fordomme. I oplevelsesøkonomiens tidsalder byder den tyske historiske arv på meget materiale for kulturelle produkter, der satser på det spektakulære og fremmer en ”eksotisering” (Michael Harbsmeier) af tysk kultur. Det samme gælder Berlin-turismen, som for mange danskere er en udflugt til et historisk sted, hvor nazitiden og DDR smelter sammen til en stor og udifferentieret tysk diktaturhistorie, som en medarbejder af Jüdisches Museum i Berlin forklarede, der havde arbejdet meget med danske besøgende. Men der var enighed om, at der er et stort behov for at arbejde med den øgede interesse, udvikle forskningen og stille forskernes viden til rådighed i kronikker, indlæg i ”Deadline”, populære tidsskrifter og bøger om tysk historie og samfundsforhold. Det forekommer især vigtigt at formidle de ikke-spektakulære sider af tysk historie for at modarbejde det skæve billede, der stadig dominerer danskernes syn på Tyskland.

For styrkelsen af tidssvarende forskning og kvalificeringen af de offentlige diskurser anbefales:

- at fremme internationaliseringen gennem intensiveringen af netværksarbejde mellem forskere fra Danmark, Tyskland og andre lande som fx Storbritannien og USA. Det gælder også udvekslingen af studerende gennem fx Sokrates og DAAD;

- at styrke den videnskabelige beskæftigelse med ambivalenserne i tysk kultur og historie for at modarbejde en ensidig vægtning af dens udemokratiske og autoritære sider. Hvilket demokratiske potentiale byder dens historie på? Hvordan kunne der efter 1945 opstå et demokratisk civilsamfund? Det er spørgsmål, der kunne give et mere afbalanceret billede;
- generelt at styrke forskningen i tyske forhold for at kvalificere den øgede offentlige interesse i det nutidige Tyskland og for at styrke den danske forskning i det internationale 'scientific community';
- at overvinde snævre nationalhistoriske og -filologiske synsvinkler og at fremme tendensen til at betragte de tyske forhold fra et europæisk eller globalt perspektiv;
- at prøve at formidle resultaterne af forskningen til en større national, men også international offentlighed på så mange kanaler som muligt.

E. Tysk i offentlig debat og kulturliv: medier, litteratur, scenekunst

Jørn Mikkelsen

Tysk i medierne

Man må dele medierne op i aviserne og de elektroniske medier. De store aviser forsøger hver især at holde liv i en ordentlig dækning af Tyskland, og det synes jeg lykkes ganske godt. Man har egne korrespondenter, man dækker bredt, og - hvad der er vigtigt for netop Tyskland - man har særligt øje for den historiske dimension.

De elektroniske medier derimod svigter. Man må have lov til i særlig grad at kritisere Danmarks Radio, fordi DR er en public service-kanal, som alle skatteydere betaler til. Man kan rundt omkring i DR-systemet finde mange gode niche-produktioner og -programmer, men når det gælder de store platforme, skuffer DR fælt, når det gælder dækningen af Tyskland.

Man kan alt efter temperament finde det tragisk eller komisk, at når en udsendt fra TV Avisen endelig laver noget fra Tyskland, så foregår interviewet på engelsk. Kunne man forstille sig, at et interview i London blev gennemført på fransk? Det vidner om manglende respekt og en manglende indsats for en ordentlig dækning af et vigtigt naboland.

Det gælder også lidt bredere. Hvis nu denne konference handlede om f.eks. fransk sprog og kultur, ville vi her i forsamlingen så ikke have det på samme måde - at mere og mere forskydes mod amerikansk-britisk? Jeg tror det.

Et bud på en grundlæggende forklaring er sproget. Sproget er indgangen til en kultur; et udenlandsk univers. Hvis ikke man kan sproget, får man aldrig denne anden kultur ind under huden. Den angelsaksiske kultur tromler af sted og bliver begejstret modtaget, simpelt hen fordi alle kan sproget. Men er det godt nok, f.eks. i public service-sammenhæng? Nej da.

Det er dejligt, at Herta Müller kom på dansk, inden hun blev tildelt Nobels litteraturpris. Det er dejligt, at så mange danskere valfarter til Berlin. Men bunder det i en dybtfølt interesse for Tyskland? Mit bud er, at Berlin-boomet snarere skyldes, at Berlin er så atypisk tysk. Og når de mange Berlin-rejsende så tilføjer et "Og så taler de alle sammen engelsk", så nænner man næsten ikke at fortælle dem, hvad de egentlig går glip af.

Men stadig: Det kniber. Man slår f.eks. forgæves en mand som Joachim Fest op i Den store danske Encyklopædi. Han findes simpelt hen ikke. Mange har læst hans bevægende selvbiografi eller hans Hitler-biografi, og han var en af efterkrigstidens store publicister. Til gengæld kan man være sikker på at kunne finde langt mindre ånder, der til gengæld er rundet af den angelsaksiske kultur.

Hvordan dækker vi så Tyskland?

Dækningen er en følge af, at Tyskland i dag er blevet et normalt land, ikke kun et normaliseret land. Vi lægger stadig betydelig vægt på den historiske dimension. Når tyskerne tager deres tilbagevendende store selvopgør - ofte præget af en ikke helt lille grad af masochisme - så dækker vi fyldigt disse debatter. Det er stadig meget vigtigt.

Men i mange sammenhænge har vi sagt farvel til stereotyperne; til de antityske klicheer, som har huseret i mange år. Her skal man såmænd ikke så langt tilbage, før det så meget anderledes ud. Dækningen af Franz-Josef Strauss f.eks. - tilbage i 1970'erne og -80'erne - var udtryk for sådanne stereotyper. Strauss var langt ude. Han var populist og råbte og svovlede. Han var måske en Haider minus 25 pct. Men han var ikke antidemokrat. Og han var ikke i nærheden af at være højreekstremist eller lignende.

Endnu i 1990'erne gik danske medier uforholdsmæssigt meget op i, om der blev valgt et par mand fra DVU - den højreekstremistiske Tyske Folkeunion - ind i et par landdage. Jeg husker et forbundsdagsvalg, som helt blev overskygget i DR's dækning af et samtidigt delstatsvalg i Sachsen, hvor der netop blev valgt enkelte DVU'ere ind. Den underliggende alarmisme var klar nok: Marcherer tyskerne nu igen? Det var useriøst. Men det sker heller ikke mere, vil jeg mene. Tyskland er simpelt hen på alle måder for meget af en god, demokratisk-opbyggelig historie til, at det kan lade sig gøre.

Når fire skinheads overfalder en afrikaner, har det heller ikke længere nødvendigvis noget at gøre med, at Adolf Hitler stadig spiller en rolle. De fire kalder sig måske nynazister, men har vel aldrig åbnet en bog om emnet. De er simple kriminelle, som de findes overalt, og de begår en afskyelig voldshandling, som desværre foregår overalt. Man er i Tyskland stadigvæk ekstraordinært opmærksom på den slags - og det er godt. Vi er som medier også stadigvæk ekstrarordinært optaget af det, fordi det foregår i netop Tyskland. Det er såre naturligt.

Men tyskerne lægger jo netop selv linjen med det fine slagord: "Wehret den Anfängen". Vi erkender bredt, at det yderste, antidemokratiske højre ikke spiller nogen som helst rolle i tysk

parlamentarisme. Der er en bred konsensus blandt de store partier om, at de ikke skal have lov at spille nogen rolle. Der er ingen basis for i medierne at holde liv i formodninger om det modsatte.

Skal man afslutningsvis lige komme med et par bud på, hvorfor mange danskere har denne distance til det tyske, så er her et par stykker:

-- 'De'-formen forekommer givetvis mange danskere ejendommelig; stiv og kantet, formel.

-- En del tyske omgangsformer passer ikke godt med traditionel dansk, antiautoritær og tilbagelænet opdragelse og tilgang. Alene den høflighed i omgangen, som mange tyskere helt naturligt lægger for dagen, virker fremmed på manganen en nutids-dansker.

-- Også den kvindelige 'in'-form blokerer. Den opfattes som gammeldags, men er jo netop det modsatte.

Johannes Riis

Tysk på bogmarkedet

Som udgiver af seriøs oversat skønlitteratur kan man godt indimellem føle sig alene mod verden.

Gyldendal udgiver hvert år cirka 40 oversatte titler af skønlitterært eller dermed beslægtet tilsnit, og sådan har det været i de sidste 30-40 år. Af disse cirka 40 titler er de langt fleste af angelsaksisk oprindelse, højst et par stykker af fransk eller tysk eller spansk eller italiensk. Inden for det tyske har vi et antal forfattere, som vi har fulgt i en årrække, det gælder fx Günter Grass, Hans Magnus Enzensberger, Christoph Hein og Herta Müller. Der er også en række forfattere, vi har opgivet, fordi de viste sig uafsættelige på det danske marked, det gælder fx Jenny Erpenbeck, Karen Duve og Hella Eckert; men tysk litteratur indgår også i vores række af klassikeroversættelser, i de seneste år af fx *Nibelungenlied*, Brochs *Der Tod des Vergil*, Schopenhauers *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Hegels *Phänomenologie des Geistes*, der ikke tidligere har været oversat til dansk; Rilkes *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge* er blevet nyoversat, og Kafkas *Amerika* og hans fortællinger er kommet i nye og/eller reviderede oversættelser.

I fjor, altså i 2008, udgjordes det tyske program af Sasa Stanisics *Hvordan soldaten reparerer grammofofonen*, Peter Handkes *Kali* og Hans Magnus Enzensbergers *Hammerstein oder der Eigensinn*. I år udgiver vi Johanna Adorjans *Eine exklusive Liebe*, Uwe Tellkamps *Der Turm* og

andet bind af Günter Grass' erindringer, *Die Box*. Dertil kommer Per Øhrgaards nyoversættelse af Grass' debutroman *Die Blechtrommel*.

Vi har også for få år siden udgivet en bog om tyske intellektuelle, redigeret af Morten Dyssel Mortensen og Niklas Olsen. For et par uger siden udkom Henriette Harris' bog om Berlin, i forgårs Per Øhrgaards bog om Tyskland – Europas hjerte, i næste måned kommer Jan Bo Hansens bog om Muren og dens fald, og vi har netop indgået aftale med fremtrædende germanister om en ny tysk kulturhistorie, der planlægges udgivet i 2011.

Jeg synes egentlig, det er ganske pænt. Det kan forekomme beskedent, hvis man sammenligner med aktiviteten på det angelsaksiske område hertilands; men det skyldes ikke, at vi ikke har lyst til at udgive tysk litteratur, det betyder heller ikke, at vi ikke holder os orienteret om, hvad der sker på det tyske bogmarked; vi har gode relationer til forlag i Tyskland, vi har en såkaldt scout i München, der rapporterer til os om det tyske bogmarked, og der findes et litterært agentur i København, der har endog overordentlig gode forbindelser til de fleste tyske forlag og lader os det vide, når der kommer en titel af interesse for os.

At der udkommer så relativt få oversættelser fra tysk, har en helt anden grund. Det hænger sammen med, at også danske forlag er privatkapitalistiske foretagender, hvis ledelse kræver sorte tal på bundlinjen, og der findes ikke et publikum til oversat litteratur, der gør det rentabelt at udgive den i den udstrækning, mange kunne ønske.

1. Og hvorfor er markedet for oversat litteratur så begrænset hertilands?

Først og fremmest: Et forlag kan forsyne et marked og efterkomme de eksisterende behov; men uanset hvor mange penge det sætter af til reklame og markedsføring, kan det ikke selv skabe et marked, i hvert fald ikke på et område som litteraturens, som kræver forudsætninger, som markedet alene ikke kan skabe – jeg tænker på viden og interesse og færdigheder, fx læsefærdigheder. Et forlag kan imødekomme et behov for læsestof, men vi kan ikke bestemme, hvad borgerne skal læse. De behov, man kunne også sige det marked, skal skabes andetsteds.

Egentlig har vi ikke noget at klage over, når det gælder de danske dagblades behandling af det litterære stof. Men det er jo ikke en hvilken som helst litteratur, den tager sig af. Den er fx ikke meget for at beskæftige sig med noget, avisens journalister, endsiges avisens læsere ikke har hørt om i forvejen. Det er ikke nemt at få anmeldt bøger af udenlandske forfattere, der ikke er kendte i forvejen, ligesom det er svært at få pressen til at stille med en interviewer, hvis man har besøg af en selv nok så anset udenlandsk forfatter, hvis ikke vedkommende er rimelig kendt i forvejen.

2. Hvorfor er det sådan?

Ja, det skyldes fx, at de besluttende myndigheder i den danske stat og de danske kommuner ikke mener, at det er vigtigt, at borgerne kan holde sig orienteret om litteraturen uden for Danmark. Indtil for en femten-tyve år siden havde vi fx et biblioteksvæsen, der anså det for sin opgave at stille den seriøse litteratur, også den mindre populære del af den, til rådighed for sine lånere. Det var et princip, at også den sværere tilgængelige litteratur skulle være at finde på bibliotekernes hylder.

Sådan er det ikke mere. Også bibliotekerne har måttet – eller er frivilligt gået med til at – underkaste sig det numeriske tyranni, tælleapparaternes tyranni. Bibliotekerne har prioriteret den litteratur højest, der er flest udlån i, og det er selvfølgelig gået ud over den seriøse ende af litteraturen, den del af den, der ikke udlåner sig selv, den del af den, der skal formidles. For min skyld må bibliotekerne gerne anskaffe sig krimier og thrillere, cd'er og dvd'er og konsolspil og alt muligt andet, der ikke har med litteratur at gøre. Altså forudsat at de havde penge nok, så de kunne tilgodese deres primærforpligtelser; men jeg synes ikke, det skal gå ud over både anskaffelser og formidling af den seriøse litteratur.

Det handler altså i nogen grad om biblioteker; det handler også om, hvad DR og TV 2 synes, det er værd at formidle. Her ser vi jo heller ikke ligefrem nogen overvældende interesse for at være med på det nye, navnlig ikke det, der bliver benævnt finlitterært eller elitært.

Og så har vi undervisningssystemet, som der blev gjort så glimrende rede for i Politikens kronik i onsdags, og som jeg derfor vil lade ligge i denne omgang, men selvfølgelig spiller det, der foregår her – eller navnlig ikke foregår her – en rolle i det overordnede mønster, vi her har med at gøre.

Som I vil have bemærket, har jeg i det foregående snart sagt tysk, snart oversat i bred almindelighed. Og det skyldes selvfølgelig, at det, vi taler om i dag, jo ikke er et specifikt tysk problem hertillands. Og for at parafasere Jørn Mikkelsens oplæg: Hvornår har vi sidst set en spansk krimi i tv? Eller en fransk, eller en italiensk, eller en hollandsk? Hvornår har vi senest haft en stor opsætning af et fransk skuespil, som slog bredt igennem? Hvornår har vi sidst set noget, som ikke har været engelsk, amerikansk eller til nød svensk?

Engelsk har sat sig på det meste og har haft god tid til det efterhånden og har kunnet betjene sig af alle effektive medier.

Men måske er det sådan, at vi i en tid, der bryster sig mere og mere over globalisering og internationalisering, i virkeligheden bliver mere og mere provinsielle og navlebeskuende? Hvorfor

vil vi ikke lære andre fremmedsprog end engelsk? Hvorfor vil vi ikke så meget som læse på andre sprog end engelsk?

Er det, fordi vores tilværelse i lyset af samme højt priste, men måske tillige dybt frygtede globalisering og internationalisering bliver alt for kaotisk og uoverskuelig, og man derfor søger at begrænse og fokusere og gøre verden mere overskuelig ved at afskære sig fra dele af den?

Er det det, der er tilfældet, kan man i hvert fald trøste sig med, at sådan ser det også ud i resten af verden, for det er jo ikke sådan, at verden uden for Danmark i disse år vælter sig i kulturelle indtryk udefra, i hvert fald ikke når det gælder litteratur. Nationalisme og national selvtillidstrækkelighed trives verden over, ikke kun i Danmark. Her ser vi helt bort fra USA, hvor kun to-tre procent af udgivelserne stammer fra lande uden for USA. Her i Europa er den kulturelle nysgerrighed trods alt noget større, endnu altså; ingen ved, om det varer ved, der er i hvert fald ingenting, der tyder på, at den er voksende.

Det kan tænkes at være den uovervindelige størrelse Tidsånden, vi er oppe imod, og hvis det forholder sig sådan, ja, så står vi over for en stor opgave.

Anna Sandberg (Referent)

Referat fra workshop E: Tysk i offentlig debat og kulturliv: medier, litteratur, scenekunst

Oplægsholdere: Ansvarshavende chefredaktør Jørn Mikkelsen (Jyllandsposten), litterær direktør Johannes Riis (Gyldendal) og Kgl. Operachef Kasper Holten

Ordstyrer: Professor Per Øhrgaard

Spørgeskema IV

I. Verdenssituationen taget i betragtning, håber De så:

A. På fremtiden?

B. På et mirakel?

C. At det fortsætter som hidtil?

II. Kan De tænke uden at have et håb?

III. Ingen revolution har nogensinde fuldstændig indfriet forhåbningerne hos dem, som har gennemført den; udleder De af denne kendsgerning, at

det ikke kan betale sig at lave en revolution, at kun de, der ikke gør sig nogen forhåbninger, sparer sig selv for skuffelser osv., og hvad forventer De Dem af en sådan besparelse?³⁷

Diskussionsreferat: Workshoppens oplæg igangsatte en diskussion spændende fra konkrete forslag til store ønsker for fremtiden. Derfor indledes med dette citat fra Max Frischs ”eksperimentalnovelle” *Spørgeskemaer*. Hverken oplægsholdere eller deltagere regner med mirakler eller revolutioner for tysk og tysk sprog i Danmark! Det er svært – måske umuligt – direkte at ændre en mediesituation og et bestemt kulturelt forbrugsmønster. Tysk stof prioriteres ikke højt, særligt ikke i de visuelle medier, og tyske bøger sælger ikke som varmt brød! Hver oplægsholder satte imidlertid problemer til debat og bidrog med perspektiver og ideer, der kan tjene til inspiration for alle, der arbejder med tysk både i undervisning og i kultur. Og med Frischs inkvisitoriske spørgsmål in mente skal vi måske lade være med at have så store forventninger til en besparelse på håbssiden?

De tre oplæg bød på analyser af situationen for tysk i medierne, på bogmarkedet og på scenen/i operaen og skal kort opsummeres i det følgende (se Jørn Mikkelsens og Johannes Riis’ indlæg).

1. Bogmarkedet v. Johannes Riis

Johannes Riis skitserede først Gyldendals tyske udgivelsesprogram. Selvom oversættelser fra engelsk udgør størstedelen af oversatte bøger, udkommer der stadig et bredt spektrum af oversatte tyske bøger, såvel faglitteratur, filosofi og historie som skønlitteratur. Her er der tale om både oversættelser af samtidslitteratur (ældre og yngre forfattere) og nyoversættelser af klassikere. Imidlertid er salget af og indtjeningen på oversatte bøger begrænset, og forlagene kan kun påvirke markedet meget lidt selv. Årsagerne skal findes både i samfundet og hos læserne selv: Aviserne prioriterer efterhånden bogstof og anmeldelser lavt, men endnu værre står det til i de visuelle medier med dækningen af bogstof, især af mere ukendte forfattere og bøger. Bibliotekerne satser i kampen om lånere og de højeste udlånstal på alle mulige andre aktiviteter end at indkøbe og stille seriøs litteratur til rådighed. Et større problem er, at læserne måske ikke har læsefærdighed og læselyst nok! Johannes Riis pegede afslutningsvis på det paradoks, at alle taler om ”globalisering,” samtidig med at der sker en stigende kulturel og sproglig ensretning. I USA udgør ikke-amerikanske bøger kun 2-3 % af alle udgivelser, på det europæiske marked er nysgerrigheden og mangfoldigheden heldigvis større. Dog pegede Johannes Riis på, at der i selve litteraturen også kan spores en forstærket interesse for og

³⁷ Max Frisch: *Spørgeskemaer*. Oversat af Maja Lee Langvad, Basilisk 2007.

tematisering af det nationale og lokale. Der skrives megen europæisk hjemstavns litteratur, der lukker af for en større omverden.

2. Medierne v. Jørn Mikkelsen

Jørn Mikkelsen sammenlignede tysklandsdækningen i tv og aviser. Til forskel fra DR og TV 2 har alle de store aviser tysklands-korrespondenter og formår at formidle bredt om tyske forhold med sans for den historiske dimension. J.M. rettede en stor kritik mod især DR, som ikke lever op til sin public service-forpligtelse. Dækningen af tysk politik, samfund og kultur er utilstrækkelig, og det er for pauvert, at de udsendte danske journalister interviewer tyskere på engelsk. Avisernes nyhedsdækning har ændret sig gennem de sidste årtier, i takt med at Tyskland er blevet et normalt land med stærk demokratisk bevidsthed. J.M. gav eksempler på tidligere tiders klichéer og stereotyper, som nu er ved at forsvinde. Stadig er der ekstra opmærksomhed på fx højreradikalisme, når den forekommer i Tyskland, men dette fokus har de tyske medier også selv, endda med en til tider overdreven selvvransagelse og tendens til national masochisme. Endelig kom Jørn Mikkelsen med sit bud på grunden til mange danskeres kulturelle blokering over for Tyskland: Den høflige omgangsform, som også præger sproget, er fremmed for de antiautoritære og afslappede danskere.

3. Scenekunst/opera v. Kasper Holten

Kasper Holten kom direkte fra prøverne på den ny opsætning af Wagners *Tannhäuser* på Operaen. Han fortalte om sit arbejde med dette stykke tyske kultur og Wagner, som i mange år har været betragtet som bombastisk og fortrinsvis været set og hørt af et afgrænset kernepublikum. Kasper Holten har, frem for alt med iscenesættelsen af *Ringens* i 2006, der også er udgivet på DVD i 2008 (og i 2009 belønnet med The Gramophone Award i kategorien DVD of the Year) forsøgt at nyfortolke Wagner og samtidig formidle sin egen begejstring for både opera og for Wagner via foredrag og via anden kommunikation og PR såsom en weblog fra arbejdsprocessen med *Ringens*. Med eksempel i sin opsætning af *Lohengrin* i Moskva i 2006, der var den første i Moskva siden 2. verdenskrig, forklarede Kasper Holten, at Wagner aldrig kan opføres helt nationalitetsneutralt eller fri af den tyske kontekst: Tilskuerne medbringer ofte en bestemt ideologisk forhåndsindstilling, som de læser ind i iscenesættelsen uanset instruktørens kunstneriske intention; således blev svanen i *Tannhäuser* opfattet som et fascistisk symbol. Kasper Holtens eget arbejde med Wagner tager afsæt i den anderledeshed, Wagner repræsenterer: Hans univers er noget andet og fremmed og kan derfor have tiltrækningskraft. Kasper Holtens metode som Wagner-instruktør er at almengøre personernes konflikter og handlinger og oversætte dem til nutidens eksistentielle valg. Tannhäusers

splittelse mellem den fri kærlighed og pligten / Wartburg bliver derfor omsat til en konflikt mellem kreativitet og normalitet. K.H. plæderede først og fremmest med baggrund i sit arbejde for at vinde nyt publikum til opera for, at man – for at øge interessen for fx tysk kultur og sprog – må dyrke sin egen begejstring og sin evne til at fortælle andre om emnet på en smittende, engageret, åben måde. Man kan ikke ”beklage sig til” en øget interesse eller tvinge publikum med følelsen af nødvendighed, pligt eller lektier. Det er begejstring, som man må dyrke og må smitte andre med. Afsluttende gav K.H. en kontrastiv analyse af europæisk og amerikansk kulturtradition. Hvor den europæiske operatradition indoptager kaos, også kompositorisk ved at operaens personer synger i munden på hinanden, er amerikanske kulturprodukter mere énstrengede. Grundlæggende er der en forskel på fortællingernes opbygning, narrativiteten: Europæisk opera ender ofte med undergang og død, amerikanske værker har happy ending. Dette europæiske særkende skal fastholdes, men er måske under pres, fordi vi kulturelt socialiseres til den ”amerikanske model”.

4. Diskussionens spørgsmål og forslag:

- Hvordan sikres en kulturel og sproglig mangfoldighed – kan det gøres ved sprogsatsning i skole og uddannelsessystem, og er det nok?
- Kan man forestille sig en ”løsning oppefra” via en samlet politisk strategi for undervisning, kultur og kirke, der sikrer lødighed og konsistens (a la det hedengangne Kultusministerium opløst i 1916)?
- Hvor stereotyp er det tysklandsbillede, forlag og kultur arbejder ud fra? Hvorfor vælger man ofte at oversætte romaner med historiske emner såsom 2. verdenskrig, jødeforfølgelser og det tidlige DDR – er det læsernes ønske, eller er det en mere eller mindre reflekteret forestilling om det typiske tyske, der bestemmer det? Hvor er migrationsforfattere såsom Feridun Zaimoglu og Iljia Trojanow (hvis roman *Der Weltensammler* fik den store pris på Leipziger Buchmesse 2009)?
- Giver det overhovedet mening at tale om ”tysk kultur” eller kan vi differentiere og skabe en bredere opfattelse, hvor flere tysksprogede traditioner indgår på tværs af nationale og etniske grænser, hvor hører fx klezmermusik hjemme?
- Hvor er Tyskland henne i DRs og TV2s nyhedsdækning? Er Tyskland egentlig et land, vi sammenligner os med - eller dækkes nyheder på en måde, der bekræfter de nationale forskelle og viser Tyskland som skræmmebillede, fx udlændingefjendtlighed?

- Hvorfor har DR og TV2 ingen faste tyske korrespondenter? Hvorfor er tysk sprogbeherskelse ikke et adgangskrav til Journalisthøjskolen og andre journalistuddannelser samt stillingskrav?
- Fremmedsprogsproblemet omfatter også andre sprog end tysk. Hvorfor sender TV ikke spanske, italienske og franske m.fl. udsendelser og film?
- Hvordan skabes læselyst hos børn og unge? Er det kun skolens ansvar, har individet ikke også et ansvar? Kan man kæmpe imod "tidsånden" ved at påvirke sine børn og sin familie til at læse bøger?
- Tysk og tysk kultur smager stadig af pligt, grammatik og lektier. Hvordan skabes et nyt og spændende image for tysk og tysk kultur? Det er bedre at formidle begejstring end at synge klagesange.
- Hvilke bøger, film og kulturprodukter læser, ser og bruger vi – er vi efterhånden kun i stand til at goutere den amerikanske hollywood-model? Tysk og europæisk kultur tilbyder en anden narrativ tradition, hvordan fastholder og opdyrker vi den?
- Skal tysklærerne ikke "op på beatet" og interessere sig for, hvad der foregår i Tyskland – også subkulturelt – og lære at bruge de nye medier, så de kan lave en spændende tyskundervisning?
- Mulighederne for at købe tyske film på DVD med danske undertekster er for dårlige.
- Kunne man etablere et website eller en blog for fans af tysk kultur, der fortæller om deres oplevelser og videreformidler tips?

F. Tysk som videnskabsprog

Hartmut Haberland

Gør tysk en forskel?

Der findes et paradoks i internationaliseringen³⁸: der tales flere og flere sprog på vores universiteter, men færre og færre sprog finder vej til undervisningslokalerne. Vores universiteter bliver mere og mere internationale og tiltrækker flere og flere transnationalt mobile studerende, men den sproglige mangfoldighed de bringer med sig er stort set usynlig. Også i forskningen bruger vi færre og færre sprog. Efter en lang periode, hvor latin dominerede de europæiske og danske universiteter, fandtes der i århundreder sproglig mangfoldighed i dansk forskning og højere undervisning (med dansk som det efterhånden mere og mere dominerende sprog)³⁹. Endnu for 30 år siden var der på danske universiteter tale om de tre internationale 'hovedsprog' engelsk, fransk og tysk ved siden af dansk (og selvfølgelig norsk og svensk). I dag er der i vid udstrækning kun to sprog tilbage: dansk og engelsk. Det sætter sine spor i pensumlistesprog, publikationssprog, studieordninger og sandsynligvis endda forskningsbibliotekernes bogindkøb.

Gør det noget? Er det for det første ikke en fordel, hvis alle er fælles om *et* internationalt videnskabsprog? Og er det ikke godt nok, hvis man læser alt det, som stadigvæk måtte blive skrevet og publiceret på andre sprog, i gode engelske oversættelser?

Der er i hvert fald to ting i vejen med den tiltagende sproglige ensretning. For det første er langt fra alt oversat til engelsk. Der findes en hel del diskurser som er bundet til et bestemt sprog – man kan gå så langt at påstå, at det gælder alle diskurser, som ikke er udelukkende beskrivende, men er tolkende, vurderende og handlingsstyrende, dvs. alle dem, hvor røpmodellen for kommunikation ikke kan anvendes.⁴⁰ Det andet er, at tekster som ikke er rent beskrivende, men netop tolkende, vurderende og handlingsstyrende, aldrig kan oversættes fuldstændigt til et andet sprog og tilføres gnidningsfrit til andre diskurser, simpelthen fordi betydninger opstår, når ord bliver brugt i kontekst, og det er også den sproglige kontekst.

³⁸ sml. Saarinen m.fl. 2008, Haberland 2009

³⁹ sml. Mortensen og Haberland 2009

⁴⁰ sml. Lyngsø 2000

Det drejer sig altså om, at vi ikke skal tænke så meget på den enkelte tekst, men på de diskurser, i hvilke teksten indgår. Man kan ikke oversætte diskurser, kun tekster. Og denne oversættelse har to begrænsninger: dels fjerner den teksten fra den oprindelige diskurs og indlemmer den i målsprogets diskurser. Det kan lykkes og er i mange tilfælde lykkedes i overordentlig høj grad. Men oversættelsens læser har ikke direkte adgang til den oprindelige diskurs, kan så at sige ikke begå sig i den. En oversættelse kan aldrig gøre originalteksten overflødig, fordi det kun er gennem udgangsteksten, at læseren får adgang til den diskurs, inden for og til hvilken denne er blevet produceret. På den anden side kan oversættelsen aldrig være fuldstændig, så længe det ikke drejer sig om rent beskrivende tekster. Det har at gøre med, at betydningerne ikke er knyttet til de enkelte ord, men udvikler sig i sammenhæng med de diskurser, teksten indgår i. Et eksempel er Habermas' *Einbeziehung der Marginalisierten*, som i den amerikanske oversættelse helt legitimt bliver til *integration of the marginalized*. I oversættelsen kunne det se ud til, at der refereres til en amerikansk integrationsdiskurs. Når danske studerende på vores internationaliserede universitet læser teksten på engelsk og ikke på tysk, kunne de være fristet til at læse udtrykket, som om det var del af en dansk integrationsdiskurs, med alt hvad det indebærer! Heldigvis oversætter Henning Vangsgaard dette med *at inddrage marginaliserede*, så denne misforståelse er udelukket – hvis man vel at mærke læser originalen eller den danske oversættelse.⁴¹ I vores postmoderne, internationaliserede universitet er det dog mere og mere sandsynlig, at de studerende læser teksten på engelsk som det eneste *lingua franca*, de er fælles om.

(Det er måske nødvendigt at påpege, at det kun i mindre omfang har noget med oversættelsens kvalitet at gøre. Problemet er selvfølgelig større for dårlige oversættelser, men selv den bedste oversættelse støder på en grænse, fordi den er en oversættelse af den tekst, der altid kun kan læses ud fra dens diskurs – og udgangs- og måldiskurs er nærmest per definition forskellige.)

At have adgang til tysksprogede videnskabelige diskurser *gør* en forskel. Hvis et samfund nægter sig selv adgang til videnskabelige diskurser på et andet sprog – på tysk eller på et hvilket som helst andet sprog, der bruges af forskere og forfattere – så kan det have vidtrækkende konsekvenser.

I en internationaliseret verden kan vi ikke give afkald på mangfoldigheden, heller ikke den sproglige.

⁴¹ Diskuteret i Haberland og Schulte 2008:130-132 (med referencer til Habermasteksten og oversættelserne)

Referencer

- Haberland, Hartmut 2009: English—the language of globalism? In *Rask. Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation* (Odense) 30, 17-45.
- Haberland, Hartmut/Schulte, Klaus 2008: Deutsch als Wissenschaftssprache. In Pedersen, Michael Svendsen/Haberland, Hartmut (eds.), *Sprogliv – Sprachleben. Festschrift für Karen Sonne Jakobsen*. Roskilde Universitet: Institut for Kultur og Identitet, 123-134.
- Lyngsø, Niels 2000: Kunst og kommunikation. In Stjernfelt, Frederik/Thyssen, Ole (eds.), *Æstetisk kommunikation*. København: Handelshøjskolens Forlag, 15-28.
- Mortensen, Janus/Haberland, Hartmut 2009: Sprogvalg på danske universiteter i historisk perspektiv. In *Sprogforum* 46 (under udgivelse).
- Saarinen, Taina, Sari Pöyhönen and Tarja Nikula 2008. *The language situation in Finnish higher education – from a nationalist project towards answering multilingual demands*. Oplæg ved CALPIUs internationale konference CALPIU'08 – Transnational student mobility. Roskilde, december 2008.

Docent Hartmut Haberland er uddannet i sprogvidenskab og tysk fra Freie Universität i Berlin og har undervist på Roskilde Universitet siden 1974. Han forsker i pragmatik, sociolingvistik og sprogpolitik. Han er medlem af CALPIU-centret som med støtte fra FKK forsker i de kulturelle og sproglige følger af universiteternes internationalisering.

Kirsten Busch Nielsen

Tysk på teologi – en selvfølge?

Ordene ”international” og ”internationalisering” bruges flittigt i Det Teologiske Fakultets netop nyskrevne udviklingsplan for 2010-2014. Med rette, selvfølgelig, for hvorledes drive forskning og undervisning på højeste niveau uden internationalt udsyn?

I studieordningen for de teologiske uddannelser konkretiseres det, hvad denne internationalisering indebærer ud over den helt indlysende orientering mod engelsk sprog, som ikke behøver begrundelse. Det forudsættes, står der, ”at de studerende er i stand til at læse tekster på tysk”. Tyskkundskaber er ikke et adgangskrav, men læsefærdigheder på tysk udgør en faktisk studieforudsætning. Den citerede sætning, ”at de studerende er i stand til at læse tekster på tysk”, udtrykker en selvfølge. Den beskriver, hvad der har været en af teologistudiets uimodsigelige forudsætninger, siden den tyske teologi, som den danske i mange, hvis ikke de fleste henseender er

vokset ud af, selv gik fra latin til tysk. At denne forudsætning nu omtales udtrykkeligt i studieordningen, er imidlertid et dementi af det selvfølgelige. Hvis ikke der var et element af besværgelse eller ønsketænkning i udsagnet, var der ingen grunde til at skrive det på studieordningens første side.

Den pågældende sætning om tyskfærdigheder er på en gang udtryk for et normativt syn på faget og for erkendelsen af dettes reelle vilkår. Denne klemme mellem norm og realitet med hensyn til forholdet til det tyske gælder de teologiske uddannelser, som er emnet her, men sådan set også den teologiske forskning i Danmark i dag.

I studieordningen for teologi står der gang på gang, at tekster ”så vidt muligt [opgives] på originalsproget”, hvilket i praksis vil sige på hebraisk, græsk, latin, tysk, fransk eller engelsk. Begrundelsen for dette krav er, at uddannelse på universitetsniveau må indebære, at man er i stand til på egen hånd at læse de tekster, som man i sit arbejdsliv skal leve af at fortolke, eller som mindstemål er i stand til at tage stilling til andres oversættelse af disse tekster. Uddannelse på universitetsniveau må indebære, at man har viden om, hvad grundlaget for viden er, og dertil hører, at man er i stand til i videst muligt omfang at gøre sig uafhængig af de filtre, som andres fortolkning udgør, dvs. til at gennemskue, hvor der er indlagt filtre af den ene eller anden slags, politiske, ideologiske eller religiøse, mellem teksterne og en selv. Også en oversættelse er en fortolkning. Til denne frihed kommer den rigdom, som det er at kunne bevæge sig ind i de mere eller mindre fremmede kulturer og kontekster, som tekster på andre sprog allerede gennem selve det sproglige udtryk åbner for; sprog er som bekendt andet og mere end redskaber.

For tysk i særdeleshed er sagen den, at uanset at de teologiske fakulteter i Danmark lige så lidt som andre fakulteter er underlagt religiøse eller konfessionelle bindinger, gør der sig det gældende, som en af mine kolleger har beskrevet som et kulturelt nærhedsprincip. Flertallet af kandidaterne kommer i deres professionelle virke til at beskæftige sig med den protestantiske kristendomstradition. Den har nu engang sit historiske udspring såvel som nogle af sine stærkeste repræsentanter også i nyere tid i det tyske. Eksemplerne er så oplagte, at namedropping (som det hedder på dansk) næppe behøves, men lad mig for selvfølgelighedens skyld alligevel nævne nogle af de tænkere, hvis værker optræder på de teologistuderendes litteraturlister med størst hyppighed: Martin Luther, Immanuel Kant, G.W.F. Hegel, Friedrich Schelling, F.D.E. Schleiermacher, Max Weber, Rudolf Bultmann og Karl Barth. Teologisk uddannelse uden en eller anden grad af orientering mod og inddragelse af figurer som disse er en utænkkelighed, og det i øvrigt ikke kun her i Mellem- og Nordeuropa. For teologi må kravet om originalsproglighed i pensum for

universitetsstudiet derfor udmøntes i et krav om tekster på tysk. Med i billedet skal dog, at også tysk teologi i stigende grad internationaliseres. Tysk teologi skrives i dag i mange tilfælde på engelsk.

Disse forhold tilsammen gør, at en universitetsuddannet må kunne læse tysk. Ikke nødvendigvis kunne skrive og ikke nødvendigvis kunne tale, men i hvert fald kunne læse tysk. Synspunktet, som jeg deler, er tilstrækkeligt udbredt til, at det som sagt har fundet nedslag i studieordningerne for teologi ved Københavns Universitet. Et bachelorprojekt, et speciale og i endnu højere grad en ph.d.-afhandling i teologi, hvis hovedmateriale er affattet på tysk, kan ikke baseres på oversættelser alene.

Men hvad studieordningen fordrer, og hvad de teologistuderende formår, er to ting. Mens ca. 40 % af gymnasieeleverne for få år siden havde tre fremmedsprog, er det nu kun op mod 10 %. I dag er der blandt de optagne på bacheloruddannelsen i teologi i hver årgang et antal studerende, der har dårlige eller slet ingen læsefærdigheder i tysk. Dette billede vil ændre sig til det værre i løbet af meget få år. At så mange ikke har haft tysk i grundskole eller gymnasium, er kulturelt set noget nær en katastrofe. Det belyses i andre af denne bogs indlæg. Men det er ikke en katastrofe, som universitetet kan bebrejde de studerende. De har de forudsætninger, som skolen har givet dem mulighed for at tilegne sig. Og ingen studerende lærer tysk af, at vi f.eks. på teologiuddannelserne forudsætter, at man kan det, og for netop de teologistuderende er sprogbægeret ofte allerede ved at flyde over, når de er igennem de tre døde sprog, som de skal tilegne sig i forbindelse med studiet, så hvordan med nogen rimelighed forlange, at de tager tysk med som det fjerde nye sprog i løbet af to-tre år oven i studiets krævende fagteologiske indhold? Ikke desto mindre har studienævn og fakultet altså fundet, at nødvendigheden af, at der kan læses kilder og tekster på tysk, er så høj, at denne forudsætning ikke kan opgives.

Det kræver praktiske kompromisser at få den faglige forudsætning og det faktiske vilkår til at balancere, og balancen kommer, det må indrømmes, ikke i stand for samtlige af de studerende, som forlader Københavns Universitet med en teologisk bachelor- eller kandidatgrad. Der findes studerende, som på en eller anden måde klarer sig uden at kunne en stavelse tysk og uden at lære det. På samme måde findes der en gruppe af studerende, som ikke har problemer med tysk overhovedet. Men disse to grupper er ikke de mest interessante i denne sammenhæng. Det er mellemgruppen, det er mest oplagt at interessere sig for, dvs. de indtil videre 75 % (?) af en årgang, som godt kan læse tekster på tysk, men hvem det koster stort besvær og megen tid at gøre det.

De studerende i denne gruppe behøver opmuntring hver eneste gang, de præsenteres for et værk eller værkuddrag på tysk, og ofte også støtte af den ene eller anden art, når de går i lag med teksterne. Der skal gives henvisninger til oversættelser, som de kan supplere læsningen med. Der

skal gives forslag til programmer på tysk tv eller tyske film og til aviser, blade og skønlitteratur, så læsefærdighederne kan opøves derigennem. Det Teologiske Fakultet har desuden i nogle semestre tilbudt ”Tysk for teologer”, et opfriskningsseminar uden for curriculum. Uddannelsestaksameteret tillader ikke den slags aktiviteter, men fakultetet betragter udgiften som en nødvendig investering i faget. Mange teologistuderende kommer efter det tyske. Nogle klarer det hæderligt. Nogle bliver skrappe. Men der går ikke et semester, uden at en underviser i sin evalueringsrapport til studienævnet melder, at nu er det virkelig galt fat med tyskkundskaberne.

Det er det. Men de, der skal klandres for det, skal findes uden for de studerendes rækker, nemlig hos beslutningstagerne og så selvfølgelig hos alle os, der har været for sløve med protesterne over for den førte uddannelsespolitik.

Men hvor ansvaret end skal placeres, bør de uddannelsespolitiske fadæser ikke føre til, at vi på universiteterne nu konkluderer – tilsyneladende realistisk, men i virkeligheden resignerende – at vi fremover hellere må lade som om, vi godt kan drive akademisk forsvarlig universitetsundervisning uden at forudsætte, at de studerende er i stand til selv at læse og tage stilling til de centrale tekster inden for deres fag på det sprog, disse tekster nu engang er skrevet på. Tysk f.eks.

Søren Gosvig Olesen

Tysk som filosofiens sprog

1.

Hvad betyder det tyske sprog for filosofien? For at få en fornemmelse af det kan man se på filosofiens historie. Der kan man se, at nogle af filosofiens vigtigste tekster faktisk er skrevet på tysk.

En af dem, G. W. F. Hegels *Phänomenologie des Geistes* fra 1807, siger endda i sin fortale noget om, hvordan en filosofisk tekst er indrettet. Det er en tekst, hvis sætninger skal læses flere gange. Hvad Hegel jo ikke er alene om at sige. Tværtimod, det er en udbredt anke mod filosofien. Men Hegel skriver:

Der philosophische Satz, weil er Satz ist, erweckt die Meinung des gewöhnlichen Verhältnisses des Subjekts und Prädikats und des gewohnten Verhaltens des Wissens.

Dies Verhalten und die Meinung desselben zerstört sein philosophischer Inhalt; die Meinung erfährt, daß es anders gemeint ist, als sie meinte, und diese Korrektion seiner Meinung nötigt das Wissen, auf den Satz zurückzukommen und ihn nun anders zu fassen.

Lad os tage et eksempel på en filosofisk sætning — Hegels eget: “Gud er væren”. Tilsyneladende en sætning af samme type som: “Manden er dansker”. Men læser man nærmere efter, bryder sætningens struktur sammen. For hvis Gud er væren, står der det samme i hvert af sætningens led. Subjektet er identisk med prædikatet, og kopulaet er en form af selv samme.

Analysen af den filosofiske sætning viser, at filosofien handler om noget andet end, hvad man kan gå ud og konstatere. Filosofi handler ikke om empiriske forhold. Alligevel udtrykker den sig med sætninger, der ser ud som alle andre. Derfor ser det ud som om, filosofien handler om empiriske forhold. Men hvis man vil forstå filosofien, må man vende dens sætninger en gang til, vende tilbage og forstå anderledes, end man plejer. Som læser af den filosofiske sætning nødes man til at vende tilbage: Zurückzukommen. Hegels analyse af den filosofiske sætning handler om noget om en bevægelse.

2.

Det er den tyske idealisme, det er Kant og Hegel, der har indført bevægeligheden i filosofien. Med denne omkalfatring af filosofien, som sker omkring år 1800, Kants transcendentalfilosofi og Hegels spekulative filosofi, deles filosofiens tradition i et før og efter.

Før Kant og før Hegel stod det empiriske og det logiske overfor hinanden i en uformidlet modsætning. Der var de evige sandheder, typisk eksemplificeret med geometrien, på den ene side, og de blot faktiske sandheder på den anden, som man gerne eksemplificerede med historiske begivenheder. Hos Leibniz hed det “vérités de raison” hhv. “vérités de fait”, hos Hume “relations of ideas” hhv. “matters of fact”. Men som Kant opdagede, kan forholdet mellem logisk sandhed og empirisk sandhed ikke analyseres ikke af logikken selv – i det mindste ikke af logikken i dens almindelige, formelle udgave. Og som Hegel viste, er der mere på spil i sætningens form end et abstrakt forhold; det er selve refleksionens bevægelse, der udtrykkes. Filosofiens opgave var altså ikke at betragte evige sandheder eller at samle kendsgerninger til hobe, men at gøre rede for, hvad vi gør, når vi sætter faktiske forhold på formel og faktisk forstår det formelle som en opsummering af disse forhold.

Ikke et ondt ord om Hume og Leibniz, der levede før Kant og Hegel, og som vi i dag må læse, som vi netop kan gøre det efter Kant og Hegel. Hvis bagklogskaben beskæmmer nogen, er det ikke dem, men os.

Når tidssvarende filosofi derimod i dag afviser bestemte opfattelser af filosofien som *før*kritiske, gælder det netop opfattelser fremsat i dag. Afvisningen må gælde de former for filosofi, som ikke har forladt evighedens synspunkt og det dertil hørende syn på den historiske verden.

3.

Fænomenologi, hermeneutik, dekonstruktion og lignende filosofiske strømninger tænker på de betingelser, som gælder efter Kant og Hegel. Derfor er de tidssvarende.

Men det er der en række andre filosofiske strømninger, der ikke er. De har aldrig udviklet et sprog for transcendentalfilosofi og spekulativ filosofi, men betragter stadig den slags som nymodens, europæisk og suspekt.

Hvis man tager til England på filosofisk tjenesterejse, må man forberede sig på den umulige opgave at diskutere fænomenologi, hermeneutik og dekonstruktion på det 17. århundredes betingelser. Sådan forbliver England et imperium. Om end et provinsielt. Man ser det bare ikke. For en engelsk filosof, der sætter sig til computeren, befinder sig uden videre indenfor et verdenssprog, for ikke at sige verdens sprog. Han kan endda nøjes med at forholde sig til litteratur udkommet på hans eget modersmål.

Når ens sprogområde er så begrænset som det danske, kan man knap nok forestille sig, hvad dét vil sige. Vi ved godt, at vi ikke kan blive hjemme. Hverken mentalt eller geografisk.

Men hvorfor dog tage til et engelsktalende land? Et svar kunne være: Fordi det europæiske kontinent ikke mere er et alternativ. Selv i store kulturlande som Tyskland og Frankrig udbydes PhD-programmer i dag på engelsk. Hvor England åndelig talt er forblevet en kolonimagt, der koloniserer det kontinentale Europa villigt sig selv.

4.

For nylig skulle jeg underskrive en dispensationsansøgning for en af mine PhD-studerende, som var blevet færdig med sin afhandling om Th.W. Adorno. Han havde formastet sig til at skrive den på tysk. Dog, i regelhåndbogen for ph.d.-uddannelsen på Det humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet, vedtaget 2. februar 2009, står der: "Afhandlingen skal normalt være affattet på dansk eller engelsk. PhD-afhandlinger skrevet på andre sprog end dansk, norsk, svensk eller engelsk skal

ved ansøgning godkendes af PhD-udvalget.”

Jeg må altså indse, at min forundring hører en svunden tid til, jeg som selv skrev og afleverede de fleste af mine afhandlinger på fransk, da jeg var studerende. Hvad filosofien angår, er min holdning den, at et filosofisk stykke arbejde for at være i orden må være på højde med filosofiens erfaringer. Hvad sprog angår, er min holdning, at det bliver et filosofisk arbejde ikke ved at være på engelsk.

Men hvad skal man så foreslå, hvis man vil hjælpe sine studerende eller sine yngre kolleger ud over et provinsielt imperium som det engelske? Ikke at tage til Tyskland eller Frankrig, så meget er sikkert. Mit forslag er: Tag til Amerika!

I vore dages Amerika er der en voksende bevidsthed om, at hvis man vil diskutere Kant og Hegel, eller Nietzsche og Heidegger, på et rimeligt niveau, må man kunne tysk (ligesom man må kunne fransk, hvis man vil læse Merleau-Ponty og Derrida). Jeg har endda været ude for, at amerikanske professorer i filosofi efter eget valg har holdt deres foredrag på tysk, når de har optrådt i Tyskland. Og for, at danske studerende, der vil læse “continental philosophy” ved amerikanske universiteter, derovrefra mødes med krav om solide tyskkundskaber.

Det er før sket, at et kontinent har overtaget og bevaret et andet kontinents kultur. Desuden skal man huske, at hvad der er fælles vilkår for Amerikas borgere, med globaliseringen er ved at blive fælles for alle verdens borgere: Her er alle immigranter!

Selvfølgelig foreslår jeg også gerne, at paragraffen om “dansk eller engelsk” fra Københavns Universitets regelhåndbog afskaffes. Den er under ingen omstændigheder et universitet værdigt. Selvfølgelig burde der stå “dansk eller hovedsprogene”.

Men når jeg her har nøjedes med mit ene forslag, er det for at følge Hegels berømte dictum: “Hic Rhodus, hic saltus!” og holde mig til, hvad der kunne redde filosofiens tyske kultur ind i globaliseringen og dog have sin gang på jorden.

Mirjam Gebauer (Referent)

Referat fra workshop F: Tysk som videnskabsprog

Oplægsholdere: Lektor Klaus Schulte (i stedet for docent Hartmut Haberland) (Roskilde Universitet), professor Kirsten Busch Nielsen (Københavns Universitet) og lektor Søren Gosvig Olesen (Københavns Universitet)

Ordstyrer: Lektor og institutleder Jens Erik Mogensen (Institut for Engelsk Germansk og Romansk, KU)

1. Status

Klaus Schulte lagde ud med foredraget “Gør tysk en forskel?”, som baserede sig på overvejelser fra Hartmut Haberland og Klaus Schultes artikel “Deutsch als Wissenschaftssprache” i festskriftet til Karen Sonne *Sprogliv = Sprachleben* (2008): Internationaliseringen er et allestedsnærværende krav på universitetet og en realitet, for så vidt at der findes flere og flere sprog på universitetet pga. det tiltagende antal af transnationalt mobile studerende. Deres sproglige mangfoldighed bliver dog ikke udnyttet, tværtimod bliver der inddraget færre og færre sprog i undervisningen: især når undervisningen foregår på engelsk, skal alt kildemateriale også være på engelsk og kun på engelsk. Som en lignende udvikling bliver også det sproglige mønster for forskningspublikationer mere og mere ensrettet, det samme gælder for den bibliometriske forskningsindikator hvor ‘niveau 2-tidskrifter’ overvejende er engelsksprogede. Man kan tale om, at der er opstået en ond cirkel, der sætter sine spor i pensumlister, publikationssprog, studieordninger og måske endda bogindkøb, med det resultat at der dyrkes signifikant færre sprog end for 30 år siden, hvor man som en selvfølge gik ud fra beherskelsen af dansk (norsk og svensk) og de tre ‘hovedsprog’ engelsk, tysk og fransk. Sigende i denne sammenhæng er at man på Københavns Universitet skal søge om dispensation, hvis man vil skrive specialet eller ph.d.-afhandlingen på et andet sprog end dansk eller engelsk.

Selvfølgelig kunne man spørge: gør det egentlig noget? Kan man ikke bare læse gode oversættelser af ikke-danske eller ikke-engelske tekster? Til dette kan man sige, at for det første er mange tekster ikke oversat til dansk eller engelsk. For det andet og endnu mere væsentligt skal man sige, at alle diskurser, der ikke er udelukkende beskrivende, men er tolkende, vurderende og handlingsstyrende, er bundet til et bestemt sprog. Tekster, der tilhører disse diskurser, kan ikke oversættes 1:1 til et andet sprog eller tilføres gnidningsfrit til andre diskurser, siden betydninger

opstår og styres af, at ord bliver brugt i bestemte kulturelle og sproglige kontekster. Et godt eksempel på dette er bogen af den tyske filosof Jürgen Habermas *Die Einbeziehung des Anderen: Studien zur politischen Theorie* (1996), som er blevet oversat til engelsk med titlen *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory* (1998). Ordet “inclusion” dækker over en betydning, som Habermas netop gør en pointe ud af at undgå. På dansk kunne man oversætte de to betydninger med “inddrage” (tysk “einbeziehen”) og “inkludere” (tysk “einschließen”). Eksemplet viser problemet ved den naive forestilling om, at man kun oversætter mellem sprog og ikke også mellem diskurser (kontekster).

I foredragets diskussion pointeres det, at det ikke handler om at undgå oversættelser, siden Habermas’ bog netop også er et eksempel på, hvordan originalens pointe bliver tydeliggjort gennem oversættelsens briller. Henning Vangsgård gør opmærksom på, at oversættelsen i dag er det sted, hvor filologien opbevares. Det at oversætte er en litteraturanalytisk øvelse. Oversættelser til dansk er vigtige for, at der tilføres begrebslighed til det danske sprog, som er et receptionssprog. Alle er enige om, at både originalsproget og oversættelser er vigtige. Hvis et samfund nægter sig selv adgang til videnskabelige diskurser på et andet sprog - på tysk eller på et hvilket som helst andet sprog, der bruges af forskere og forfattere - så kan det have vidtrækkende konsekvenser.

I en internationaliseret verden kan vi ikke give afkald på mangfoldigheden, heller ikke den sproglige.

Andet foredrag med titlen “Tysk i teologi – en selvfølge?” blev holdt af Kirsten Busch Nielsen: I Det Teologiske Fakultets udviklingsplan synes målet om internationalisering at være reduceret til at kunne begå sig på engelsk. Men samtidig angives det i studieordningen, at de studerende skal være i stand til at læse tekster på tysk. Denne passage vidner både om det selvfølgelig i at kunne tysk og det modsatte, siden det jo ikke er nødvendigt at sige det, der følger af sig selv. I teologi kræves der mange sprogkompetencer: bl.a. i græsk, latin og hebræisk. Desuden er det vigtigt at skabe en bevidsthed hos de studerende om teksternes oprindelse og at muliggøre selvstændighed over for andres oversættelser og fortolkninger. Sprogkompetence er ikke kun et redskab, men åbner op for andre verdener, og specielt i teologistudierne er den tyske horisont uundværlig. Konfronteret med en dalende sprogfærdighed hos de studerende i dag er man dog nødt til at indgå kompromiser i studierne dagligdag. Mange studerende har problemer med at læse alt pensum på tysk, som det er tilsigtet. I undervisningshverdagen kræver dette en pragmatisk tilgang og en vedvarende og kreativ opmuntring til at opsøge muligheder for at tilegne sig tysk (fx at se tyske film). Men der kan bestemt ikke gives slip på tyskravet i teologistudiet.

Tredje indlæg kom fra Søren Gosvig Olesen med titlen “Tysk som forskningssprog / Tysk som filosofiens sprog”. Vi er i dag konfronteret med en svindende sprogbevidsthed. Fx er der en anglicisering af det danske sprog, hvad f. eks. vendinger som “der er evidens for” (i stedet for “belæg for”) eller “det er essentielt” (i betydningen “det er vigtigt”) vidner om. Men dette viser sig også i filosofiske miljøer, eller mere specifikt diskussioner som den om Kants hævde af “a priori viden”, som udspringer den engelske oversættelse af Kant. Hvorfor er vi begyndt at sige “a priori viden”, når Kant taler om erkendelse (Erkenntnis), om ikke fordi vi oversætter til dansk fra engelsk (knowledge). Filosofi handler om skoling i at tænke. Den filosofiske tekst består af filosofiske sætninger, af det som Hegel kalder den “spekulative Satz”. Filosofiens tradition er græsk først og derefter latinsk, italiensk, engelsk, fransk og tysk. Den er overleveret gennem disse forskellige verdener, der med deres forskellige sprog også er kulturelt forskellige. I dag er engelsk dog blevet stort set enerådende som internationalt forskningssprog. En filosofi baseret kun på engelsk kan dog ikke komme på højde med sine egne filosofiske erfaringer, for den angelsaksiske verden er typisk endnu ikke nået frem til Kants transcendentale og Hegels spekulative filosofi. Et eksempel på dette er, at Kants filosofi i dag som oftest i en stor grad bliver reduceret til den klassiske rationalisme (hvor der endnu skelnes mellem “*vérités de raison*” og “*vérités de fait*” (Leibniz) eller mellem “*relations of ideas*” og “*matters of fact*” (Hume) uden spørgsmål om overgangen fra den ene type sandhed og erkendelse til den anden). Paradoksalt nok er der i den amerikanske forskningsverden af i dag en voksende bevidsthed om, at man ikke kan diskutere Kant, Hegel eller Merleau-Ponty og Derrida uden at beherske respektive tysk og fransk. Men i det selvkoloniserende Europa er denne bevidsthed svindende.

2. Forslag til styrkelse af tysk indenfor videnskabssproget

- at sikre midler til oversættelser
- at oversættelser med kommentarer vil kunne indleveres som doktorafhandlinger
- at gøre det almindeligt igen at kunne skrive afhandlinger på dansk, svensk, norsk og ‘hovedsprogene’ (engelsk, tysk, fransk), mens man i øjeblikket oftest skal søge om dispensation, hvis man vil skrive på andre sprog end dansk eller engelsk
- at læse tekster på originalsprog på alle fag for dermed at styrke læsefærdigheden (og ikke kun vægte den kommunikative kompetence)
- at muliggøre at bedømmelser kan affattes på flere sprog end dansk og engelsk

- at opmuntre de studerende til og gøre det lettere for dem at tage dele af deres studie i udlandet (fx at være parat til at anerkende det, en studerende har lavet i udlandet, med de tilsvarende ECTS)

Afslutning af konferencen

Mette Thunø

Afslutningstale

På vegne af Roskilde Universitet, Handelshøjskolen i København (CBS) og Københavns Universitet, hvor jeg er prodekan for forskning på Det Humanistiske Fakultet, vil jeg gerne afslutte dagens konference med nogle få bemærkninger.

Baggrunden for konferencen *Tysk nu* er til dels en samtale med min tysklærer i gymnasiet nede i grænselandet i anledningen af mit 25 års studenterjubilæum. Den slags jubilæer er jo virkelig meget illustrative, hvad angår konsekvenserne af biologisk tid, men i mit tilfælde blev jubilæet også en stærk temperaturmåling på tyskfaget. Min fortrinlige tysklærer, som også har deltaget i dagens konference, kunne desværre bekræfte mig i, at der selv blandt gymnasieelever, som hver dag passerer forbi Dybbøl Mølle, ikke kan spores nogen nævneværdig interesse for faget og sproget tysk. I løbet af vores samtale blev vi enige om, at det nu måtte være sidste udkald for undervisere og forskere på langs og tværs af uddannelsessystemet til at tage fælles handling og undersøge mulighederne for en samlet handlingsplan i stedet for at placere skyld på andre niveauer i uddannelsessystemet.

Forskere fra tyskfaget på Det Humanistiske Fakultet henvendte sig derfor til kolleger på RUC og CBS for at høre, om de ville være med til at lave en *konference*, der ville kunne lancere nye idéer om tyskfaget. Jeg vil gerne benytte lejligheden til at sige, hvor glade vi er for, at I ville være med, og hvor taknemmelige vi er for det fantastiske samarbejde, vi har haft omkring tilrettelæggelsen af denne konference.

Heldigvis har det vist sig, at rigtig mange andre udover os selv har haft tilsvarende faglige bekymringer. Gennem jeres tilstedeværelse i dag har I været med til at skubbe denne vigtige diskussion i gang om, hvordan tyskfaget igen kan blive en central del af det danske uddannelsessystem. For dagen i dag har jo i hvert fald demonstreret, at alle involverede parter er enige om, at det er nødvendigt at styrke tysk som fag og forskningsområde – spørgsmålet er blot, hvordan denne renaissance kan forme sig?

Både kronikken i Politiken den 21. oktober⁴² skrevet af denne konferences planlægningsgruppe og Lykke Friis' indledning pegede på det paradoksale i på den ene side danskernes interesse for Berlin og den brede interesse for tysk kultur i al almindelighed og på den anden side den blanke afvisning af at ville lære sproget tysk eller forsøge at forstå fx Tysklands samtidshistorie. Det tyske sprog opfattes åbenlyst ikke som nøglen til en anden kultur, der nødvendigvis skal åbnes, eller til en nabo danskerne har lyst til at kommunikere med, endsige lære noget af.

Men måske er modsætningen mellem det, at mange danskere forelsker sig i byen Berlin uden samtidigt at forelske sig i sproget og uden at blive ansporet til at gå i gang med de tyske klassikere eller *Der Spiegel* ikke så stor endda. Det er jo reelt ikke et problem at købe en lejlighed, for der er danske ejendomsmæglere bosiddende i Berlin. Og det med at bestille den rigtige øl til Oktoberfest går sikkert også uden de store interkulturelle misforståelser.

Set i et større perspektiv handler det måske om, at forbrugerisme og globalisering gør os dovne, flygtige og også frygtsomme. Ligesom i andre europæiske lande har samfundsudviklingen i Danmark i de seneste tyve år taget et sving fra en opfattelse af velfærdsstaten som et dannelsesprojekt til et forsvarsprojekt imod globaliseringens trusler. Men det virker som om, at de værdikampe, der bølger frem og tilbage i Danmark, er mere ekstreme end i andre lande – og at vi taber, taber meget, på at trække fronterne så skarpt op. Hvis man studerer Tysklands samtidshistorie de sidste 50 år, er det faktisk ganske tydeligt, hvorledes de samme samfundsdebatter i Tyskland og Danmark har skabt radikale værdiændringer i Danmark, sammenlignet med en mere moderat udvikling i Tyskland.

Jeg vil godt dvæle lidt ved disse værdiændringer i Danmark. Med folkeskolereformen i 1975 fik skolen gennem dannelse til opgave at forberede os elever til medbestemmelse og medansvar. Det var unægteligt den kulturelle middel- og overklassens idealbillede af den diskuterende og kritiske borger, der udgjorde normen for uddannelsespolitikken. Heri indgik et dannelsesbegreb, der netop indeholdt kendskabet til tysk og til Tysklands historie og verdenslitteratur. Så skiftede vindene retning, og i 1990'erne skulle skolen sikre Danmarks konkurrenceevne i globaliseringens tidsalder, baseret på individualisme, tests og evalueringer. Velfærdsstaten bliver nu kun betragtet som overlevelsesdygtig, hvis vi sikrer en kombination af national konkurrenceevne, nogenlunde social lighed og intern ”sammenhængskraft”.

Så når politikerne får spørgsmålet om, hvilke forskningsområder der bidrager til dansk samfundsudvikling, svarer de i år 2000, at det primært er sundhedsvidenskab og de tekniske

⁴² Mette Skovgaard Andersen, Karen Sonne Jakobsen, Alex Klinge, Jens Erik Mogensen, Anna Sandberg, Detlef Siegfried: ”Hvad skete der lige med tysk?” Politiken 21. oktober 2009

videnskaber - og jeg tror ikke, at det har ændret sig meget de seneste ti år bortset fra, at de kun 30 procent, der i 2000 mente, at humaniora bidrog meget til samfundsudviklingen, nok er en endnu mindre procentdel i år 2009. Da regeringen i 2003 fx nedsatte Velfærdskommissionen, var der derfor også udelukkende økonomer repræsenteret og i hvert fald ingen humanister. Det er klart – og vi ved det alle herinde – at det ikke længere er kunstnere, forfattere og veltalende humanister som forventes at sige sandheden i offentligheden. Det er nu økonomer i Finansministeriet, journalister og til dels højtråbende præster.

Begge værdifronter har været ekstreme i deres indflydelse på samfundsudviklingen. I forhold til faget tysk har det medført netop det besynderlige forhold, at selvom det er indlysende logisk for de fleste, at dansk konkurrenceevne bestemt kan forbedres med sproglige og kulturelle kompetencer i forhold til fx vores vigtigste handelspartner Tyskland, så fnyser virksomhederne af kandidater med disse evner. Og undervisnings- og forskningsministeriet har medvirket til, at tysk faget nu betragtes som et perifert fag i uddannelsessystemets fagvifte, fordi faget netop identificeres stærkt med 1970'ernes og 1980'ernes dannelsesidealer og kulturradikalisme – som nu bekæmpes for velfærdstatens bedste.

Det paradoksale i danskernes store interesse for Tyskland og manglende interesse for sproget tysk kan derfor forklares med, at værdikampe i Danmark fører til så heftige slag mellem politiske grupperinger og overbevisninger, at vi blændes alt for let og kun ser den velkendte splint i den andens øje. Konsekvenserne er ekstreme værdipolitiske positioner, som meget vel kan betyde, at et så lille og skrøbeligt land som Danmark hurtigt taber grundlæggende viden og kundskaber inden for områder, der faktisk er brug for, ligegyldigt hvilken værdipolitisk position man indtager.

De forhold, vi har talt om i dag, skaber en slags kædereaktion, som forstærker tendensen til, at tysk – men også andre sprogfag – har svært ved at komme ud af deres fastlåste position, med mindre kæden stoppes og der ændres på flere led samtidigt. Et flertal af politikere på tværs af partiskel synes at billige, at tysk bliver et fag, der bør tilegnes tidligere i folkeskolen, og at gymnasierne skal tilbyde tysk i mere hensigtsmæssige fagkombinationer. Og på de afholdte workshops er der blevet givet udtryk for en villighed til at samarbejde mere henover uddannelsesniveauerne. Således kan mange led i kæden måske brydes, sådan at unge med tyskkundskaber virkelig kan tage globaliseringens største udfordringer op og samtidigt styrke den interne demokratiske samfundsudvikling her til lands.

Jeg håber i hvert fald, at I vil tale videre om, hvordan tyskfaget kan bidrage både til det store dannelses- og demokratiprojekt og til at bringe Danmark ind i globaliseringsprojektet på en fornuftig og berigende måde.

Bilag: Kronik i Politiken 21.10.2009.

Durch, für, gegen... hvad skete der lige med tysk?

*Af Mette Skovgaard Andersen, lektor på CBS; Karen Sonne Jakobsen, lektor ved RUC;
Alex Klinge, institutleder på CBS; Jens Erik Mogensen, institutleder på KU; Anna Sandberg,
postdoc på KU; Detlef Siegfried, lektor på KU.*

Vi befinder os i en paradoksal tyskkrise. Vores naboland er kulturelt, økonomisk og politisk vigtigt for os - alligevel er sproget tysk i dag truet i vores uddannelsesinstitutioner.

1.

I dette efterår fejres 20-året for Murens Fald og 60-året for Forbundsrepublikkens grundlæggelse. Det er to jubilæer, der markerer det demokratiske Tyskland og ikke mindst landets nøglerolle i det nye Europa. Og den gode nyhed er, at danskerne synes at have genopdaget deres store naboland. Berlin er blevet det store turistmål for storbyferier, vi ser tyske film i biograferne om DDR og Anden Verdenskrig. Alene i dette efterår udkommer fem bøger på dansk om tysk historie og kultur. Og til januar tildeles den tyske forfatter og intellektuelle Hans Magnus Enzensberger den store Sonning-pris. Kan man ligefrem tale om en ny æra i danskernes forhold til Tyskland, som ikke længere er negativt determineret af krigsnederlag og besættelse?

Årstallene 1864 og 1940-45 udgør omdrejningspunkter i dansk historie og selvforståelse - men også både før og efter har Tyskland haft vital betydning for vores kultur og nationale identitetsdannelse: Dansk litteratur, teologi og filosofier opstået gennem århundreders vekselvirkning med den tyske. Og det danske sprog og dets ordforråd har udviklet sig under indflydelse fra tysk tilbage i hansestædernes tid. Sproget bærer historien i sig, men ikke alene derfor er det vigtigt.

Sproget er det grundlæggende redskab til erkendelse og meddelelse - det etablerer vores forbindelse udadtil og til hinanden i en mere og mere globaliseret verden. Sprogbeherskelse og sprogkundskab er derfor ikke blot vigtige af historiske og kulturelle grunde, men også af aktuelle økonomiske og politiske.

I det nye EU er tysk det største modersmål. Det tales af 100 millioner mennesker, hele 18 procent af EU-borgerne. Engelsk er naturligvis det største fremmedsprog i EU, men med EU-

udvidelsen er det tyske sprog blevet endnu vigtigere, idet 23 procent i de nye medlemslande behersker tysk, mens procentdelen, der taler fransk og spansk, er langt lavere (jf. Eurobarometer 2006).

Tyskland indtager en vigtig rolle i europæisk politik og er Danmarks største samhandelspartner. Men - hvordan er det fat med danskerne og det tyske sprog? Kan vi tale med naboen? Lidt, men desværre mindre og mindre! Det er den dårlige nyhed: Hos unge er tysk ved at forsvinde som fremmedsprogskompetence, og tysk er i stor krise i hele vejen fra folkeskole over ungdomsuddannelser til højere læreanstalter. Og vi vil gerne advare mod det forstemmende billede, der allerede nu tegner sig af en nation, der med tabet af tysk afskærer sig selv fra omverdenen og det internationale samfund i stedet for at være en aktiv deltager.

2. Folkeskolen

Siden 1990 har tysk været mere eller mindre valgfrit i folkeskolen. Skønt det stadig er størstedelen af eleverne, der vælger tysk som andet fremmedsprog efter engelsk, har tallet siden 2000 været faldende (78 procent af eleverne lærer nu tysk mod tidligere 90 procent). Hvilket uddannelsespolitiske ræsonnement ligger til grund for denne situation, og hvilket signal sendes til eleverne med denne valgfrihed af fremmedsprog i stedet for obligatoriske sprog på skemaet fra hhv. 3., 6. og 8. klasse som i andre lande?

Såvel indlæringsmæssigt som kulturelt giver det bedst mening, at alle skoleelever har tysk som andet fremmedsprog efter engelsk. Dette fastslår rapporten fra Kulturministeriets sprogudvalg med Jørn Lund som formand, 'Sprog til tiden' (2008). Det er dokumenteret, at beherskelsen af et 2. fremmedsprog virker positivt tilbage på 1. fremmedsprog; eleverne bliver altså ikke dårligere til engelsk af også at lære tysk, tværtimod.

Som Thomas Harder, formanden for det nye sprognetværk 'Ja til Sprog', betoner, er sprog en hård kompetence, som bedst indlæres tidligt og som mange andre fag kræver tid til træning. Men netop det nære slægtskab mellem dansk og tysk betyder, at eleverne hurtigt kan opnå grundlæggende kommunikationsevner og forstå talt og skrevet tysk. Og at tysk grammatik skulle være sværere eller kedeligere at lære end så meget andet, er en myte, måske båret videre af en forældregeneration, der har været udsat for en noget anderledes sprogræning og pædagogik end den, der praktiseres på landets skoler. Og, kunne man spørge - er sprogfag ikke lige så vigtigt som faget historie for at uddanne danske borgere til en globaliseret verden? Hvordan stemmer den danske politik overens med Bruxelles-erklæringen fra 2005 om 'modersmål plus to', dvs. at alle

skal kunne tale deres eget plus to fremmedsprog - eller med Den Nordiske Sprogdeklaration fra 2006 med samme målsætning? Hvad gør man fra politisk side for at følge op på de af selvsamme politikere bestilte rapporter om sproget? Skal det blive ved redegørelser og programmer - eller skal de ambitiøse mål også omsættes til virkelighed?

3. Det almene Gymnasium

Hvor det tidligere var ca. 40 procent af en studenterårgang, der blev studenter med tre fremmedsprog i bagagen, er tallet nu nede på 8 procent.

Justeringerne af gymnasireformen har ikke hjulpet på fremmedsprogenes situation i gymnasiet. Mange gymnasier udbyder nu studieretninger med tre fremmedsprog, men de oprettes ikke, fordi de taber til studieretninger med engelsk og samfundsfag (jf. Gymnasieskolen maj 2009). Der er flere problemer indeholdt i dette: dels de unges adfærd, dels måden, den gymnasiale uddannelse er skruet sammen på. Man kan ikke tvinge unge til at vælge fremmedsprog, men dog spørge, hvad grundene til fravalget er?

Det skyldes utvivlsomt en opfattelse af, at fremmedsprog - ud over engelsk - ikke er en vigtig kompetence og ikke anerkendes og efterspørges på arbejdsmarkedet (herom mere senere). Det skyldes formentlig også elevernes pragmatiske valg af andre fagkombinationer, der letter vejen gennem det fagtunge gymnasium, og sidst men ikke mindst skyldes det tyskfagets marginalisering i gymnasiet. Faget indgår sjældent og slet ikke på linje med engelsk i gymnasieskolens tværfaglige samarbejder, og tyskfagets relevans i humaniora, samfundsfag og naturvidenskab er derfor usynlig for eleverne.

Hvad er løsningen, og hvordan gøres sprog attraktivt for unge? Som en begyndelse må fremmedsprog i folkeskolen styrkes, dernæst må fremmedsprog som samfundsnødvendig kompetence anerkendes i form af direkte tiltag og incitament, sådan at elever ved at specialisere sig i tre eller fire fremmedsprog får 'rabat' på de andre fag, som flere gymnasierektorer foreslår. Politikerne forsøger ganske vist at mane til ro med den positive besked om, at flere elever nu har fremmedsprog på det højeste niveau i gymnasiet, det såkaldte A-niveau (jf. Bertel Haarders tale på CBS 15. sep. 2009) - men er det ikke en ren afledningsmanøvre både at kalde fortsætter- og begyndersprog i gymnasiet A-niveau? Det slører den kvalitative forskel på, om studenten har erhvervet sin kompetence ved tre års studier i gymnasiet eller ved seks år med den forudgående undervisning i folkeskolen.

Endelig kunne man håbe på en styrkelse af tysk ved større integration med de andre fag i gymnasiet. At kunne tysk giver jo ikke blot adgang til at kunne læse om Tyskland. Kan man læse tyske kilder og forstå tyske nyhedsmedier, får man, som tyskprofessor Per Øhrgaard har pointeret, viden ikke bare om tyske, men også europæiske og internationale forhold og har dermed andre vinkler på den daglige nyhedsformidling end den dansk-angloamerikanske. At kunne tage kritisk stilling til information er netop en kernekompetence i dag.

Der er positive tegn på en ændring af den amerikanskpåvirkede kulturelle ensretning, men gælder dette også for de unges orientering? Når store tyske forfattere som Siegfried Lenz, Günter Grass og Juli Zeh gæster Danmark, taler de for fulde huse, og Den Sorte Diamant og Louisiana kan melde alt udsolgt. Men 90 procent af publikum tilhører aldersgruppen over 50, dem som kan forstå og læse tysk, fordi de har lært det i skolen og gymnasiet. Det kan give anledning til begrundet kulturpessimisme, men det er ikke vores ærinde at klandre de unge. De er måske nok indstillet på andre bølgelængder, men de opfanger også de kulturelle impulser, som udgår fra Tyskland og især Berlin. Unge danskere besøger byen som en europæisk metropol og tager inspiration med hjem til navngivning af nye cafeer, tøjbutikker og gallerier med tyskklingende navne, og de tager det tyske sprog til sig, som kreativt forarbejdes til nye udtryk, der udvider vores danske ordforråd. Men burde de ikke have muligheden for at kunne begå sig på tysk i Berlin, tale med tyske unge på tysk og forstå det tyske samfund? Er de tjent med for altid at skulle være postmoderne turister, der surfer på overfladen af andre nationale kulturer? Nej - vi kan som samfund simpelthen ikke være bekendt ikke at gøre tysk obligatorisk og dermed sikre en kvalificeret sprogkompetence.

4. Universiteter og seminarier

Tyskkrisen er også mærkbar på seminarier og professionshøjskoler. Her er tallet af lærerstuderende med tysk halveret på få år. Det skyldes blandt andet obligatoriske fagbindinger i uddannelsen, der udelukker tysk, hvilket er helt ude af trit med efterspørgslen på kvalificerede tysklærere i folkeskolen.

Også fra de højere læreanstalter må vi melde om alarmerende tilstande. Det lavere niveau, de studerende møder op med fra de forudgående trin, betyder en grundlæggende ændring af studiernes indhold og tilrettelæggelse. De sproglige institutter arbejder under økonomiske betingelser, der gør det svært at udvikle gode fag- og forskningsmiljøer og give de tyskstuderende den specialiserede undervisning, der kræves for at opnå og tilegne sig lingvistiske kompetencer og faglig viden om tysk kultur, historie og litteratur. Senest er det taxametersystem, der betyder, at humaniora og

samfundsfag er de to fakulteter, der tildeles færrest penge på universiteterne, blevet kritiseret af den nye rektor for Copenhagen Business School Johan Roos, der med sin internationale erfaring og svenske baggrund ser med undren på de danske forhold. Sprog kan ikke kun læres på store hold og i masseforelæsninger, men forskningsbaseret undervisning og et varieret udbud kræver ressourcer. Men taxametersystemet betyder f.eks., at man er nødt til at afskaffe uddannelser, der isoleret set ikke er rentable, selv om de har aftagere på arbejdsmarkedet.

CBS uddanner f.eks. ca. 20 cand.ling.merc.er i tysk pr. år, som alle får gode job - alligevel er uddannelsen lukningstruet! BA-studiet i tysk ved Københavns Universitet er med ca. 50 nye studerende hvert år et af landets største. Men dette modsvares ikke af bemandingen. De seneste års afgang og pensionering har ikke ført til nyansættelser, men tværtimod nedskæring.

Germanisterne på KU mener stadig at kunne sikre, at de tyskstudierende får en solid faglighed, kombineret med inspiration fra de tværfaglige studietilvalg fra de andre sprog og nye tværgående kandidatprofiler i f.eks. oversættelse og Europa-studier. RUC tilbyder med en reduceret forskerstab stadig projektbaserede, tværfaglige tyskstudier, som bl.a. uddanner kandidater til det reformerede gymnasium. Men spørgsmålet er, hvor længe det vil fortsætte, hvis grundlaget for det hele - den videnskabelige tyskekspertise - fortsat udhules.

Taxametersystemet bør revideres, og der bør sikres midler til brobygning med gymnasiet. Manglende kontinuitet og kvalitetssikring mellem de forskellige niveauer fra ungdomsuddannelse til universitet skærer 'fødekæden' i tyskuddannelsen over med den konsekvens, at uddannelse i sprog på højeste niveau er truet. Hvem skal fremover levere tyskkyndige kandidater til arbejdsmarked, erhvervsliv, offentlige institutioner, gymnasier og professionshøjskoler - hvor skal de komme fra, hvis ikke fra de højere læreanstalter?

5. Erhvervslivet

Erhvervslivet har ganske vist fået øjnene op for vigtigheden af solide fremmedsprogskompetencer hos danske medarbejdere. Dansk Industri og CBS lavede i 2007 en undersøgelse 'Mere (end) sprog', som blev fulgt op med rapporten 'Hvad skal vi med sprog?' - Holdninger til fremmedsprog i danske virksomheder i et uddannelsespolitisk perspektiv af lektor Lisbeth Verstraete-Hansen i 2008, der afdækker en modsætning mellem danske virksomheders interne behovsanalyse og deres faktiske behov.

Omkring en tredjedel af de adspurgte virksomheder i undersøgelsen angiver, at manglende sproglige kompetencer har været en barriere for deres internationale aktiviteter i form af mistede ordrer, vanskeligheder i forhandlinger og afståelse fra markedsfremstød.

Efter Kina og Frankrig rangerer Tyskland og Rusland på en delt 3. plads på listen over lande, som danske virksomheder har oplevet kommunikationsproblemer med. Problemerne opstår ifølge virksomhederne selv på grund af manglende kendskab til sprog- og forhandlingskultur i landene. I samme åndedrag efterlyser virksomhederne imidlertid især medarbejdere med dobbeltkompetencer, dvs. ingeniører, teknikere, økonomer, jurister, it-folk m.fl., der medbringer sproglige færdigheder som en slags gratis 'sidegevinst' til deres egentlige fag.

Men sprog er lige så lidt en gratis sidegevinst som algebra, og vi kan kun opfordre til også at ansætte kandidater såsom cand.ling.merc.er og cand.mag.er, der besidder den sproglige ekspertise og den grundige faglige viden om kultur, historie og kontekst, der er nødvendig for at agere adækvat på de fremmede markeder.

En stor del af virksomhederne lokaliserer desuden problemet i manglende sprogkompetencer hos deres handels- og samarbejdspartnere: »De andre taler ikke godt nok engelsk!«, lyder begrundelsen.

Danske virksomheders fremmedsproglige kommunikationsstrategi består i stort omfang i en såkaldt 'standardisering', hvor alle parter taler engelsk. Det er kun et meget lille antal danske virksomheder, der kommunikerer med ikke-engelsksprogede virksomheder på andre sprog end engelsk - men de medgiver, at det ikke altid fungerer godt i praksis. Alternativet er at bruge en 'tilpasningsstrategi', hvor man benytter sig af handelspartnernes sprog, det være sig tysk, fransk, spansk, russisk - og dermed ikke skyder ansvaret for forretningernes succes fra sig. Men er danske virksomheder sprogligt rustet til denne udfordring?

6.

Vi efterlyser en ny holdning til fremmedsprog i Danmark, og vi efterlyser, at politikere og arbejdsmarked sammen med uddannelsesinstitutionerne tager dette ansvar på sig. Vi glæder os over, at tysk er en ny kulturel trend - men græmmes over grundholdningen til fremmedsprog og sproglig kunnen, der er en nedadgående spiral for Danmark som fleksibelt videnssamfund. Alle anerkender, at jura, økonomi og naturvidenskab er viden, det danske samfund har brug for.

Det er på tide, at både politikere og arbejdsmarked erkender, at også sproglig viden er samfunds-nødvendig, og at det kan betale sig at investere i sprog!

Bidragydere

Andersen, Anne Dahl; lærer, Projektskolen Middelfart (ad@mail-mg.dk)

Andersen, Mette Skovgaard; lektor, Copenhagen Business School (msa.ikk@cbs.dk)

Baukhage, Christian; leder Presse- og Kulturafdeling, Den Tyske Ambassade (ku-
l@kope.auswaertiges-amt.de)

Bellak, Nina; ph.d.-stipendiat, Copenhagen Business School (nb.isv@cbs.dk)

Bille, Steen; programmedarbejder, Danmarks Radio (SBI@dr.dk)

Birkelund, Line Fels; stud.comm., Roskilde Universitet (lfb@ruc.dk)

Bramsen, Andreas Ingemann; stud.mag., Københavns Universitet

Elias, Stina Vrang; direktør FUUH/FBE/Danmarks Erhvervsforsknings Akademi (sve@dea.nu)

Engberg, Jan; professor, Handelshøjskolen, Aarhus Universitet (je@asb.dk)

Farø, Ken; adjunkt, Københavns Universitet (kenfaroe@hum.ku.dk)

Friis, Lykke; prorektor, Københavns Universitet (pro-rektor@adm.ku.dk)

Gebauer, Mirjam; postdoc-stipendiat, Københavns Universitet (gebauer@hum.ku.dk)

Haarder, Bertel; undervisningsminister (V) (minister@uvm.dk)

Haberland, Hartmut; lektor, Roskilde Universitet (hartmut@ruc.dk)

Hoffmann, Birthe; lektor, Københavns Universitet (hoffmann@hum.ku.dk)

Jakobsen, Karen Sonne; lektor, Roskilde Universitet (karens@ruc.dk)

Jepsen, Peter Bruhn; skoleleder, Sjælsølund Efterskole (peter.jepsen@sjaelsoelund.dk)

Klinge, Alex; lektor og institutleder, Institut for Internationale Sprogstudier og Vidensteknologi,
Copenhagen Business School (ak.isv@cbs.dk)

Lammers, Karl Christian; lektor, Københavns Universitet (lammers@hum.ku.dk)

Liet, Henk van der; professor, Universiteit van Amsterdam (H.A.vanderLiet@uva.nl)

Lund, Jørn; formand, Sprogudvalget (jl@dsl.dk)

Mikkelsen, Jørn; chefredaktør, Jyllandsposten (Joern.Mikkelsen@jp.dk)

Mogensen, Jens Erik; lektor og institutleder, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk,
Københavns Universitet (jem@hum.ku.dk)

Müller-Wieferig, Matthias; institutleder, Goethe-Institut Dänemark (matthias.mueller-
wieferig@kopenhagen.goethe.org)

Nielsen, Kirsten Busch; professor, Københavns Universitet (kbn@teol.ku.dk)

Olesen, Søren Gosvig; lektor, Københavns Universitet (gosvig@hum.ku.dk)
Ortner, Jessica; ph.d.-stipendiat, Københavns Universitet (ortner@hum.ku.dk)
Pinkert, Ernst-Ullrich; lektor, Aalborg Universitet (Pinkert@hum.aau.dk)
Regener, Susanne; professor, Universität Siegen (mail@susanne-regener.de)
Riis, Johannes; forlægger, Gyldendal (SRJR@gyldendal.dk)
Sandberg, Anna; postdoc-stipendiat, Københavns Universitet (annas@hum.ku.dk)
Schramm, Moritz; adjunkt, Syddansk Universitet (mosch@litcul.sdu.dk)
Siegfried, Detlef; lektor, Københavns Universitet (detlef@hum.ku.dk)
Stöber, Birgit; lektor, Copenhagen Business School (bst.ikl@cbs.dk)
Thunø, Mette; prodekan, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet (mette@hum.ku.dk)
Vonsbæk, Merete; lektor, Tysklærerforeningen (vonsbaek@private.dk)
Øhrgaard, Per; professor, Copenhagen Business School (poe.cbp@cbs.dk)

Deltagere ved konferencen "Tysk Nu", Københavns Universitet 23. oktober 2009.

Aalborg Universitet

Aarhus Universitet og Aarhus School of Business

Aarhus Købmandsskole

Allsundgymnasiet Sønderborg

Antvorskov Skole

Aurehøj Gymnasium

Avedøre Gymnasium

Bagsværd Gymnasium

Blaagaards Seminarium KDAS

Censorformanden i tysk på universiteterne

Christianshavns Gymnasium

Copenhagen Business School,

Copydan

Danmarks ErhvervsforskningsAkademi

Danmarks Pædagogiske Universitet

Danmarks Radio

Dansk Industri

Dansk-Tysk Selskab

Den Tyske Ambassade

Der Nordschleswiger

Det Kongelige Teater

Det Tyske Handelskammer

Duborgskolen

Egå Gymnasium

Enggårdskolen

Europahøjskolen på Kalø

Fagkonsulent, tysk, gymnasierne

Fagkonsulent, tysk, folkeskolen

Forbundet Kommunikation og Sprog

Forlaget Ellekjær

Frederiksberg Seminarium Metropol

Frederiksberg Seminarium

Frederiksborg Gymnasium

Forlaget Alinea

Forlaget Gyldendal

Gl. Hellerup Gymnasium

Goethe Instituttet Danmark

Gribskov Gymnasium

Haahrs Skole Svendborg

Handelsskolen KBH Nord, Hillerød

Haslev Gymnasium
Holbæk Seminarium (studerende)
Holmegårdsskolen
Jüdisches Museum, Berlin
Jyllandsposten
Kongevejens Skole
Københavns Universitet
Københavns Universitet, Rektoratet
Københavns Universitet, Dekanatet, Hum.
Køge Private Realskole Ølby
Merrild Journalistik og Kommunikation
Middelfart Gymnasium
Naturebaby.de
Nørre Gymnasium
Odense Katedralskole
Oxonian Translations
PET
Politikens Forlag
Professionshøjskolen UCC (ansatte)
Roskilde Gymnasium
Roskilde Universitet (ansatte)
Roskilde Universitet (studerende)
Rødovre Gymnasium
Sjælsølund Efterskole
Skolen for Moderne Dans
Skolestyrelsen
Stengård Skole

Studievalg København

Syddansk Universitet

Sønderkærskolen

3C Ads A/S

Topos Translations

Tranegårdskolen

Tølløse Privat- og Efterskole

Tårnby Gymnasium

UCSJ Læreruddannelsen i Holbæk (ansatte)

Uddannelsespolitisk ordfører for Socialdemokratiet

Udd. - og forskningsordfører for De Konservative

Undervisningsministeriet

Universitets- og Bygningsstyrelsen/VTU

Undervisningsministeren

Universität Siegen

Universitetsavisen, Københavns Universitet

Universiteit van Amsterdam

University College Lillebælt

University of Jyväskylä

VUC Roskilde

Weekendavisen

Flug
Flight

37

11

2

71

7